

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ
1857 - 1930

Τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς, ὑφ' ἑτέρων δ' εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπείραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἥθους καὶ τρόπου παραδιδοῦς.

Πλουτ. *Νικίας* 1, 5

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδιφικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ, ὁ ὁποῖος συντάσσει τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους 1 • ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Βασίλειος Λεονάρδος (1857-1930) 2-73 • ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ἡ ἀλληλογραφία μὲ τὸν Χίλλερ 74-119 • Δημοσιεύματα 120-122 • Νεολογισμοὶ 123-129 • Συντομογραφίαι 129 • Εὐρετήριο 130-140

ISSN 1105-7181

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ • ΤΕΥΧΟΣ 123 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2019

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους

Ὅσα ἀκολουθοῦν εἶναι ἡ ἀνάπτυξη παλαιῶ συντομον μελετήματος, γραμμένου μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Τάσου Γριτσόπουλου (Γορτυνιακὰ Δ' 2007).

Οἱ δημοσιεύσεις τοῦ Βασιλείου Λεονάρδου ἦσαν τὰ πρῶτα μου ἐπιγραφικὰ ἀναγνώσματα. Μὲ τὴν κατόπιν μαθητεία μου σὸν Louis Robert καὶ τὸν Jean Pouilloux οἱ ἰδέες μου γιὰ τὴν Ἐπιγραφικὴ πῆραν ἄλλη τροπή. Ὅσα ὅμως εἶχε γράψει ὁ Α. γιὰ τὶς ἐπιγραφές τοῦ Ὀρωποῦ ἦσαν καίριας σημασίας γιὰ τὴ νέα δημοσίευσή μου, τοῦ 1997.

Στὰ χρόνια τῆς ὑπηρεσίας μου κανεὶς ἀπὸ τοὺς τότε λίγους Ἐφόρους δὲν μοῦ εἶχε μιλήσει γιὰ τὸν Α. Ἄρκετοί, οἱ παλαιότεροι, τὸν εἶχαν γνωρίσει καλά, κάποιοι εἶχαν συνεργασθεῖ μαζί του. Εἶχε ξεχαστεῖ. Στενὸς συνεργάτης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ὑπῆρξε γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ γλωσσικός της ἀστυνόμος, φροντίζοντας ὅμως νὰ μὴ συγκρουσθεῖ μὲ κανέναν.

Ο Β. Λ. κατὰ φωτογραφία τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1902.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

(1857-1930)

Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος, γεννημένος ἕνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ δύο χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, ἀνήκει στὴν γενιὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, πὺ πολίτες ἐλεύθερης χώρας σπούδασαν συστηματικὰ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὴν ἀρχαιολογία στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Ἐξωτερικό.

Γεννήθηκε, κατὰ αὐτόγραφη «Δήλωση Ὑπηρεσιῶν», στὴ Δημητσάνα στὶς 26 Ὀκτωβρίου 1856. Σὲ ἄλλο, αὐτόγραφο ἐπίσης, βιογραφικὸ σημεῖωμα, γραμμένο στὶς 9 Μαρτίου 1930¹, λέγει ὅτι γεννήθηκε «ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλιδος τῷ 1857 (26 Ὀκτωβρίου)». Στὸ βιογραφικὸ του, πὺ παραθέτει στὸ τέλος τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς² λέγει: «Πατρίς μὲν μοι ἐστὶ Δημητζίανα κόμη τῆς Ἀρκαδίας, ἐγεννήθη δ' ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλιδος ἐν ἔτει 1857ῳ ἐκ πατρὸς μὲν Ἰωάννου Λεονάρδου ταχυδρομικοῦ ἐπιστάτου, μητρὸς δὲ Σοφίας τὸ γένος Καστόρχη».

Ἡ χρονιὰ λοιπὸν τῆς γέννησῆς του δὲν εἶναι βέβαιη. Τὴν ἀβεβαιότητα ἐπιτείνει ἄλλη δικὴ του πληροφορία. Στὸ πιστοποιητικὸ ἐγγραφῆς του στὸ «Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν» ὑπάρχει ἰδιόχειρη σημειώσή του: «Κατὰ τὸ μητρῶον, ἐν ἔτει 1879 ἡμην 22 ἐτῶν, ἀρ. 1121». Ὁ ἴδιος δὲν λέγει ἂν εἶναι ἀληθῆς ἡ ἐγγραφή τοῦ μητρῶου ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτει ὅτι γεννήθηκε τὸ 1857. Ἡ μητέρα του ἦταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Καστόρχη τῆς Δημητσάνας. Ὁ Εὐθύμιος Καστόρχης, καθηγητῆς τῆς Λατινικῆς στὸ Πανεπιστήμιο, ἦταν θεῖος του.

1. «Ἀπόκρισις εἰς ἐρωτήσεις Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκη πρβ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Μπὲκ καὶ Μπάρτ (Συμπλήρωμα σ. 530)».

2. *Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς τὸν Πλουτάρχον Ἐρωτικόν* 47.

ΣΠΟΥΔΕΣ. Στη Δημητσάνα φοίτησε στο Δημοτικό και στο Ἑλληνικὸ Σχολεῖο. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὸ Ἀ Γυμνάσιο τῆς Ἀθῆνας κατὰ τὸ διάστημα 1870-1874. Εὐθὺς ὡς ἔλαβε τὸ ἀπολυτήριό τοῦ γυμνασίου, τὸ 1874, γράφτηκε στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου ὅπου φοίτησε ἕως τὸ 1879, χρονιὰ πὸν πῆρε τὸ πανεπιστημιακὸ δίπλωμα μὲ βαθμὸ *λίαν καλῶς*. Ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ του (16.6.1879) εἶχε ὡς θέμα: «Περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς φωνῆς καὶ τῆς λαλιάς».

Παράλληλα πρὸς τὶς σπουδές του στὸ Πανεπιστήμιο εἶχε διοριστεῖ, ἀπὸ τὶς 20 Μαΐου 1875, ὡς βοηθὸς β' τάξεως «παρὰ τῆ Γενικῆ Διευθύνσει τῶν Ταχυδρομείων», θέση στὴν ὁποία ὑπηρέτησε ἕως τὶς 24 Δεκεμβρίου 1877.

ΣΠΟΥΔΕΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗ ΒΙΕΝΝΗ. Εὐθὺς ὡς ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς ἱατρικῆς πῆγε στὴ Βιέννη καὶ φοίτησε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὸ διάστημα 1879-1883. Μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν σπουδῶν του ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς 26 Ἰανουαρίου 1884 διορίστηκε πάλι στὴ Γενικὴ Διεύθυνση τῶν Ταχυδρομείων ὡς βοηθὸς α' τάξεως. Στὴ θέση αὐτὴ δὲν στέριωσε. Ἀποχώρησε στὶς 11 Μαΐου τῆς ἴδιας χρονιάς. Φαίνεται ὅτι εἶχε ἤδη καταλήξει γιὰ τὸ στάδιο πὸν θὰ ἀκολουθοῦσε, γιὰτὶ στὶς 2 Νοεμβρίου 1883 γράφτηκε στὸ «Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν», στὸ μάθημα τῆς *Στηλογραφικῆς*. Τὴν ἰκανότητά του στὶς ἀποτυπώσεις τὴ βλέπουμε σὲ μερικὰ σχέδιά του στὴν *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα*.

ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. Λίγες μέρες μετὰ τὸν διορισμό του στὸ Ταχυδρομεῖο ὁ Λεονάρδος ρωτήθηκε ἀπὸ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη, ἂν ἤθελε νὰ ἀναλάβει ὑπηρεσία στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία³. Ὁ Λεο-

3. Ὁ Κουμανούδης τὸν εἶχε ξεχωρίσει καὶ τοῦ ἔστειλε τοῦτο τὸ σημείωμα (φ. 16): «κ. Β. Λεονάρδε, | Παρακαλῶ νὰ μὲ ἀνταμώσετε σήμερον μετὰ τὰς 3 ἐν τῇ οἰκίᾳ μου ἢ αὔριον μετὰ τὰς 9 πρὸ μεσ. διότι ἔχω νὰ σὰς προτείνω τι. Στέφανος Α. Κουμανούδης | Τῆ 17 φεβρουαρίου 1884».

νάρδος δέχτηκε καὶ στὶς 22 Φεβρουαρίου 1884 τὸ Συμβούλιο ἔδωσε τὴν ἔγκρισή του γιὰ τὸν διορισμό, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀνακοινώθηκε στὶς 24 Φεβρουαρίου. Σὲ λίγες ἡμέρες ἄρχισε νὰ ἐργάζεται στὸ Μουσεῖο τῆς Ἑταιρείας, ταυτόχρονα ὁμως ζήτησε ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τὴν ἄδεια νὰ παρακολουθεῖ τὰ ἀρχαιολογικὰ μαθήματα στὸ Πανεπιστήμιο.

ΑΜΦΙΑΡΕΙΟ. Σύντομα ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸ Μουσεῖο στὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου Ὠρωποῦ ὡς βοηθὸς τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Ἑταιρείας Σπυρίδωνος Φιντικλῆ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἄρχισε στὶς 18 Ἰουνίου 1884 καὶ εἶχε ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα. Ἀποκαλύφθηκαν στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Χαράδρου, τοῦ ποταμοῦ ποὺ διχάζει τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀμφιαράου, τὰ θρησκευτικὰ κτίρια, τὰ βάρθρα, τὸ θέατρο, ἡ μεγάλη στοά, ἡ πηγὴ καὶ τὰ λουτρά. Στὴν ἀνασκαφὴ συνεργάστηκε καὶ ὁ Wilhelm Dörpfeld, ὁ ὁποῖος ἐκπόνησε τὸ πρῶτο σχέδιο τοῦ Ἀμφιαρείου.

Τὴ χρονιά αὐτή, 1884, Γενικὸς Ἔφορος ἦταν ὁ Παναγιώτης Σταματάκης, προϊστάμενος τοῦ Λεονάρδου. Ὁ Σταματάκης, αὐτοδίδακτος ἀρχαιολόγος, εἶχε μεγάλη οἰκειότητα μὲ τὶς ἐπιγραφές, τὴν ἀντιγραφή τους καὶ τὴν παρασκευὴ ἐκτύπων. Σὲ γράμμα του τῆς 25 Ἀπριλίου 1884, πρὶν ἀρχίσει ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου, γράφει στὸν Λεονάρδο, τότε 27 χρονῶν:

«Φίλε κύριε Λεονάρδε. | Ἐλήφθη ἡ ἐπιστολή σας μετὰ τοῦ ἐκτύπου καὶ σᾶς εὐχαριστῶ. Σᾶς γράφω δὲ τὰς ἐξῆς φιλικὰς παρατηρήσεις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν σας, καὶ παρακαλῶ νὰ μὴ μὲ παρεξηγήσητε.

Ὅσάκις λαμβάνετε ἔκτυπα ἐπιγραφῶν ἐπὶ χάρτου, πρέπει νὰ θλίβετε πολὺ τὸν βεβρεγμένον χάρτην διὰ τῆς βούρτζης, ἵνα ἀποτυπῶνται καλῶς τὰ γράμματα· μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ χάρτου ἐκ τοῦ λίθου νὰ μὴ ἐπιδιορθῶνῃτε τὰ γράμματα, οὔτε νὰ συμπληροῦτε τὰ ἐλλείποντα ἢ ἐξηλειμμένα διὰ μελάνης ἢ μολυβδοκονδύλου.

Ὅσάκις γράφητε εἰς τὴν γενικὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων νὰ γράφητε ἐπὶ ἡμικλάστου χάρτου κατὰ τὸ δεξιὸν μέ-

Ἀμφιάρειο. Ἐπάνω, ὁ ἀμαξιτός, καὶ ἡ ἡμίσηκαφη δεξιὰ ὄχθη (κατοικίδιος συνοικία). Τὰ χώματα στὸ τέλος τοῦ μονοπατιοῦ δηλώνουν τὸν Χάραδρο. Κάτω, τὸ πρῶτο μουσεῖο, τὸ σπίτι τοῦ φύλακα, ἡ ἄνοδος πρὸς τὸ θέατρο καὶ τὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς στοᾶς (ἐγκοιμητήριον).

Ἀμφιάρειο. Ἐπάνω, τὸ θέατρο καὶ ἡ στοᾶ (ἐγκοιμητήριον), στὸ μέσον ὁ Χάραδρος. Κάτω, μέρος τῆς κατοικίδιας συνοικίας.

Ἄμφιάρειο. Ἐπάνω, τὸ πρῶτο μουσεῖο καὶ ὁ στοῖχος τῶν βάθρων. Στὴ μέση, ὁ Χάραδρος. Κάτω, ἡ κατοικίδιος συνοικία.

Ἄμφιάρειο. Ἐπάνω, ἡ περιοχή τῶν βάθρων. Στὸ μέσον, ὁ μέγας βωμός. Κάτω, ἡ κρήνη καὶ τὰ λουτρὰ τῶν ἀνδρῶν.

Ἀμφιάρειο. Ἡ κατοικίδιος συνοικία. Κάτω, ὁ Χάραδρος.

Ἀμφιάρειο. Τὸ θέατρο μετὰ τὴν τακτοποίηση τῶν μελῶν του.

Ἀμφιάρειο. Ἀριστερά, τὸ παλιὸ μουσεῖο καὶ τὰ βάρθρα. Δεξιά, ἐρείπια οἰκημάτων τοῦ μοναστηριοῦ. Ἐπάνω ἀριστερά, ἡ γέφυρα.

Ἀμφιάρειο. Ἡ στοὰ τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ Δυσμῶν. Ἀριστερά, τὸ ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου.

Ἀμφιάρειο, ὁ μέγας ναός. Δεξιά, τὸ βᾶθρο τοῦ ἀγάλματος τοῦ Σύλλα.

Ἀμφιάρειο, ὁ μικρὸς ναός. Ἀριστερά, τὸ βᾶθρο τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἰσαυρικοῦ.

Ἀμφιάρειο, τὰ ἀνδρικά λουτρά. Ἐπάνω σὸ βᾶθος, ἡ γέφυρα τοῦ Χαράδρου.

Ἀμφιάρειο, ἡ κρήνη τοῦ ἱεροῦ. Δεξιά, τὰ ἀνδρικά λουτρά.

ρος. Αί δὲ ἐκθέσεις σας νὰ ἐκθέτωσιν ἀκριβῶς καὶ δι' ὀλίγων τὰ πράγματα. Ἐν τῇ πεμφθείσῃ ἐπιστολῇ σας ἔπρεπε νὰ σημειώητε πότε ποῦ καὶ διὰ πόσων ἐργατῶν ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι, πῶς σκέπονται οἱ ἀνασκάπτοντες νὰ προχωρήσωσι ἔπειτα νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν εὐρημάτων ἐν μεγάλῃ μὲν συντομίᾳ περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν, ἐν ἀκριβείᾳ δὲ περὶ τῶν γραπτῶν καὶ γλυπτῶν.

Οὔτινος ἔχετε χρεῖαν, γράψατε νὰ σᾶς ἀποσταλῇ. | Ἔρωσθε | Ὁ φίλος | Π. Σταματάκης.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ γράμμα, ὁ Λεονάρδος εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ ἀνασκαφὰς καὶ ἐπιγραφὰς σὲ κάποια ἄγνωστὴ μας ἔρευνα.

ΕΦΟΡΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ. Ἡ θέσις τοῦ Λεονάρδου στὴν Ἑταιρεία ἦταν προσωρινή. Τελικὸς σκοπὸς του ἦταν νὰ ὑπηρετήσῃ στὸ Δημόσιον, πράγμα ποῦ ἔγινε τὴν ἐπόμενῃ χρονίᾳ. Μὲ τὸ ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1885 ΒΔ διορίστηκε Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων⁴ μὲ ἔδρα τὴν Ἀθήνα. Τὴν ἐπόμενῃ χρονίᾳ τοποθετήθηκε, ἀπὸ 10 Μαρτίου 1886, ὡς Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων στοὺς νομοὺς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, θέσις στὴν ὁποία δὲν ἀνέπτυξε κάποια δράσις. Καὶ σ' αὐτὴν ἡ παραμονὴ του ἦταν σύντομη. Στὶς 30 Μαρτίου 1887 μετατέθηκε στὸν νομὸ Μεσσηνίας μὲ ἔδρα τὴν Ὀλυμπία σὲ ἀναπλήρωση τοῦ Ἐφόρου Κωνσταντίνου Δημητριάδη, ὁ ὁποῖος εἶχε μετατεθεῖ στὶς Κυκλάδες.

Κατὰ τὰ χρόνια 1886 καὶ 1887 συνέχισε τὶς ἀνασκαφὰς καὶ τὴ μελέτη τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἀμφιαρείου παράλληλα πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν του στὴν Ὀλυμπία.

Μὲ νεώτερη ἀπόφασιν⁵ ἀνέλαβε ὡς Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἀχαΐας, συνέπεια τῆς ὀλιγανθρωπίας τῆς Ὑπηρεσίας. Καρπὸς τῆς μακρόχρονης θητείας του στὴν Ἠλεία, καὶ γενικῶς στὴν Πελοπόννησο, εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ *Ἡ Ὀλυμπία*, ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 1901. Λίγα χρόνια νωρίτερα,

4. ΑΔ 1885, 32.

5. ΒΔ 24 Φεβρουαρίου 1890, ΑΔ 1890, 37.

τὸ 1895, εἶχε δημοσιεύσει φυλλάδιο, ὄδηγὸ τῆς ἔκθεσης τοῦ Μουσείου τῆς Ἑλλάδος, *Μουσεῖον Ὀλυμπίας. Τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ ἀρχαῖα*, τοῦ ὁποίου τὴν ὕλη ἐνσωμάτωσε στὸ μεγάλο βιβλίον.

Τὸ 1890 ἔσκαψε πάλι στὸ Ἀμφιάρειον καὶ τὴν ἀνασκαφὴ ἐπανέλαβε τὸ 1896. Στὸ μεταξὺ διάστημα ἀπασχολήθηκε σὲ ἀνασκαφὰς στὴν Ἀρκαδίαν, ἰδιαιτέρως στὴ Λυκόσουραν, καὶ μὲ τὴ δημοσίευσιν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Λυκοσοῦρας καὶ τοῦ Ἀμφιαρείου. Μὲ τὶς ἐπιγραφὰς ποὺ δημοσιεύει, τοῦ Ἀμφιαρείου, στὴν *ΑΕ* τοῦ 1892 τελειώνει ἡ πρώτη περίοδος τῆς μελέτης του. Νέα δημοσίευσί του θὰ ἐμφανισθεῖ τὸ 1917!

ΠΑΡΑΛΑΒΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ. Μία ἀπὸ τὶς αἰτίαι ποὺ δημιούργησαν τὴ σύγκρουσιν μεταξὺ Καββαδίας καὶ Κουμανούδης ἦταν ἡ κατάθεσις ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τῶν ἀρχαίων τῶν Μουσείων τῆς ἐκείνου χρόνου ἐθνικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Εἶχε προηγηθεῖ, σὶς 3 Αὐγούστου 1887, ἡ παράδοσις ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον Κουμανούδην στὸν Κλώναν Στέφανον, διευθυντὴν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ σκελετικοῦ ὑλικοῦ τῶν ἀνασκαφῶν Χαϊρωνείας, Θεσπιῶν, τάφων Ἀθηνῶν καὶ Κεραμεικοῦ, Χορσείας, Μενιδίου, Τίρυνθος ἀνασκαφῆς Schliemann, Σπάτα, τάφου Ἡραίου Ἄργους, Ἐλευσίνος καὶ Ναυπλίας.

Τὰ μυκηναϊκὰ εὐρήματα παρελάμβανε ὁ Λεονάρδος ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον κατὰ τὸ διάστημα 11 Αὐγούστου 1892 ἕως 13 Αὐγούστου 1893, ἐπὶ ἓνα ὁλόκληρον χρόνον.

ΔΙΔΑΚΤΩΡ. Τὸ 1894 ἔγινε διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου Φριδερίκου Ἀλεξάνδρου τῆς Ἐρλάγγης (Erlangen) μὲ τὴν πραγματεία *Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς τὸν Πλουτάρχου Ἐρωτικόν*. Ὁ ἴδιος λέγει ὅτι τὴν 1 Ἰουνίου 1894 ἔλαβε δίμηνη ἄδεια ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσίαν γιὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς διατριβῆς του. Ἡ προφορικὴ δοκιμασία ἔγινε σὶς 14/26 Ἰουλίου τῆς χρονιάς καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ ἀπονεμήθη «cum laude». Ἡ διατριβὴ εἶναι γραμμὴν στα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ στὸν πρόλογον ἐκθέτει τὴ μέθοδόν του μὲ συντομίαν: «Τελευταῖον δὲ σχολῆς μοι οὔσης ἅ μοι ἀναγκαῖα ἦν ἐν τῇ Βερναρδακείῳ ἢ ἐν ἑτέραις ἐκδόσεσιν ἀνεζήτησα, τὰ δ' αὖ καὶ ἐν ἄλλαις πραγματείαις,

εἰ καί, εἰρήσθω μοι ἐν παρέργῳ, τῶν τελευταίων τούτων ἔστιν ἄς σχεδόν τι μάτην ἐξήτασα· ἀσαφέστεραι γὰρ καὶ γενικώτεραι ἦσαν αὐταῖς αἱ ἐπιγραφαὶ ἢ ὥστ' εὐθὺς ἐκ τούτου μανθάνειν εἴτε τι χρήσιμα τὰ βιβλία τῇ ἐμῇ ἐρευνῇ ἔμελλεν εἶναι εἴτε μή, ἢ δ' ἀπορία μ' ἀνεμίμησε τὸ *Φείδου τοῦ τῶν ἄλλων χρόνου*. Τὴν τελευταία φράση τὴν ἐπαναλαμβάνει σὲ δημοσιεύματά του δυὸ φορές ἀκόμη, δύο δεκαετίες ἀργότερα⁶.

ΣΤΟ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ. Ὁ θάνατος τοῦ Habbo Gerhard Lolling στὶς 24 Φεβρουαρίου 1894 ἄφησε τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο ἀκέφαλο. Μὲ τὸ ΒΔ τῆς 26 Ἰουνίου 1896 ὁ Λεονάρδος μετατέθηκε στὴν Ἀθήνα ὡς διευθυντὴς τῆς Συλλογῆς τῶν Ἐπιγραφῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Μὲ τὶς ἀνασκαφὰς καὶ τὶς δημοσιεύσεις τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἀμφιαρείου, τῆς Λυκόσουρας, τῆ διατριβῆ του, ποὺ ἀποδείκνυε τὴ φιλολογικὴ του κατάρτιση, κρίθηκε ὡς ὁ κατάλληλος γιὰ τὴ νέα του θέση στὴν πρωτεύουσα. Καὶ οἱ ἄλλοι Ἐφοροὶ τῆς ἐποχῆς, Χρῆστος Τσοῦντας, Βαλέριος Στάης, Δημήτριος Φίλιος, θὰ μπορούσαν νὰ καταλάβουν τὴ θέση, μόνος ὅμως ὁ Λεονάρδος εἶχε στραφεῖ κυρίως πρὸς τὴ μελέτη καὶ τὴ δημοσίευση τῶν ἐπιγραφῶν. Ἀκόμη ὅμως τὸ 1895 δημοσιεύει τὴ μελέτη «Κοῦρος ἐξ Ἀττικῆς»⁷, ἐξαιρετικὰ ἐπιμελῆ καὶ συστηματικὴ, μὲ τὴν ὁποία καθιερώθηκε οἱ «ἀρχαῖκοι Ἀπόλλωνες» νὰ ὀνομάζονται *κοῦροι*. Κατὰ τὸν Λεονάρδο, «Ἐπιτραπήτω μέχρι τῆς ὀριστικῆς διακρίσεως καὶ ὀνομασίας τῶν ἐν λόγῳ ἀγαλμάτων νὰ καλῶμεν αὐτὰ συντομίας χάριν *κούρους*»⁸. Τὸ 1906 θὰ δημοσιεύσει πάλι ἀρχαῖκὸ γλυπτὸ, τὸν μοσχοφόρο τῆς Ἀκροπόλεως.

6. Βλ. ἐδῶ: Ἡ γλώσσα, τὸ ὕφος του, ἡ μέθοδος.

7. *AE* 1895, 75-84, πίν. 6· *EAM* 1904· G. M. A. Richter, *Kouroi* σ. 98 ἀρ. 89, εἰκ. 291-292.

8. Ὁ ὄρος *πρωτοαττικὸς* εἶναι τοῦ Βαλ. Στάη, *AM* 15, 1890, 323, σχηματισμένος κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ὄρο *protokorinthisch* τοῦ Furtwängler, *Arch. Zeit.* 1883, 153.

Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος (δεξιὰ) καὶ ὑπάλληλος τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου (ἀριστερά). Περὶ τὸ 1927-1929.

ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ. Μὲ σπουδὲς στὴ Γερμανία, μὲ θητεία στὴν Ὀλυμπία καὶ Ἔφορος τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, ἀποτελοῦσε πλέον παράγοντα ἐπιστημονικὸ πὸν πρόσεχαν ὅλοι. Ἔτσι πολὺ γρήγορα ἐξελέγη τακτικὸ μέλος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Βερολίνου, ὅταν διευθυντὴς στὴν Ἀθήνα ἦταν ὁ W. Dörpfeld. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκλογῆς του ἔγινε μὲ τούτη τὴν ἐπιστολή:

Deutsches Archäologisches Institut | Athen, Phidias-Str. 1
| 5 Januar 1901

Sehr geehrter Herr Ephoros! | Im Auftrage der Centraldirektion des Deutschen Archäologischen Instituts habe ich die Ehre, Ihnen Ihre Ernennung zum Ordentlichen Mitglied des Instituts mitzuteilen und das Diplom dieser Ernennung zu überreichen.

Das Deutsche Institut wünscht Ihnen hierdurch ein äußeres Zeichen der Anerkennung zu geben für die Verdienste,

welche Sie sich durch Ihre Arbeiten um die Altertumswissenschaft erworben haben, und zugleich für das Wohlwollen, das Sie zum Deutschen Institut immer bewiesen haben. | Mit der Versicherung vorzüglicher Hochachtung | ergebenster | Wilhelm Dörpfeld.

Ο ΤΟΜΟΣ ΤΩΝ *IG VII*. Φαίνεται κάπως παράδοξο ότι ο Λεονάρδος, έρευνητής του Άμφιαρείου από το 1884, εκδότης των έπιγραφών του, δεν είχε δικό του τον τόμο των βοιωτικών έπιγραφών (*IG VII*) που είχαν εκδοθεί το 1892 από τον G. Dittenberger. Ο Λεονάρδος είτε με τη θέλησή του, είτε πιεζόμενος, επέτρεψε στον H. G. Lolling να αντιγράψει, για λογαριασμό του Dittenberger, τις έπιγραφές που αποκαλύπτονταν στην ανασκαφή. Ο Dittenberger δεν μνημονεύει τον Λεονάρδο στον έκτεταμένο πρόλογο του τόμου. Καί είναι βέβαιο ότι δεν του πρόσφεραν τον τόμο. Τοῦτο προκύπτει από δύο σημειώσεις του Λεονάρδου: «CIG Sept. I (=IG VII) έδανεισάμην παρά Φιλίου 22.7.05» (φ. 24). Ο τόμος δεν έπεστράφη στον Φίλιο και μετά 32 μήνες νέο σημείωμα: «105 δρ. (60 λεπ.) έδωκα τῇ 4.4.08 τῷ κ. Κλοντηροπούλῳ ἵνα δώσῃ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν διὰ ἓνα τόμον τοῦ Corpus (CIG Sept. Βοιωτ. = IG VII) ὃν εἶχον δανεισάμενος παρά τοῦ Φιλίου ζῶντος. Ο Φίλιος εκληροδότησε τῷ Εὐαγγ. τὴν βιβλιοθήκην» (φ. 24). Ο τόμος δεν έμεινε στην Ελλάδα γεμάτος σημειώσεις του Λεονάρδου. Μετά τον θάνατό του τὰ βιβλία του εκτέθηκαν σὲ πώληση στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο καὶ κατὰ διήγησιν πρὸς ἑμένα τοῦ Εὐγενίου Vanderpool, ὁ τόμος ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Sterling Dow. Σήμερα θὰ βρίσκεται, πιθανῶς, σὲ κάποια πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη τῶν ΗΠΑ.

ΠΕΡΙΤΤΑ ΑΡΧΑΙΑ. Τοῦ νόμου ΒΧΜΣ΄ τοῦ 1899 «περὶ ἀρχαιοτήτων», τὸ ἄρθρο 24 ὀρίζει, ὅτι γιὰ ἀρχαῖα τῶν μουσείων τὰ ὁποῖα «ἢ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν συνεδρίᾳ αὐτῆς ἤθελε κηρύξει παμψηφεί περιττὰ διὰ τὰ Μουσεῖα, δύνανται ν' ἀνταλλάσσονται πρὸς ξένα Μουσεῖα καὶ ἐπιστημο-

νικά καθιδρύματα οίασδήποτε ἐθνικότητος». Μὲ ἔγγραφο τῆς 24 Φεβρουαρίου 1904 (φ. 2), ὁ Λεονάρδος ἐντέλλεται νὰ ξεχωρίσει τὰ περιττὰ ἀρχαῖα τῶν Δελφῶν: «Παραγγέλλομεν ὑμῖν, ὅπως μεταβῆτε εἰς Δελφοὺς καὶ ἐν συνεδρία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, γενησομένη τῇ 29 Φεβρουαρίου, ὀρίσητε ἡμῖν τίνα τῶν ἐκεῖ ἀρχαίων εἶνε περιττὰ διὰ τὰ Μουσεῖα τοῦ Κράτους ὅπως δοθῶσιν ἐπ' ἀνταλλαγῇ, κατὰ τὸ ἄρθρον 24 τοῦ ΒΧΜΣ' νόμου, πρὸς ξένα Μουσεῖα». Δὲν ὑπάρχει ἔκθεση τοῦ Λεονάρδου, ἀλλὰ οὔτε ἔχω βρεῖ κάποια σχετικὴ εἶδηση. Ἀνταλλαγὴ ἀρχαίων τῶν Δελφῶν μόνο μὲ τοὺς Γάλλους θὰ μπορούσε νὰ γίνει, κάτι ὄχι πιθανό.

ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΗΣ ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ (1911-1913). Ἀπὸ τὴ θέση τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου τὸν ἀπέσπασε ἡ Ἐπανάσταση στοῦ Γουδῆ, δηλαδὴ ἡ ὀργανωτικὴ ἀλλαγὴ ποὺ ἔγινε στὴν Ἑπιθεωρήσιον, μὲ τὴν κατάργησιν τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ συνεπῶς καὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου, ποὺ κατεῖχε ὁ Παναγῆς Καββαδίας. Ἡ μετάθεσις, ποὺ ἔγινε μὲ τὸ ΒΔ τῆς 9 Δεκεμβρίου 1910, τὸν ἔφερε στὴ θέση τοῦ Τμηματάρχου τοῦ Β' Τμήματος τοῦ Ἑπιγραφικοῦ Μουσείου, δηλαδὴ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑπιθεωρήσεως τοῦ Κράτους. Δὲν γνωρίζομε τοὺς λόγους τῆς μετάθεσεως, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε προαγωγὴ καὶ ἀπαιτοῦσε, ὅπως σήμερα, τὴν κυβερνητικὴ ἢ κομματικὴ εὐνοία. Ἐπιθεωρητὴς τῆς τότε κυβερνήσεως Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἦταν ὁ Ἀπόστολος Ἀλεξανδρῆς (6 Ὀκτ. 1910), τὸν ὁποῖο ἀκολούθησαν ὁ Λάμπρος Κορομηλᾶς (23 Ἰουλίου 1911) καὶ ὁ Ἰωάννης Τσιριμῶκος (31 Μαΐου 1912). Ἐπιθεωρητὴς του ἔγινε μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν τότε λιγοστῶν Ἐφόρων ὡς λύσις οὐδέτερη.

Ἡ θέση στοῦ Ἑπιγραφικοῦ Μουσείου δὲν ἦταν τὸ καλύτερο γιὰ τὸν Λεονάρδο, συνηθισμένο στὴ μελέτη καὶ ὄχι στοὺς ἐλιγμοὺς τῆς διοικήσεως καὶ τὴν κομματικὴν πιέσιν. Ἀναγκάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσει προβλήματα δύσκολα ἐξ ἀρχῆς. Σὲ σημείωμά του τῆς 10 Μαΐου 1911 λέγει:

Βασίλειος Λεονάρδος (δεξιά) και Σπ. Κονδές (άριστερά). Στην πίσω όψη ὁ Λεονάρδος σημειώνει: «μελετῶ χάριν τοῦ Kirchner | IG III 1073 | (Β. Λ. καὶ Σπ. Κονδές) | ΕΜ 20.4.29 | (Francis H. Bacon ἐφωτογράφησε)».

«Ἴνα μὴ Καββαδίας εἰσέλθῃ εἰς τὸ Α Συμβούλιον, συνέστησέ μοι ὁ Σταυρ(όπουλλος) νὰ ἐτοιμάσω ἄρθρον ἐν τῷ νομοσχεδίῳ καθ' ὃ νὰ διαιρῶνται εἰς δύο αἱ ἔδραι τῆς ἀρχαιολ. τοῦ Πανεπιστημίου, δηλ. 1) Ἱστορία τῆς τέχνης καὶ 2) τῆς Ἐπιγραφικῆς, νὰ μετέχῃ δὲ τοῦ Συμβ. μόνος ὁ τῆς Ἱστορ. τῆς Τέχνης καθηγητής. Ἐγὼ εἶπα ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο παραχάραξις, ἂν ἠγνόει ὁ ὑπουργός, καὶ ἐγὼ δὲν ποιῶ τοῦτο».

Τὴν ἔδρα τῆς Ἐπιγραφικῆς κατεῖχε ὁ Καββαδίας καὶ τῆς Τέχνης ὁ Χρῆστος Τσουντας.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΡΩΜΑΙΟΥ. Δύο ἐπιστολὲς τοῦ Κωνσταντίνου Ρωμαίου πρὸς τὸν Δημήτριο Σταυρόπουλλο, καὶ οἱ δύο στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων στὴ Μύκονο, μαζί με τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Στάη πού ἀκολουθεῖ, μνημονεύουν τὸν Λεονάρδο καὶ θέτουν ζήτημα προελεύσεως ἀρχαίων ἀλλὰ καὶ τῆς τότε κατάστασης στὴν Ὑπηρεσία. Ἡ πρώτη εἶναι τῆς 7 Ἰουνίου 1911:

Φίλιππε Σταυρόπουλλε, | Ἴδου λοιπὸν ποὺ δὲν σὲ ἐλησμόνησα. Μνήμων τῶν ἀτρύτων μόχθων σου ὑπὲρ τῆς τάξεως τῶν Νόμων καὶ ἀντιπαραβάλλον πρὸς τὴν ἐμὴν ὀκνηρίαν τὰς παννυχίδας σου ἐκείνας περὶ τῶν λοξῶν ἐδαφίων τοῦ ἀρχαιολογικοῦ συντάγματος, οὗ ὑπάρχεις εἰς τὸν αἰῶνα ὁ μόνος τηρητής, προέβην εἰς τὸ τόλμημα νὰ σοῦ συντάξω εἰς δύο ὥρας ὀλίγας εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Κερκύρα ἐπιταφίων. Ἄλλὰ μὲ μολύβι, ὡς βλέπεις, καὶ φοβοῦμαι μήπως δὲν μὲ διαβάξης, μνήμων καὶ τῶν μεψιμοιριῶν τοῦ Λεονάρδου, ὅτι μερικὰ γράμματα δὲν τὰ γράφω κανονικῶς.

Ἐξ ὅλων τούτων δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω, τίνα τὰ ἐκ Ῥηνείας. Μήπως τὰ μετὰ παραστάσεως ναυαγοῦ; Ἄλλὰ αὐτὰ εἶναι μόνον τρία. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἴσως ἐννοήσης, ἐὰν ἔχῃς συγγενεῖς τῶν.

Ἡ ἐν Κερκύρα ἀποστολὴ ὑπῆρξεν ἴσως παράνομος κατὰ τὸν Τριβωνιανὸν σέ, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Σεῖχ-ουλ-ισλάμην Λεονάρδον ἐφευρόντα τὴν συμβουλευτικὴν μου ιδιότητα ὑπῆρξε κανονικὴ. Ἐγὼ εὐρίσκω τοῦλάχιστον, ὅτι ὑπῆρξεν εὐχάριστος, δι' ἐμὲ πρῶτον. Πολλὰ εἶδον καὶ ὠφελήθην. Ἔπειτα ἦτο καὶ ὠφέλιμος, ἂν καὶ ἀτυχῶς δυσάρεστος διὰ τὸν φίλον μας Βερσάκη. Διότι ἀπεκαλύφθη ἐντελῶς, φίλε μου, ὅτι ἀδεῶς ὁ ἀνθρώπος ἔκλεβε. Οὔτε στοιχειώδη πρὸς τοὺς νόμους εὐλάβειαν ἐτήρησεν ὁ ἀθεόφοβος. Ἄλλ' ἐννοια σου, ὁ νομάρχης τὸν ἔχει δυνατὰ στριμώξει. Διότι δὲν εἶναι ὁ Βαρατάσης ἀγριογλυκώτατος ἀρχαιολόγος τοῦ εἴδους τοῦ Στάη. Τὸ σῶμα παρὰ ἔχει πολλὰ τὰ ἄγῃ!

Εἰς τὴν κυρίαν Σταυροπούλλου διαβιβάζεις παρακαλῶ ἐκ μέρους μου τὰ δέοντα.

Ποθῶ τοὺς Δῆλες καὶ τὴν σὴν Μύκονον. Ἄλλὰ πότε θὰ τὸ κατορθώσω. | Σὲ ἀσπάζομαι | Κ. Α. Ρωμαῖος | Ἐν Ἀθήναις 7/6/11.

Ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ γράφτηκε ἔπειτα ἀπὸ 14 μῆνες καὶ ἀφορᾷ κυρίως τὶς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Ὑπηρεσίας:

Ἀγαπητέ μου συνάδελφε, | Ἄν καὶ διατρέχω τὸν κίνδυνον

νὰ μὴ λάβω ἀπάντησιν, ὡς παρὰ σοὶ εἴθισται, ὅμως μὲ εὐχαρίστησιν σοῦ γράφω καὶ σὲ ἀσπάζομαι ἐκ καρδίας.

Εἶναι δυνατὸν λοιπὸν νὰ μὲ πληροφορήσῃς, τί σοῦ εἶναι γνωστὸν διὰ τὰς ἐδῶ ἐγκατασταθείσας ἐκ Ῥηνείας στήλας; Ποῦ τὸ εἶδες γραμμένο; ἢ μήπως φέρεται μόνον ἢ στοματικὴ παράδοσις;

Τὸ μόνον ποῦ γνωρίζω ἐγὼ εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Dittenberger ἐν IG, IX, 1, ὅπου ἀορίστως ἀναφέρονται στήλαι ἐνεπίγραφοι ἐν Κερκύρα προερχόμενα ἐκ τῶν νήσων. Τίποτε ἄλλο. Ὁ Hiller μοῦ ἔγραψε, ὅτι καθὼς ἐνθυμεῖται εἰς τὴν Ζάκυνθον εὐρίσκεται συλλογὴ ἐπιγραφῶν ἐκ Ῥηνείας. Ὑπέθεσα, ὅτι θὰ εἶναι αἱ Κερκυραϊκαί⁹.

Ἐγραψα καὶ εἰς τὸν Dugas νὰ μὲ φωτίσῃ περὶ τούτων μανθάνων ἀπὸ τὴν Σχολήν. Ἄλλὰ σὺ εἶσαι μία fons prima classis διὰ τὸ Κυκλαδικὸν corpus. Ὡστε δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὰ δικαιώματά σου. Ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιολογικὴν πολιτικὴν ἄς σοῦ εἴπω ὀλίγα, ὥστε ἐάν ποτε μὲ τὸ καλὸ συναντηθῶμεν νὰ μὴ μὲ τελειώσῃς μὲ τὴν ἀτελεύτητον σὴν λίμαν. Λοιπὸν ὁ σὸς ἀγαθὸς Λεονάρδος ἠνδρώθη ἤδη ἐναργῶς καὶ φατριάζει κατὰ τὸν οἰκεῖον γλωσσαμυτορικὸν τρόπον. Πολὺς δὲ παρ' αὐτῷ εἶναι ὁ Ἀρβανιτόπουλλος καὶ ὁ Βερσάκης ὁ ὑπὸ τῆς Δικαιοσύνης εὐτυχῶς κολαφισθεῖς. Ἐγὼ ἔπαυσα πλέον νὰ τὸν θεωρῶ ὡς ὄν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον, διότι μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶ μαζί του. Οὔτε προφορικῶς οὔτε γραπτῶς καταλαβαίνει, ὅτι 2 καὶ 2 κάνουν 4. Μὲ ἐξέλαβεν ὡς ὄργανον τοῦ Στάη διὰ τὴν κατὰ τοῦ Βερσ. ἐκείνην ἀναφορὰν. Ἐκτοτε καὶ διὰ ἄλλους πολλοὺς λόγους τὸν ἐσυχάθηκα ἐκ καρδίας. Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ τοῦ κάμῃς ποτὲ λόγον, διότι ποτὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνεννοηθῶ μαζί του. Εἶναι ἀνδράριον γλωσσαμυτορικὸν μόνον καὶ τίποτε ἄλλο.

9. Τὸ περίπλοκο θέμα τῶν στηλῶν τῆς Ῥηνείας στῆ Ζάκυνθο, διαφωτίζει ἡ Marie-Thérèse Couilloud, στὸ ἔργο της *Les monuments funéraires de Rhénée, Exploration archéologique de Délos* XXX 44-45.

Ἄλλὰ ἐδῶ χολωθεὶς παρεξετράπην καὶ σοῦ ζητῶ συγγνώμην. Ἄλλως ἐδῶ εἶμαι ἄρκετὰ εὐτυχῆς μὲ τὴν ἐργασίαν μου ποὺ δὲν πάει ἄσχημα καὶ τὴν ἀπόστασιν, ἣ ὁποία μὲ χωρίζει ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς χύτρας¹⁰, ὅπου βράζονται παντοῖα ἀπόζοντα καμπρολάχανα. | Ἄλλὰ χαῖρε καὶ δέξου | τὸν ἀσπασμόν μου | Κ. Α. Ῥωμαῖος | Κέρκυρα 16/8/12.

Ὁ Ῥωμαῖος κατηγορεῖ τὸν Λεονάρδο γιὰ φατριασμό καὶ τὸν συνδέει μὲ τὶς γλωσσικὲς του ἀπόψεις. Αὐτὸ εἶναι κάτι φυσικό. Ὁ Ῥωμαῖος ἀνῆκε ὡς τὸ τέλος στὴν ἀντίθετη γλωσσικὴ παράταξη καὶ ἡ ὑπόθεση Βερσάκη, τοῦ ὁποίου τὴ θέση στὴν Κέρκυρα εἶχε πάρει ὁ Ῥωμαῖος, ἦταν πολὺ νωπὴ ἀκόμη¹¹.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΡΙΤΟΥΣ. Μὲ τὸν Ῥωμαῖο ὁ Λεονάρδος εἶχε φιλικὲς σχέσεις, ὅπως ἄλλωστε μὲ ὅλους, ἔστω κι ἂν στὰ «πρὸς ἑαυτὸν»¹² σημειώματά του ἐκφράζει τὶς πραγματικὲς του σκέψεις.

Οἱ Ἐφοροὶ τῆς ἐπαρχίας ζητοῦσαν συχνὰ τὴ βοήθεια τοῦ Λεονάρδου γιὰ τὴ διεκπεραίωση ὑποθέσεων ποὺ ἀργοῦσαν νὰ φθάσουν στὸ τέλος ἢ τὴν εὐνοϊκὴ λύση αἰτημάτων, ὅπως τοῦτο τοῦ Ῥωμαίου: «Ἀγαπητέ μοι κε Λεονάρδε, Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Τεγέα ἐβράδυναν κρίμασιν οἷς οἶδε κύριος Βυζαντινὸς ἀλλὰ πολλοῖς ποπάνοις – τοῖς τῶν θεοξενίων – καὶ θερμαῖς εὐχαῖς ἰλασάμενος τὴν θεὰν ἔχω ἤδη ἄριστα εὐρήματα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος τοῦ Ἁγ. Σώστη. Ἐκ τούτων μάλιστα ὁ ὑπάρχων πόθος ἐγένετο θερμότερος καὶ ηὐχθήθη εἰς τὴν θεὰν νὰ μὴ ἀφήσω ἀσκάλευτον καὶ ἀκίνητον οὐδὲ μίαν πέτραν ἐν τῷ σεμνῷ χώρῳ κειμένην. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ 800 ἄς μοι

10. Πιθανῶς ἐννοεῖ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία.

11. Θ. Καπαξῆ, *Αρχαιολογία καὶ Πολιτικὴ*, II, *Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (Κέρκυρα 1911)* (Ρέθυμνο 1993). Παρατηρήσεις μου γιὰ τὴν ὑπόθεση *Ὁ Μέντωρ* 26, 1993, 118-121.

12. Μεταχειρίζομαι τὴν ἔκφραση τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ γιὰ τὰ σημειώματα τοῦ Σ. Α. Κουμανοῦδη, στὰ ὁποῖα ἔγραφε σκέψεις, ποιήματα, παρατηρήσεις, ποὺ φύλαγε γιὰ τὸν ἴδιο.

ἔδωκατε θὰ φαγωθῶσιν ἐκεῖ ἡμερος δὲ μ' ἔχει νὰ σκάψω καὶ τὸ ἐν Κερασιᾷ ὅμοιον ἱερόν, ὃ πρὸ τριετίας εὔρον, παρακαλῶ Ὑμᾶς, ὅπως οὐ μόνον ψηφίσητε ὑπὲρ τῆς αἰτήσεώς μου ἐν τῷ προσεχεῖ Συμβουλίῳ ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κοινὸν Πρόεδρον συστήσητε, ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα δὲν θὰ διατεθῶσιν ἀσκοπῶς.

Ἄσπαζόμενος προσδοκῶ τὴν καλὴν εἴδησιν τῆς ἐγκρίσεως. | Πιαλῆ Τεγέας 10 / 10/10 | Κ. Ρωμαῖος (φ. 14)».

Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας τὸ 1910 ἦταν ὁ Γεώργιος Μιστριώτης, ὁ ὁποῖος εἶχε σφυροκοπήσει μὲ τὸν γνωστὸ του τρόπο τὸν Ρωμαῖο τὸ 1907¹³ γιὰ δημοσίευσμά του σχετικὸ μὲ τὴν κατατομὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Ρωμαῖο, ὀρθά, ἢ «ἑλληνικὴ ρις» στὶς κλασικὲς ἀγγειογραφίες δὲν ἀπέδιδε τὴν πραγματικότητα. Ἦταν θέμα τεχνικῆς τῶν ἀγγειογράφων.

Λίγες μέρες ἀργότερα ὁ Λεονάρδος, μὲ σύντομη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ρωμαῖο τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1910, τοῦ γράφει παρατηρήσεις γιὰ τὸν γραφικὸ του χαρακτήρα:

Φίλτατε Ρωμαῖε, | Ἔλαβον τὴν βραχεῖαν σου καὶ εἶδον τὰ διὰ τῆς μακροκέρκου γραφῆς ἐπεσταλμένα (πρβ. τὸ τ, λ.χ. τούτων, καὶ τὸ /, λ.χ. ὅμοιον». Ὁ Ρωμαῖος στὸ τ ἔδινε τὸ σχῆμα μιᾶς λοξῆς γκλίτσας καὶ τὴν δασεῖα μὲ ὀξεῖα ὡς λοξὴ πλάγια γραμμὴ μὲ ἓνα υ προσαρτημένον στὴν κορυφή. Σὲ σημείωμα τοῦ Λεονάρδου μὲ τὸ ὁποῖο συνιστοῦσε συντόμευσιν τοῦ τίτλου τῆς μελέτης γιὰ τὰ κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τῆς Φιγαλείας (*AE* 1914, 140) ὁ Ρωμαῖος ἀπαντᾷ (10.7.1914): «Καλὸς καὶ λογικὸς ὁ τίτλος *Βασσῶν ἢ Φιγαλ. ναοῦ ἔστω. κ.*» ἀλλὰ δὲν τὸν ἐγκρίνω διὰ μυρίους λόγους / ὅτι δὲν εἶναι νεωτερικὸς, ὡς εἶναι τὸ κείμενον ἀλλ' ἀρχαϊστικὸς ὡς δὲν εἶναι τὸ κείμενον.

Μετὰ τοῦτο δὲν θὰ ζητήσης, ὑποθέτω, κ. Λεονάρδε, τοὺς ὑπολοίπους 9999 λόγους ἀκούσας ὅτι δὲν ὑπάρχει μπαροῦτι. Υ.γ. Ἀντὶ τῆς Φιγαλείας ἐγκρίνω τὸ Βασσῶν».

13. *Ἰδεογραφία τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, *AE* 1987, 152.

Τὸ ἱεροφάντι τοῦ Ἀμφιάρειο σὶ φυσιολάτραι.

Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος ξαναγεῖ στοῦ Ἀμφιάρειο τοὺς φυσιολάτραις. Πίσω σημειώνει: «Αθ. 11.1.27».

Ὅντας ὁ Λ. ἐπιμελητὴς τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*, ὑποδείκνυε γραπτῶς στοὺς συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ τὰ γλωσσικά τους σφάλματα. Ὑπάρχουν σημειώματα γιὰ τοὺς Ἀρβανιτόπουλο, Βερσάκη, Δραγάτση, Εὐαγγελίδη, Κεραμόπουλλο, Κουρουνιώτη, Ὀρλάνδο, Σβορῶνο, Παπαδάκι (φ. 19).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΑΗ. Πιθανῶς ὁ Δημ. Σταυρόπουλλος, Ἐφορος τότε τῶν Κυκλάδων, εἶχε συμβάλει στὸν διορισμὸ τοῦ Λεονάρδου στοῦ Ὑπουργεῖο γιατί σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Βαλερίου Στάη, Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων, τῆς 23 Φεβρουαρίου 1913, πρὸς ἐκεῖνον λέγεται:

«Φίλτατε Σταυρόπουλλε. Ἦκουσα ὅτι θὰ ἤρχεσο, ἀλλὰ φαίνεται, δὲν ἀληθεύει. Καὶ ὅμως ἡ παρουσία σου, διὰ πλεῖστα ὅσα. . . θὰ ἦτο ἀναγκαία. Ὁ Λεονάρδος, ὁ φίλος σου, δὲν κρατιέται πλέον ... Θέλει νὰ φύγη ἀπὸ τὴν φυλακὴν εἰς ἣν, ὡς λέγει, τὸν ἐνέκλεισας! Ἀλλὰ τί θὰ γίνῃ λοιπόν; Τίς ὁ μέλλον; Κινδυνεύει ἐξωτερικὴ εἰσβολή. Τὸ μόνον πού μᾶς σώζει εἶναι

ὅτι ἡ Βουλὴ δὲν ἔχει τώρα καιρὸν διὰ τροποποιήσεις. Ἐν τούτοις γράψε του δύο λέξεις ἐνθαρρυντικὰς ὅπως ὑπομείνη ὀλίγον εἰσέτι, μέχρι τῆς διευθετήσεως, κοινῇ συμπράξει, τοῦ δέοντος γενέσθαι. Ὅταν λάξη σοι εὐκαιρία στείλε μου τὸν κατάλογον, διότι τὸν ζητοῦν ἐδῶ ἐπισκέπται καὶ ἔφοροι. Εἶναι, ὡς γνωρίζεις, κτῆμα τοῦ Μουσείου. Σοὶ συνιστῶ ὅμως νὰ ζητήσης (ἄνευ ἀναβολῆς) ἀπὸ τὸν Bart εἰς τὴν Γερμανίαν νὰ σοῦ στείλῃ ἓνα νέον βιβλίον περὶ ἀγγείων, θαυμάσιον, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν στοιχίζει ἤ 5 μάρκα. Εἶναι ἀναπόφευκτον διὰ τὴν ἐργασίαν σου. Τίτλος: Griechische Vasenmalerei von Ernst Buschor». | Εἰς τὴν Κυρίαν τὰ σέβη μου. Χαιρετίζων | Σὸς | Β. Στάης.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ (1913-1929).

Τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο τῆς ἐποχῆς τοῦ Λεονάρδου, ἕως τὴ δεκαετία τοῦ '50, ἦταν ἓνα στενόχωρο καὶ μίζερο παράρτημα τοῦ Ἐθνικοῦ. Ἡ ἀνάπτυξή του ὡς Μουσείου γιὰ τοὺς πολλοὺς ἀρχίζει μὲ τὰ ἔργα ἐκθέσεως τῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὸν Μάρκελλο Μισσό.

Μὲ τὰ χρόνια ὁ Λεονάρδος εἶχε ἀποκτήσει τὴ φήμη τοῦ ἄριστου ἐπιγραφικοῦ, παρὰ τὸ ὅτι οἱ σημαντικὲς μελέτες του δὲν εἶχαν ἀκόμη παρουσιασθεῖ. Ἡ θέση του ὡς ἐπιμελητοῦ τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*, μοναδικοῦ ἀκόμη ἀρχαιολογικοῦ περιοδικοῦ, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κάνει παρατηρήσεις στοὺς νεώτερος, πάντοτε μὲ καλὴ διάθεση. Ἰδιαίτερα συμβουλεύει τὸν βιαστικὸ καὶ δύστροπο Ἄπ. Ἀρβανιτόπουλο, πού θέλει νὰ γίνῃ διάσημος. Τὸ πρόχειρο μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου πρὸς τὸν Ἀρβ. εἶναι χαρακτηριστικό:

«17.3.14 Ἀρβανιτόπουλον, Βῶλον. | *Πρόσεχε, πρόσεχε, πρόσεχε, πρόσεχε*, Χάριν σοῦ τὰ δύο τελευταῖα «Εἰς θε.ε.»¹⁴ δὲν θὰ καταχωρίσω ἐκτὸς ἐὰν ἐπιμείνης.

Ὅς σοι ἔγραψα, μὴ ἀρκοῦ τοῖς ἐκμάγμασι ἢ τοῖς φωτογραφήμασι, διότι πολλάκις σφάλλεται τις ταῦτα βλέπων, ἀλλ'

14. Εἰς Θεσσαλικὰς ἐπιγραφάς.

αντίγραφε πάντοτε εκ τῶν λίθων. Τοῦτο συμφέρει σοι. Καὶ δὴ καὶ νῦν πρέπει νὰ βεβαιωθῆς ἐπὶ τοῦ λίθου [παραλείπονται διορθώσεις].

“Ὅταν τι μὴ ἦ βέβαιον ἢ πιθανόν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπληρῶται ἐν αὐτῇ τῇ μεταγραφῇ. Μὴ ορρώδει τὸ κενόν».

Μὲ τὰ χρόνια ὁ Ἄρβ. ἀποκτᾷ περισσότερη αὐτοπεποίθησι ἀλλὰ ἔχει δημιουργήσει ἀντιθέσεις μὲ τοὺς συναδέλφους του, ὅπως μὲ τὸν Κουρουνιώτη, διευθυντὴ τῆς Ὑπηρεσίας, καὶ γράφει βίαιο γράμμα στὸν Λεονάρδο:

Βόλος 24 Ἰουλίου 1917 | Φίλε Λεονάρδε, | Κατῶρθωσε λοιπὸν ὁ Κουρουνιώτης νὰ πείσῃ τὴν Ἐταιρείαν νὰ μεταβάλω τὸ ἔργον μου εἰς ἐπιφυλλίδα καὶ νὰ τὸ διαστέλλω καὶ συστέλλω ὡς ζητεῖ ἡ διεύθυνσις τῆς Ἐφημερίδος· αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὅτι πρέπει νὰ στείλω πρὸς περάτωσιν τοῦ ἔργου «ἐν τὸ πολὺ τυπογραφικὸν φύλλον». Αὐτὸ εἶναι ἀνήκουστον· καὶ δυστυχῶς ἀφ’ οὗ ἐξευτελίσθη ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τῶν Τσουντηδων κατορθώνουσιν οὗτοι νὰ ἐξοντῶσι πλέον τοὺς Πελοποννησίους διὰ τῶν Πελοποννησίων· διότι εἰς τοιαύτας ἀπαιτήσεις τοῦ Κουρουνιώτου καὶ τῆς σπείρας ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσητε ὅλοι δι’ ἐμπυτμοῦ κατ’ αὐτοῦ· ἐχάθη ὅμως ὁ σίελος ἀπὸ τὸ στόμα σας καὶ ράβδος ἀπὸ τὰς χεῖρας σας. Δυστυχῶς δὲν ἔχω νὰ εἶπω τίποτε· εἶναι μοιραῖον ἢ συστηματικὴ καταδίωξις καὶ ὁ πόλεμος ὅλης ἰσχυρᾶς σπείρας καθ’ ἑνὸς προσώπου νὰ λάβῃ τὸ φυσικὸν τέρμα: «οὐδ’ Ἡρακλῆς πρὸς δύο!» Ὅμως ἐγὼ θὰ ἀγωνισθῶ ὅσον δύναμαι καὶ δὲν θὰ δώσω εὐκολὸν ἀλλὰ Καδμείαν νίκην. Λεπτομερῶς γράφω πρὸς τὸν κ. Παπούλιαν καὶ ἐπισήμως πρὸς τὴν Ἐταιρείαν· τὸ σύγγραμμά μου θὰ περατωθῇ κατὰ τὸν φυσικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τρόπον· δὲν θὰ τὸ διαφθείρω· μόνον ἂν ἐφαρμοσθῇ βία τοῦ ἰσχυροτέρου θὰ τὸ διακόψω· καὶ ἐκδώσατε πλέον Ὅστρακα καὶ Κουενέδες τοῦ Τσουντα καὶ τὰ τῶν Γάλλων Δελφικὰ ὑπὸ Κεραμπούλλου.

Ἀσπάζομαί σε | Ἄρβανιτόπουλος

Υ.Γ. Πολλὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πραγματείας ἐν τῇ ΑΕ· μὴν ἐπιμένητε εἰς τὰ χειρόγραφα· μοὶ

Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος Ξεναγεῖ στὸ Ἀμφιάρειο τοὺς φυσιολάτρεις. Πίσω σημειώνει: «Αθ. 11.1.27».

χρειαζονται τῇ Ἑταιρείᾳ ἄχρηστα (= «κατατίθενται ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ» = ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ κατετέθη κτλ.).

Τὰ ὄστρακα τοῦ Τσουντα ὑπονοοῦν τὸ τότε παλιό του βιβλίο γιὰ τὸ Διμήνι καὶ τὸ Σέσκλο, τοῦ 1908. Μετὰ τὴν ἐκλογή του στὸ πανεπιστήμιο δὲν δημοσίευσε τίποτε στὴν Ἑταιρεία. Ἡ τελευταία δελφικὴ δημοσίευση τοῦ Κεραμόπουλλου στὴν *Ἐφημερίδα* ἔγινε τὸ 1911. Ἴσως ὁ Ἄρβ. ἐννοεῖ τὴν *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν* τοῦ 1917.

Εἰκόνες τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου καὶ τοῦ γύρω χώρου δὲν σώζονται. Ἐνα ἔγγραφο τοῦ Λεονάρδου, ποὺ ἀκολουθεῖ,

τοῦ 1914, περιγράφει τὴν ὁδὸν Τοσίτσα παραστατικά. Τότε τὸν δρόμο στόλιζαν οἱ πλάγιες ὄψεις τῶν ἀρχικῶν κτιρίων τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Ὁ δρόμος δὲν θὰ ἦταν ἀσφαλτοστρωμένος καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχαν οἱ κατασκευές τῆς κεντρικῆς πρασιᾶς μὲ τις νεραντζιές. Δέντρα ὅμως θὰ ὑπῆρχαν καὶ θὰ δρόσιζαν τοὺς διαβάτες. Σήμερα τὸ κίριο τοῦ Πολυτεχνείου ἔχει φθάσει στὴν οἰκοδομικὴ γραμμή, τὸ ἴδιο καὶ τοῦ Μουσείου.

Ἴσως τὰ ὅσα περιγράφει ὁ Λεονάρδος νὰ φαίνονται στοὺς νέους μακρινὰ καὶ ἀσήμαντα. Ὅπωςδήποτε εἶναι δεῖγμα ἔλλειψης καλλιέργειας ὑπαλλήλων, δημάρχων, ὑπουργῶν τῆς τότε ἐποχῆς. Τὸ ἔγγραφο ἀκόμη δείχνει μὲ ἔντονο τρόπο τὶς γλωσσικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Λεονάρδου τοῦ δεύτερου μέρους τῆς ζωῆς του, ὅταν ἔγινε πλέον ἐκφραστὴς ἑνὸς ὑστατου ψευδοαρχαϊσμοῦ.

«Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον / Ἀθήνησι τῇ 27ῇ Ὀκτωβρίου 1914.
| Ἀριθ. 201 | Φορηγῶν ἀμαξῶν σταθμὸς παρὰ τὸ μουσεῖον.

Τῷ Σ(εβαστῷ) τῆς Παιδείας Ὑπουργείῳ. | Ἐν τῇ ὁδῷ Τοσίτσα ἀπὸ τινος κατεστάθη σταθμὸς τετρατρόχων φορηγικῶν ἀμαξῶν. Ἡ εἰς τοιαύτην στάθμευσιν δοθεῖσα ἐπιτροπὴ¹⁵ μαρτυρεῖ ὀλιγορίαν πρὸς τε τὸ τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου ὄνομα καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῆς φερωνύμου ὁδοῦ σπουδαιότατα δημόσια ἰδρύματα, τὸ Ἐπιγραφικὸν μουσεῖον καὶ τὴν Καλλιτεχνικὴν σχολήν. Ὑπὲρ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ μουσείου προνοούμενος καθῆκον ἠγοῦμαι ὅπως γνωρίσω τῷ Σ. Ὑπουργείῳ τὴν διὰ τῆς νέας καταστάσεως τῷ ἰδρύματι προσγινομένην ἀδικίαν. Τὸ θέαμα τυγχάνει ὄντως οὕτως ἀλγεινὸν ὄν, ὥστε καὶ οἱ ἀλλοδαποὶ ἐπιστήμονες οἱ πρὸς μελέτην τῶν ἐν λίθοις κεχαραγμένων μαρτυρίων τῆς ἡμετέρας ἱστορίας προσερχόμενοι, αἰδούμενοι νὰ ποιήσωνται λόγον, διαφαίνουσι τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι ἀπορίαν. Αἱ παρ' αὐτὴν τοῦ μουσείου τὴν εἴσοδον σταθμεύουσαι τετράκυκλοι ἀπῆναι παρέχουσιν ὄψιν εἰρηνι-

15. Ἄδεια.

κῆς μὲν καθ' ὅλου, ἥκιστα μέντοι εὐπρεποῦς παρατάξεως. Τὰ ὑποζύγια ἔχοντα ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἠρτημένον τὸν χιλωτῆρα μασώμενα τὸν ἐν αὐτῷ κοῦφον χόρτον ἢ ἄλλην φορβὴν ἀποβάλλουσιν ἅμα μέρος αὐτῆς, ἐκ δὲ τῶν χαμαὶ χύδην ὑπολειμμάτων καὶ τοῦ ὄνθου καὶ τῶν ἄλλων ἐκκριμάτων ρυπανόμενος ἅπας ὁ πρὸ τοῦ μουσείου χῶρος ἀποβαίνει αὐτόχρημα κοπρῶν, ἐξ οὗ καὶ δυσσομία ἀναδίδεται ἀφόρητος τοῖς τε εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν μουσεῖον εἰσιοῦσι καὶ τοῖς διὰ τῆς παρακειμένης κλίμακος εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ἀνιοῦσι.

Τὰ τῆς καταστάσεως ταύτης ἀνακοινούμενος τῷ Σ. Ὑπουργεῖῳ ἐξαιτοῦμαι ὅπως μεριμνῶν καὶ τῆς τοῦ ιδρύματος ἀξιοπρεπείας κηδόμενον ἐντείληται δεόντως τὰ εἰκότα, ἵνα ὡς τάχιστα ἀπελαυνομένης τῆς ἱπποστάσεως ἀρθῆ ἡ ἀτοπία».

ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟΣ. Στὸ Ὑπουργεῖο ὁ Λεονάρδος ἔμεινε ἕως τὸ τέλος Μαΐου 1913. Ἐπειτα ἀπὸ αἴτησίν του ξαναγύρισε στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο¹⁶, ὅπου ἔμεινε ἕως τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1929, καὶ ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία μὲ τὴν ἔκφραση τῆς Προεδρικῆς εὐαρέσκειας. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας του συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου καὶ τὴ δημοσίευση τῶν ἐπιγραφῶν του, ἀπὸ τὸ 1917 ἕως τὸ 1928, μὲ τὴ νέα μέθοδο πὺ εἶχε διαμορφώσει. Ἀρχὴ τῆς νέας του δραστηριότητος εἶναι μελέτη του δημοσιευμένη στὸ *Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο* τοῦ 1915 (σ. 195-224) ὅπου ἐφαρμόζονται οἱ καινοτομίες του ὡς πρὸς τὴν ἔκδοση τῶν ἐπιγραφῶν.

Στὸν ἐπόμενο τόμο τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου* (1916), Παράρτημα 65-76, δημοσιεύει ὅλες τὶς σημαντικὲς παρατηρήσεις, νέες ἀναγνώσεις, συγκολλήσεις πὺ εἶχε κάνει κατὰ τὰ χρόνια τῆς ὑπηρεσίας του στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο. Στὸ κείμενο τῆς μελέτης του αὐτῆς, πὺ ἐπιγράφεται «Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον», φαίνεται καθαρὰ ἡ ἰσχυρὴ ἐπιστημονικὴ συγκρότησή του ἀλλὰ καὶ κάποια διαστροφή τῆς περὶ μεθόδου ἀντίληψης. Ὁ ἴδιος, ἀρχαιογνώστης καὶ φιλόλογος, ξεχνᾷ τὸ

16. ΒΔ 22 Μαΐου 1913.

ἀξίωμα «σοφόν τοι τὸ σαφές, οὐ τὸ μὴ σαφές»¹⁷. Ἀρχίζει τὴ μελέτη του μὲ τὴ φράση: «Τὰ ἐν τῷ μουσεῖῳ ἐπιγεγραμμένα μνημεῖα εἰσὶν ἀπόπαξ 12515· συνεκολλήθησαν δὲ πάμπολλα κατεαγότων ἀπομήματα, ἄλλα ὑπ’ ἄλλων τοῖς οἰκείοις μνημείοις προσενεμημένα». Ἡ γλώσσα του δὲν εἶναι καθαρεύουσα ἀλλὰ ἀρχαία καὶ κορωνίδα τῆς φράσης εἶναι ἡ λέξις ἀπόπαξ, ἡ ὁποία στὰ χρόνια του ἀναφερόταν μιὰ φορὰ μόνον στὴν ἀρχαία γραμματεία, ἀπὸ τὸν μεταγενέστερο λεξικογράφου Ἡσύχιου στὸ λῆμμα ἀπόπαξ ζύμπαν. Ἡ λέξις ἀποθησαυρίζεται ἀπὸ τὸν Ἑρρίκο Στέφανο, τὸ λεξικὸ LSJ, ὄχι ὅμως ἀπὸ τὸν A. Bailly καὶ τὰ μικρότερα ἔγκυρα λεξικά. Θέλησε ὁ Λ. νὰ ἐντυπωσιάσει τοὺς ὁμοτέχνους του ἢ μὲ τὴ χρῆση τῆς λέξεως ἐκπλήρωνε τὸν πόθο του ἐπιστροφῆς στὴν ἀρχαία γλώσσα;¹⁸ Ἡ ὑπόλοιπη μελέτη ἀποτελεῖ συνεχῆς σφυροκόπημα διορθώσεων, εἰκασιῶν, παραπομπῶν σὲ σελίδες, στίχους, μὲ παρενθετικὲς προτάσεις ποὺ ξεστρατίζουν τὸν ἀναγνώστη. Ὅλες οἱ παραπομπὲς γίνονται κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ποὺ ἔδωσε ὁ ἴδιος τὸ 1912. Διακόπτει τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἐπιγραφῶν γιὰ νὰ δείξει ἀλλαγὴ στίχου ὄχι μὲ μιὰ κάθετο ἀλλὰ μὲ ἀριθμητικὸ δείκτη. Ἐχοντας ὡς ἀσπίδα καὶ δόρυ ὅσα εἶχε γράφει στὸ *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Λεύκωμα* τὸ 1912 δὲν ὑπενθυμίζει τὶς συντομογραφίες ποὺ εἶχε καθορίσει καὶ περιορίζει μόνον νὰ ἐπαναλάβει τὰ ἐπιγραφικὰ σύμβολα τὰ ὁποῖα δὲν θὰ υἰοθετήσῃ, πρὸς τὸ παρόν, στὸ σύνολό τους τὸ *Supplementum Epigraphicum Graecum* τὸ 1923, ὅταν πρωτοεκδόθηκε, ἀλλὰ θὰ μνημονεύσει τιμητικὰ δυὸ Ἕλληνες: «Inter quos tantum afferendi sunt v. cl. B. Leonardos, thesauri epigraphici praeclarus custos, A. D. Keramopoulos, antiquitatum Atticae ephorus».

17. Εὐριπ. Ὀρέστης 397.

18. Ἐκτοτε βεβαιώθηκε ἡ ὕπαρξη τῆς λέξεως. Στὴν ἐπιγραφή IG I³ 435, ποὺ περιέχει λογαριασμοὺς γιὰ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου, ἡ λέξις ἀναφέρεται τρεῖς φορές καὶ τέταρτη στὴν ἐπιγραφή IG I³ 472. Ὁ πρῶτος ἐκδότης τῆς 435, B. D. Merritt, ἐρμηνεύει τὴ φράση μισθοὶ ἀπόπαχς ὡς pay by the job. Ἀπέχει ἡ ἐρμηνεία του ἀπὸ τοῦ Λεονάρδου, ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν Ἡσύχιου.

1880 2
(2 κλη τελειωσις) (ω) () [] ηδ ο δα
συλλαχου
το ημερησιον εως
της δευτερας αρας
1 τιν ημερα του Αμφιαραου φοιταν εις το ιερο
ν, επιβασι χειμων ασφαλει, μεχρι αρατος αρ
5 ης, μη πλην διαλειποντα η τρεις ημερας, μη
5 μιν εν τοι ιεροι μη ελαττον η δεκα ημερα
του μηνος α ατο: και επανακαθει τον ν
ευκρον του τε ιερου επιμνησθαι κατὰ το
ν ρημον και των αφικνεμενων εις το ιερον □
αν δε τις αδικει εν τοι ιεροι η ξενος η δημοτ
10 ης, δημουτω ο ικευς μεχρι πεντε δραχμων
κρυβας και ενιχυρα χαμβαντω του εχημεκ
10 ηνου αν δ εκτινει το αρχυριον, ασφαρευτος το
ιερος εμβαλετω εις τον θησαυρου δικασει
ν δε τον ιερα, αν τις ιδει αδικησει η των ξε
15 των η των δημοτων εν τοι ιεροι, μεχρι τριων
15 δραχμων, τα δε μελινα, ηχοι εκαστοι αν δικ
αι εν τοι ρημοις εισηται, εν τοδα γινεσθων □
προκαλεισθαι δε και αυθυμρον αρι των ε
20 εν τοι ιεροι αδικων, αν δε ο αντιδικος μη συγχ
20 ωρει, εις την τεττηρη η δικη τελεισθω: επαρ
χιη δε διδοει τον μελλοντα δερα τιεσθαι η
πο του θεου μη ελαττον εννε οδοου δοκιμου αρ
που και εμβαλσει εις τον θησαυρο παρε
οντος του νεωκρου 19 19 19
25 19 19 19 κατωχουσαι δε των ιεραν και εν 25
ι τον θυρον επιτιδων, όταν παρει, τον ιερα,
όταν δε μη παρει, τον θνοντα, και τε δυοσι α
υτον εαυτο κατωχουσαι εκαστον, των δε τη
μοριων τον ιερα □ των δε δυομιων εν τοι ιε
30 ροι παντων το δωμα 10 10 10 θνει δε εξ 30
εν απαν οτι αν βληται εκαστος των δε κρεω
ν μη ειηαι εκροην εγω του τεμισος □ τοι δε
ιερα διδοει τον θνοντα απο του ιερου εκ
35 ατο του θμου, πλην όταν η εορτη ει τότε δε απ
35 ο των δημοριων χαμβαντω θμον αρ εκαστου □ 35
του ιερου □ εγκαθεισειν δε τον δειομενο
23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23
23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23 23
πειδομ
ενον τοις ρημοις □ το ονομα του εγκαθεισον
40 τος, όταν εμβαλει τα αρχυριον, γραρισθαι 40
ον νεωκρον και αυτο και της πολεις και εκ
πειδεν εν τοι ιεροι γραροντα εν ατετεροιο
κοπειν οι βοθυμνοι: εν δε τοι κοιμητηριο
ι καθειθειν χωρις μην τον ανδρας, χωρις □□
45 δε τας γυναικας, τους μην ανδρας εν τοι προ η 45
δε του θυμου, τας δε γυναικας εν τοι προ ηοπε
ρος □ 12 12 12 το κοιμητηριον τους εν
κα 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15 15
29] θω] 50
50 οει [29 24 29] 24 εγκεκ [φ 29] 29
ορι [29 24 29] 29 24 εγκεκ [φ 29] 29
ημε [30 ν 29] 30 29] ε
ρω [29 29] 27 28] ελ [7] 0
ι Αμφιαραοι 21 21 21 21] ε (ημ
55 ιου [28 28] 28 28] δε το 55
ν βο] ομενον 16 16 16 τον] ε] ρ ε] φ □
23] ωιδομ
σικτα

Το χειρόγραφο για το τυπογραφείο του ιερού νόμου του Αμφιαραίου, Λεονάρδος, AE 1885, 93, 1· IG VII 235: Λεονάρδος 1917, 231, 93, εικ. 1 (το εδώ χειρόγραφο) *Οι επιγραφές του Ωρωπού 277.

Ἡ ἰδιοτυπία τοῦ Λεονάρδου φαίνεται καθαρά ἂν συγκριθεῖ μὲ τὸν Νικόλαο Παπαδάκι. Δημοσιεύει καὶ ἐκεῖνος στὸν ἴδιο τόμο τοῦ ΑΔ (σ. 217-272) τὴ μεγάλη μελέτη του «Περὶ τὸ Χαρόπειον τῆς Κορωνείας». Ὁ Παπαδάκις, «l'excellent N. Papadakis» κατὰ τὸν Louis Robert¹⁹, ἰδιότυπος καὶ ἐκεῖνος ὡς πρὸς τὴ γλώσσα καὶ τὸ σκοτεινὸ ὕφος, φιλόλογος, ἐπιγραφικὸς καὶ ἀρχαιολόγος, γίνεται κατανοητὸς μὲ τὴν πρώτη ἀνάγνωση, κάτι ποὺ δὲν συμβαίνει μὲ τὸν Λεονάρδο.

Τὸν Α. διαδέχτηκε στὴ διεύθυνση τοῦ Μουσείου ὁ Ἀλέξανδρος Φιλαδελφεύς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε καμιά σχέση μὲ τὴν ἐπιγραφική. Ὅμως ὀκτὼ ἡμέρες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Λεονάρδου ζήτησε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία νὰ τοῦ ἀνατεθεῖ ἡ συνέχιση τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἀμφιαρείου, διότι «ὡς διάδοχος ἐν τῇ διεύθυνσει τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου τοῦ ἐνεργήσαντος τόσον εὐδοκίμως τὰς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ Ἀμφιαρείῳ δικαιοῦμαι νὰ ζητήσω καὶ ἀναλάβω τὴν συνέχισιν αὐτῶν»²⁰.

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ. Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος ὑπῆρξε ἰδιότυπος ἄνθρωπος, μοναχικὸς καὶ μονομανής. Κύριο ἐξωτερικὸ χαρακτηριστικὸ του ἦταν οἱ γλωσσικὲς καὶ κοινωνικὲς του ἀντιλήψεις, σχεδὸν ἀντιδραστικὲς. Δὲν ἦταν μόνον καθαρουσιάνος, ὅπως οἱ περισσότεροι, μὴ λογοτέχνες, λόγιοι τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ ἀρχαῖστίς, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Μιστριώτη. Οἱ ἀντιλήψεις του αὐτὲς θὰ δημιουργήθηκαν στὸ σχολεῖο καὶ στὸ πανεπιστήμιο, ἀλλὰ μὲ τὴν εἴσοδό του στὴν Ὑπηρεσία καὶ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὶς ἐπιγραφὰς ἔγιναν περισσότερο ἄκαμπτες. Τοῦτο τὸ βλέπουμε στὸν αὐξανόμενον, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, γλωσσικὸ ἀρχαῖσμό, μεγαλύτερο ἀπὸ τοῦ Μιστριώτη, φανερὸ στὰ κείμενα τῶν δημοσιεύσεών του, στὶς ψευδώνυμες, πάντοτε, ἐπιστολές του στὶς ἐφημερίδες, στὴν ἔλλειψη καὶ τῆς μικρότερης ἐκδήλωσής ποὺ νὰ

19. *Bulletin Epigraphique* 1978, 221.

20. ΑΑΕ 78/ 18.7.30.

δείχνει ότι παρακολουθοῦσε τὶς κοινωνικὲς καὶ πνευματικὲς μεταβολὲς τοῦ καιροῦ του.

Στὰ κατάλοιπά του ὑπάρχει πλῆθος χειρογράφων γιὰ ποικίλα θέματα, ἐξωαρχαιολογικά. Σ' αὐτὰ διαπιστώνει κανεὶς τὸν θρίαμβο τῆς ἀταξίας. Ἀπειρία χαρτιῶν διαφόρων μεγεθῶν, ἕως μικρότατα, μὲ μία σημείωση τὸ καθένα, εἴτε κάτι κατανοητό, εἴτε μία λέξη καὶ ἓνας ἀριθμὸς. Σὲ μικρὸ φάκελο βρίσκονται τὰ ὑπολείμματα ἑνὸς ποντικοφαγομένου καὶ ἀχρηστοῦ χαρτιοῦ. Στὸν φάκελο ἡ σημείωση: *μυῶν ἔργα*. Σὲ τεῦχος τῆς *Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς* (15 τοῦ 1839) γράφει: «Ἠγόρ. 26.12.97 καθ' ὁδὸν 0,50 (λεπτῶν)». Στὸ ἀνάτυπο τῆς μελέτης του στὴν *ΑΕ* 1917, 239 σημειώνει: «Τὴν τῆσδε τῆς Ἀγγελίας αμοιβὴν (δρ. 32.05) ἐδωρησάμην τῇ ΑἘταιρείᾳ».

Οἱ σημειώσεις του αὐτὲς θὰ μπορούσαν νὰ ἀπαρτίσουν συστηματικὸ ἡμερολόγιο τῆς ζωῆς του, τὸ ὁποῖο δὲν κράτησε. Σὲ μεγαλύτερο δελτίο ἀναγράφει τοὺς καθημερινοὺς πονοκεφάλους του καὶ τὸ τμῆμα τοῦ κεφαλιοῦ ποὺ πονοῦσε. Συναντήσεις του μὲ συγγενικὰ πρόσωπα ἀπομνημονεύονται σὲ ἕξι μικρὰ δελτία ποὺ καλύπτουν μιὰ ἐξαετία:

15.2.06, Χρ. Χρυσοβέργης ἐν Ἀθήναις.

12.3.07, Ἔδωκα γεῦμα ἐστιατόρ. Καψῆ), Χρ. Χρυσοβέργη, Ἀγγ. Σπ. Πουρναρᾶ, Π. Ἰω. Χρυσοβέργη. Χρ. Χρυσοβέργης μέλλει νὰ ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἄστρος καὶ Δημητσάναν τῇ 14.3.07.

19.2.08, Χρ. Χρυσοβέργης ἐν Ἀθήναις. Δεῖπνον παρὰ τῷ Τάκη καὶ Ἰ. Χρυσοβέργη. Παρῆσαν καὶ Ἄγγελος Ἄνδρ. (Σπ.) Πουρναρᾶς, Π. Ἰ. Χρυσοβέργης Π. καὶ Ν(;) Στασινόπουλος. | 23.2.08. Εἰστίασα αὐτοὺς (πλὴν τῶν δύο τελευταίων) ἐν ἐστιατορίῳ Καψῆ. | 28.2.08, Σήμερον θὰ ἀνεχώρησεν (ὡς ἐσκόπει) ὁ Χρ. Χρυσοβέργης²¹.

Παν. Χρ. Χρυσοβέργης (ἀνεπιός μου) ἐξητάσθη 9.5.08· δ. φιλ. «λίαν καλῶς».

21. Καὶ οἱ τρεῖς ἐγγραφὲς σὲ ἓνα δελτίο.

12.2.09, Ἐδειπνισα τὸν Χρ. Χρυσοβέργην, Γ. Σ. Πουρναρῶν, Παν. Ι. Χρυσοβέργην (ἐν ἐστιατορίῳ «Ἀττικῶ» ὁδ. Πατησίων).

19.2.11, Εἰστιάσα (γεῦμα ἐν ἐστιατορ. Καψῆ) Χρ. Χρυσοβέργην καὶ Ἄγγ. Πουρναρῶν. Ἄνδρ. καὶ Κωνστ. Σπ. Πουρναρῶ δὲν ἦλθον.

Κρατοῦσε ὅλα τὰ χειρόγραφα τῶν τυπωμένων μελετῶν του, ἄχρηστα πλέον, καὶ στὰ προσωπικῆς χρήσης ἀνάτυπα τῶν μελετῶν του ἔκανε συνεχῶς προσθήκες καὶ διορθώσεις. Ὅτι τύπωσε τὸν ἀκολούθησε σιὴν ὑπόλοιπη ζωὴ του. Τὸ φυλλομετροῦσε, τὸ διόρθωνε, προσέθετε νέα στοιχεῖα, καὶ σημειώνει ὅτι τὸ ξαναδιάβασε. Δὲν ἔπαυε ποτὲ νὰ ξαναγουρίζει σ' ἐκεῖνα ποὺ εἶχε γράψει καὶ δὲν μπορούσε νὰ προχωρήσει σὲ κάτι τὸ νέο.

Η ΓΛΩΣΣΑ, ΤΟ ΥΦΟΣ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΣ. Οἱ πρῶτες του μελέτες στὴν *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα* εἶναι σὲ αὐστηρὴ καθαρεύουσα, ἀλλὰ στρωτὴ καὶ εὐληπη. Μὲ τὸν καιρὸ γίνεται ἀρχαιότερος στὴ γλῶσσα καὶ στρυφνότερος στὸ ὕφος. Σιγὰ σιγὰ δημιούργησε ὕφος ὄχι λιτὸ ἀλλὰ στεγνὸ, ποὺ χρειάζεται, πολλὰς φορές, τεχνολογικὴ ἀνάλυση γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ τὰ διανοήματά του. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο τὸ κείμενο ποὺ τυπωμένο μπορούμε νὰ θεωρήσουμε ὡς ὀριστικὸ, τὸ διόρθωνε στὰ ἀνάτυπά του, ἢ ἐπεξέτεινε τὴν ἔρευνά του. Σὲ μελέτη του ἐπιγραφικῆ²² σχολιάζει τὴ συγγενικὴ σχέση δύο Ἀθηναίων τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς «ἐξανεψίων υἱεῖς (τὸ νῦν τρίτοι ἐξάδελφοι)». Δίπλα, στὸ περιθώριο τοῦ ἀνατύπου σημειώνει μὲ μολύβι: «ὁ δὲ 2ου ἐξαδέλφου υἱός = ἐξανεψιαδοῦς;».

Στὴν ἴδια μελέτη²³ ἀνάμεσα στὰ ἐπιγραφικὰ σχόλια σφηνώνει, μὲ μικρότατα τυπογραφικὰ στοιχεῖα, τὴ μεθοδολογικὴ παρατήρησι: [εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι φευκτέον τὸ ἔ.ἁ. ἢ Ι.Ϟ. ἢ Ι.Ι.

22. ΑΔ 1918, 83β.

23. Αὐτ. 80α.

ἢ α.α. κλπ. ἐὰν μὴ ἐν τῇ αὐτῇ προμνημονεύηται σελίδι τὸ ἐπαναμνημονευόμενον χωρίον· *φείδου τοῦ τῶν πέλας χρόνου*]. Δίπλα πάλι γράφει μὲ μολύβι: «πρβ. ΑΔ 1915, 212». Πραγματικά, ἐκεῖ, στὸ *Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο*, βρίσκεται, ἐκτὸς τόπου καὶ θέματος, ἡ φράση αὐτή, ἡ ὁποία εἶναι δική του: *να σέβησαι τὸν χρόνο τῶν ἀνθρώπων*, φράση ποὺ τὴν πρωτοδημοσιεύει στὸν πρόλογο τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς.

Γιὰ κάποια ἐπιγραφή²⁴ λέγει ὅτι «τὸ πρῶτον α τοῦ πίνακας ἦν ὅλον ἐπὶ τοῦ ἐπεχεῖ, ἦγουν τοῦ προτελευταίου [ἐλλείποντος], τμήματος τοῦ ἐπιστυλίου». Χρησιμοποίησε τὴ λέξη ἐπεχῆς στὴν ἐπιρρηματική του ἔννοια, ποὺ σημαίνει ἐφεξῆς, καὶ εἶναι σπανιότατη καὶ ἀπαντᾶται μόνο σὲ ἐπιγραφές. Κατάλαβε ὅμως ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τὴν ἐννοοῦσε, γιατί δὲν ἦταν ἀποθησαυρισμένη, τότε, στὰ λεξικά, καὶ ἀναγκάστηκε νὰ τὴν ἐρμηνεύσει μὲ κανονικὰ ἑλληνικά.

Παρόμοιες περιπτώσεις εἶναι πλῆθος στὰ γραπτά του. Ὅνειρό του ἦταν ἡ ἐπάνοδος στὴν ἀρχαία γλῶσσα, κάτι ποὺ κανεὶς σχεδὸν δὲν ἐπεδίωξε οὔτε πίστεψε τὰ χρόνια ἐκεῖνα, τὰ δικά του. Ἀλλὰ ἀρχαία γλῶσσα ὄχι ὅπως τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἀλλὰ τὴ δική του.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΜΑΛΛΙΑΡΩΝ. Τὸ 1908 ἦταν γιὰ τὸν Λεονάρδο χρονιὰ γλωσσικῆς δράσης. Χωρὶς νὰ ἐκτίθεται προσωπικῶς, προσπαθεῖ νὰ διαδώσει τὶς ιδέες του γιὰ τὴ γλῶσσα μὲ ψευδώνυμες ἐπιστολὲς στὶς ἐφημερίδες. Τὴν πρώτη τὴν ἔστειλε στὶς 1 Μαρτίου 1908 στὴ νέα, 19 ἡμερῶν, ἐφημερίδα *Ριζοσπάστης*²⁵ κατηγορώντας τὴν ἐφημερίδα *Ἐστία* γιὰ τὴν γλωσσική της στάση καὶ τὸν δεσμό της μὲ τ' ἀνάκτορα. Κάνει ἐντύπωση ἡ σφοδρότης τοῦ ὕφους, ποὺ πιθανῶς δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀνωθυμία:

24. *AE* 1925/26, 40.

25. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου *Ριζοσπάστου*, ποὺ ἐκδιδόταν ἀπὸ τὸν Γ. Φιλάρετο ἀπὸ 9 Φεβρουαρίου 1908 μέχρι 18 Φεβρουαρίου 1911. Ὁ σημερινὸς *Ριζοσπάστης* ἐκδόθηκε τὸ 1917· ἀπὸ τὸ 1921 ἔγινε τὸ ἐπίσημο δημοσιογραφικὸ ὄργανο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ.

«Ἡ Ἑστία» ἀυλικὴ καὶ μαλλιαρική. Μαργαρίτης αὐτῆς. | Ἡ «Ἑστία», ὡς ὀρθῶς γράφετε, εἶνε κατ' οὐσίαν μαλλιαρική καὶ χυδαῖστική, προσποιεῖται δὲ ὅτι κατακρίνει τοὺς ἀκερσοκόμας²⁶. Ὁ πολὺς κόσμος πρέπει νὰ μάθῃ ὅτι εἶνε φύλλον παλατιανὸν καὶ Ψυχαρικόν. Ἀπόδειξις ὅτι τῆς γλωσσικῆς ἀκολασίας ὑπερμαχεῖ εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς. Ἐν τῇ «Ἑστία» τῆς Τρίτης (26ης Φεβρουαρίου) ἀναγγέλλεται (ἐν χαρᾷ μυχαιάτη) ὅτι οἰνοπόλης τις (παρὰ τὸ Ἄβερῶφειον νομίζω) Κρανιδιώτης νησιώτης ντόμπρος ἄνθρωπος ἐπέγραψε τὸ κατάστημα αὐτοῦ «κρασοπουλειό». Καὶ περὶ μὲν τοῦ «κρασοπουλειό» καὶ «ντόμπρος» ἔωμεν αὐτὴν χαίρειν μετὰ τῶν κερηκομῶντων²⁷. Ἀλλὰ ἀπὸ πότε τὸ Κρανίδι ἐγένετο νησος; | Φιλοδήμος.

Ἡ ἐπιστολὴ δὲν δημοσιεύτηκε στὸν *Ριζοσπάστη*. Ὁ Λεονάρδος κράτησε ἀντίγραφό της (φ. 26), καθὼς καὶ τὴ σύντομη ἀπάντησις πρὸς αὐτὸν τῆς ἐφημερίδας ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο τῆς 8 Μαρτίου 1908: «Φιλοδήμω, Ἀθήνας. Τὴν ἀυλικότητα αὐτῆς καὶ τὸν μαλλιαρισμὸν της καλῶς γνωρίζομεν. Ἐπιτρέψατε ὅμως ἡμῖν νὰ μὴ τιμῆσωμεν αὐτὴν διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐπιστολῆς σας». Τοὺς δημοτικιστὰς ἀποκαλεῖ λοιπὸν *ἀκερσοκόμας* καὶ *κερηκομῶντας* καὶ τὴν Ἑστία *μαλλιαρική*, *χυδαῖστική*, φύλλον *παλατιανὸν* καὶ *ψυχαρικόν*, μὲ φανερὴ ἐπιθετικὴ καὶ ὑβριστικὴ διάθεσις.

Μετὰ τὴν ἄρνησις τοῦ *Ριζοσπάστη* στράφηκε σὴν ἐφημερίδα *Ἀθῆναι*, ἣ ὁποία εἶχε στρατευθεῖ κατὰ τῶν δημοτικιστῶν. Μὲ νέα του ἐπιστολῆ²⁸ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴ διαφορὰ μεταξὺ *δημοτικῆς*, δηλαδὴ τῆς γλώσσας ποὺ μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι σὴν καθημερινή τους ζωὴ, καὶ τῆς *μαλλιαρικῆς*. Θεωρεῖ ὅτι ἡ δημοτικὴ εἶναι «ἀναγκαία εἰς τὴν μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τοῦ λαοῦ ὁμιλίαν, εἰς τὸν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ διάλογον τῶν ὑπηρετῶν», ἀλλὰ ὄχι κατάλληλη γιὰ τὴν ποίησις, τὴν τραγωδίαν καὶ τὰ σοβαρὰ διανοήματα:

26. Ἀκερσοκόμης, -ου, ὁ ἀκούρευτος.

27. Κάρη κομῶντες, ἐκεῖνοι ποὺ τρέφουν μακριὰ καὶ πυκνὰ μαλλιά.

28. *Ἀθῆναι*, 26 Μαΐου 1908.

«[Τὰ ὅρια τῆς δημοτικῆς] | Κύριε Συντάκτα, | Ἄξια παντὸς ἐπαίνου καὶ εὐγνωμοσύνης εἶνε ἡ ὑμετέρα ἐφημερὶς ἀναλαβοῦσα ἐρρωμένως τὸν κατὰ τῶν μαλλιαρῶν ἀγῶνα. Οἱ δειλαιοὶ οὗτοι ἀνθρωπίσκοι, ἀνέλπιδες ἤδη γενόμενοι, ἀρύονται δύναμιν καὶ ἐπιχειρήματα ὀπόθεν δύνανται καὶ ἰδία ἐκ τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Ἵνα δὲ τελεσφορότερος καὶ βραχύτερος ἀποβῆ ὁ κατ' αὐτῶν ἀγών, ἀνάγκη πᾶσα νὰ περιορισθῶσιν αἱ εἰς τὴν δημοτικὴν συνήθως χορηγούμεναι παραχωρήσεις, μάλιστα δὲ νὰ καταπέσῃ τὸ κακῶς διαδιδόμενον δόγμα ὅτι εἰς τὴν λυρικὴν ποιήσιν μόνη ἀρμόζουσα γλῶσσα εἶνε ἡ δημοτικὴ ἤτοι χυδαία. Ἄλλὰ τότε τὰ τῶν Σούτσων, τοῦ Α. Ραγκαβῆ, Καρασούτσα, Βασιλειάδου, Δημ. Παπαρρηγοπούλου κλπ. ποιήματα, <ἐν> οἷς γενεὰ ὀλόκληρος ἐνετράφα καὶ σήμερον οἱ εὐγενῆ τὴν αἴσθησιν ἔχοντες τέρπονται καὶ διδάσκονται, πάντα ταῦτα εἶνε λοιπὸν ἀπόβλητα; Ὡ τοῦ ὀραίου συμπεράσματος! Μὴ πλανώμεθα. Ὅρια τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μαλλιαρικῆς δὲν ὑπάρχουσι σαφῆ, ἐν ὅσῳ δὲ γίνονται εἰς ἐκείνην τοιαῦτα παραχωρήσεις, οἱ μαλλιαροὶ θὰ ἀντλῶσι πάντοτε σοφίσματα ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶνε τῆς δημοτικῆς ὀπαδοί. Τῆς δημοτικῆς βεβαίως οὐδεὶς τῶν καθαρευόντων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Κόντος, ὁ κράτιστος τοῦ Ἑλληνισμοῦ γνώμων, ὅλως καταφρονεῖ, ἀλλὰ τὰ ὅρια αὐτῆς πρέπει ὡς οἷόν τε στενότερα νὰ διαγραφῶσι· εἶνε τῆς δουλείας κληρονομία δυσσπάλλακτος, ἀναγκαῖα εἰς τὴν μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τοῦ λαοῦ ὁμιλίαν, εἰς τὸν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ διάλογον τῶν ὑπηρετῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ σπουδαίᾳ συζητήσῃ, ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἀπαιτούση μέγεθος καὶ ἔξαρσιν, αἱ 200 τῆς χυδαίας λέξεις καὶ ἀνάλογοι τύποι εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀνάρμοστοι | Φυγόλωτος Δ. Φ.».

Δύο ἡμέρες μετὰ τὴ δημοσίευση τῆς προηγούμενης ἐπιστολῆς ἐμφανίζεται ἄλλη²⁹ μὲ ἄλλο ψευδώνυμο καὶ τίτλο *Οἱ ἡμίκαρτοι*, δηλ. οἱ μισοκουρεμένοι, μετάφραση τοῦ ὅρου ἡμι-

29. *Ἀθῆναι*, 28 Μαΐου 1908.

μαλλιαροὶ ποὺ εἶχε ἐπινοήσει ὁ ἐκδότης τοῦ *Ριζοσπάστη* Γ. Φιλάρετος. Μέγα ζήτημα τῶν ἡμερῶν εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν σχολικῶν βιβλίων.

«[Οἱ ἡμίκαρτοι] | Ἀξιότιμε κύριε Συντάκτα, | Ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς 26ης λήγοντος τὸ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἔγγραφον τοῦ κ. Μιστριώτου. Ὁρθότατα ὁ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων φρονεῖ ὅτι καὶ τῶν ἀκερσεκομῶν ἐπικινδυνότεροι εἶνε οἱ κατὰ τὸν κ. Φιλάρετον *ἡμιμαλλιαροί*, οἱ θέλοντες νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τὴν χυδαίαν γλῶσσαν, ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ «Φυγόλωτος» ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ τῶν «Ἀθηνῶν» λέγει ὅτι πρέπει νὰ περισταλῶσι τὰ ὅρια τῆς δημοτικῆς γλώσσης.

Εἶνε τῷ ὄντι περίεργον ὅτι, ἐν ᾧ οἱ βιβλιοκρίται τῶν δημοτικῶν σχολείων ὀρθῶς ποιοῦντες ἀπέρριψαν πᾶν χυδαῖον, οἱ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως πάντες, πλὴν τοῦ κ. Μιστριώτου, δὲν ἐφιλοτιμήθησαν νὰ μιμηθῶσι τοὺς τῆς κατωτάτης βιβλιοκρίτας. Θαυμαστὸν ἀληθῶς εἶνε ὅτι, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὸ μέγιστον καὶ μοναδικὸν πλεονέκτημα τοῦ νὰ θεωρῆται ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἡ πατριος ἡμῶν γλῶσσα ὡς ἡ εὐγενεστάτη πασῶν καὶ νὰ διδάσκηται ὑποχρεωτικῶς ἀπανταχοῦ, ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι ὀρεγόμενοι νὰ διαφθείρωσι τὴν ὀσημέραι βελτιουμένην γλῶσσαν. Καὶ ἐν ᾧ σκοπὸς τῆς ιδρύσεως τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας εἶνε οὐ μόνον ἡ διατήρησις καὶ διάδοσις ἀλλὰ καὶ ἡ βελτίωσις τῆς Γαλλικῆς γλώσσης χάριν τοῦ ἔθνικοῦ συμφέροντος, ἄρα γε δὲν εἶνε ἄπορον πῶς εὐρίσκονται Ἕλληνες ἐπιδιώκοντες ἀντὶ τῆς προαγωγῆς τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας γλώσσης τοῦ λαοῦ; Μετὰ τὸν Κοραῖν καὶ ὁ Φίλιππος Ἰωάννου ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γάλλον Eichthal δημοσιευθεῖση ἐν τῷ 2ῳ τόμῳ τοῦ «Ἡμερολογίου» Βρετοῦ διετύπωσε τὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν ὀφείλει νὰ βαίνει ἡ νέα Ἑλληνική, ταύτας δὲ καὶ ἐτήρει γράφων.

Μετ' ἔθνικῆς ὄντως εὐγνωμοσύνης θὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομα τοῦ ἀοιδίμου Σεβαστοπούλου, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ φερωνύμου ἀγῶνος, ἀγαστὸν δὲ καὶ λυσιτελέστατον ἔργον ἀνέλα-

βεν ἡ ἀρτιούστατος «Ἐταιρία τῆς Ἐθνικῆς γλώσσης» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Μιστριώτου, ὅστις καὶ ἐν τῷ ὅλῳ ἀγῶνι ἀνεδείχθη κρατερός ὑπέρμαχος τῆς πατρίου γλώσσης, σθεναρῶς καὶ τελεσφόρως πατάσων τοὺς τε ἀμέσως καὶ τοὺς πλαγίως θέλοντας νὰ ἀναστείλωσι τὴν εὐγενῆ αὐτῆς πρόοδον. | Μετ' ἄκρας τιμῆς | Μισόμαλλος» (φ. 27).

Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΨΙΛΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ. Νέα δραστηριότητα γιὰ τὴ γλώσσα ἔδειξε ὁ Λεονάρδος λίγους μῆνες μετὰ γιὰ τὴν ἀπλοποίηση-ἐξαρχαϊσμό τῆς καθαρεύουσας. Ἡ ἀρχὴ ἔγινε μὲ σύντομη ἐπιστολὴ του σὲ ἐφημερίδα³⁰ πού εἶχε τίτλο *Κατάργησις τῶν πνευμάτων*. Τὸν τίτλο εἶχε βάλει ἡ σύνταξη, ὅπως καὶ στίς προηγούμενες πού εἶδαμε:

«Αξιότιμε κύριε συντάκτα | Τὸ δασὺ πνεῦμα ἐν τοῖς παλαιωτάτοις χρόνοις ἐγράφετο (οὕτω: Η) καὶ προεφέρετο ὡς ελαφρὸν χ, εἶνε δὲ ἀναγκαῖον πάντοτε νὰ γράφηται, πλὴν ἐπὶ τῶν ἀπὸ ρ ἢ υ ἀρχομένων λέξεων, ἐφ' ὧν καλὸν θὰ ἦτο νὰ παραλείπηται χάριν ευκολίας τῶν τε τυπογράφων καὶ τῶν γραφόντων. Ἡ δὲ ψιλὴ (ἐννοεῖται προσωδία) καλὸν θὰ ἦτο νὰ καταργηθῆ ὅλως χάριν τῆς αὐτῆς ευκολίας, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐιρημένοις χρόνοις δὲν ἐγράφετο. | Ἀπλογράφος».

Ἡ ἐπιστολὴ τυπώθηκε χωρὶς τὴν ψιλὴν, ὅπως τὴν εἶχε στείλει ὁ Λεονάρδος, ὁ ὁποῖος ὅπως εἰπώθηκε δὲν ὑπέγραφε μὲ τὸ ὄνομά του, ζήτημα γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ γίνεαι λόγος.

Δύο μέρες ἀργότερα στέλνει στὴν ἴδια ἐφημερίδα νέα ἐπιστολή, χωρὶς τὴν ψιλὴν³¹. Ἡ Σύνταξη τὴν δημοσιεύει, πάλι ἀνώδυμη, πιστεύω ὅμως ὅτι ἦταν γνωστὸς ὁ συντάκτης της, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ σημεῖωση πού προστέθηκε στὸ τέλος της:

«[Λέξεις τοῦ συρμοῦ] | Αξιότιμε κ. Συντάκτα, | Ὅπως ὑπάρχει συρμὸς περὶ τὴν ἀμφίεσιν, περὶ τὴν εἰς ὀρθὴν γωνίαν κάμψιν

30. *Ἀθῆναι*, 6 Νοεμβρίου 1908.

31. *Ἀθῆναι*, 10 Νοεμβρίου 1908.

τοῦ βραχίονος κατὰ τὴν χειραψίαν τοῦ χαιρετισμοῦ κλπ., οὕτως εισάγονται κατὰ καιροὺς καὶ εἰς τὴν γραφὴν καὶ τὸν λόγον λέξεις τοῦ συρμοῦ. Καὶ ενίστε μὲν αἱ τοιαῦται λέξεις εἶνε ορθαί, γνωσταὶ Ἑλληνικαί, εἰς ἀχρησίαν μεταξὺ περιπεσοῦσαι, ἀλλὰ πολλαὶ ἄλλαι εἶνε κακόζηλοι ἢ ὑπὸ μαλλιαριζόντων ἀνθρώπων ἐσχηματισμένα. Τοιαύτη λ.χ. λέξις εἶνε τὸ ἀνύπαρκτον ἐπίθετον *ἀφθαστος*, οὗ πολλὴ νῦν γίνεται χρῆσις ἀντὶ τοῦ *ἀνέφικτος*, *ἀπρόσιτος* κλπ. Ἄλλη τοιαύτη λέξις εἶνε τὸ *ἐκτακτος* ἀντὶ τοῦ *εξαίρετος*, *εξαίσιος*, *ἐξοχος*, *θανμάσιος*. Ἄλλη εἶνε τὸ *χαριτωμένος*, ἀνθ' οὗ, προελθόντος ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ρήσεως «χαῖρε, κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», πρέπει νὰ λέγηται *χαρίεις*, *χαριέστατος* (*κεχαρισμένος*) κλπ. Ἀπὸ τινος δὲ κακῶς γίνεται χρῆσις τοῦ *οὔτε καί*, *οὔτε δέ*, *οὔτε δὲ καὶ* ἀντὶ τοῦ *οὐδέ*, ὅπερ καὶ πρέπει νὰ διακρίνηται τοῦ *οὔτε*, ὡς πᾶσα γραμματικὴ ὀρίζει.

Οβελιστέα λοιπὸν καὶ σκορακιστέα πάντα τὰ τοιαῦτα ζιζάνια. | Φιλόκαλος |

Σ. Α. Διὰ τελευταίαν βεβαίως φορὰν κάμνομεν τὴν χάριν εἰς τὸν κ. Φιλόκαλον νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν ἀφιλοκαλίαν τῆς μερικῆς καταργήσεως τῶν πνευμάτων».

Κάποιος ἀναγνώστης τῆς ἡφμερίδας ἀντέδρασε. Ἄνώνυμος καὶ αὐτός, βρῖσκει ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τοῦ Λεονάρδου ἐνισχύει τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα. Παρατήρησε στὴν ἐπιστολὴν τοῦ τὴν ἔλλειψη τῆς ψιλῆς, τὴν ὁποία στὴν ἀρχὴ θεώρησε ὡς ἔλλειψη διόρθωσης:

«[Σύγχυσις πνευμάτων] | Ἀξιότιμε κύριε Συντάκτα, | Ἄλλο κακὸν μᾶς εὔρε ἀλιν· νέα μανία. Κάποιος Φιλόκαλος ὀνομαζόμενος εἰς τὸ σημερινὸν φύλλον τῶν «Ἀθηνῶν» γράφει περὶ κακῶς ἐσχηματισμένων ἢ ἀτόπου χρήσεως λέξεων, ἀλλὰ τὰ γραφόμενά του ἐξελάβομεν ὡς ἀδιόρθωτα κατ' ἀρχὰς καὶ ἤρχισαμεν νὰ ψέγωμεν τὸν διορθωτὴν σας. Ἐπειτα ὅμως ἐνοήσαμεν ὅτι προσβάλλον τὸν συρμόν, ὡς τὸν λέγει, τῶν εἰρημένων λέξεων, εἰσάγει καινὰ δαιμόνια διὰ τῆς μερικῆς καταργήσεως τῶν πνευμάτων. Καὶ δὲν γνωρίζω μὲν πόσον κακὸν

θὰ προέλθη διὰ τῆς χρήσεως τοῦ χαριτωμένος ἀντὶ κε -
χαριτωμένος καὶ ἔκτακτος ἀντὶ ἐξαίρετος κτλ., ἀλλὰ τί
τὸν ἔβλαψαν τὸν εὐλογημένον τὰ πνεύματα καὶ παρουσίασε
τὰ γραφόμενά του ὡς κακῶς κουρευμένα καὶ ἀτάκτως ψαλιδι-
σμένα πρόβατα!!

Μὴ χειρότερα!! Εἴχομεν τὸ κακὸν τῶν μαλλιαρῶν εἰς τὴν
κεφαλὴν μας, τώρα μᾶς παρουσιάζεται ἄλλο κόμμα, τῶν ψα-
λιδισμένων, διὰ τοῦ Φιλοκάλου λίαν ἀφιλοκάλως ἐμφανι-
σθέν. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ γράφων τὴν καθαρεύουσαν
τί τὰ ἤθελε τὰ εἰς τέος ρηματικά; Ὁβελιστέα λέγει καὶ
σκορακιστέα ταῦτα. Καλὰ καὶ ἅγια εἶνε ταῦτα, ἀλλὰ δὲν
φρονεῖ ὅτι ἀπὸ τῆς καταχρήσεως τούτων ἐδόθη πολλὴ ζωὴ
εἰς τὸν μαλλιαρισμόν, ἐνισχύοντα τὴν ἀντίδρασίν του, ὅταν
εἰς δέκα στίχους τῆς σημερινῆς γλώσσης δὲν δυνάμεθα νὰ
ἀποφύγωμεν τὴν ἐπίδειξιν τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας; | Εἰς
πρόμαχος | Τῆς καθαρευούσης».

Μὲ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Λεονάρδου, μιὰ βδομάδα ἀργότερα
κλείνει προσωρινῶς τὸ ζήτημα τῆς ἀπλοποίησης καὶ συνάμα
ἐξαρχαϊσμοῦ τῆς καθαρεύουσας³²:

«[Κατάργησις τῆς ψιλῆς καὶ προφορά τοῦ υ] | Ἀξιότιμε κ. Συν-
τάκτα, | Ἐν τῷ προχθεσινῶ τῶν «Ἀθηνῶν» φύλλῳ «Εἰς πρό-
μαχος τῆς καθαρευούσης» ἐπικρίνει τὸ ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς
10ης ἀρθριδίῳ μου «Λέξεις τοῦ συρμοῦ» λέγων πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις «τί τὰ ἤθελε (ἐγὼ δηλαδὴ) τὰ εἰς τ έ ο ς ρηματικά;».

Ἐν ἀρθριδίῳ τῆς 6ης, ὅπερ ὁ ἐν τῇ καθαρευούσῃ συνά-
δελφος, ὡς φαίνεται, δὲν ἀνέγνω, προέτεινα (ὡς «Ἀπλογρά-
φος») τὴν γενικὴν κατάργησιν τῆς ψιλῆς, ἔτι δὲ τὴν κατάργη-
σιν τῆς δασείας μόνον τῶν ἀπὸ ρ ἢ υ ἀρχομένων λέξεων. Καὶ
περὶ μὲν τῆς ψιλῆς προσθετέον χάριν τῆς ἀκριβείας ὅτι τὴν
πρωτοβουλίαν, ὅσον γινώσκω, ἔσχε πρὸ πολλοῦ ὁ Σκυλίτσης,
οὔ καὶ ἀσπάζομαι τὴν γνώμην· τὴν δὲ δασεῖαν τοῦ ρ πλεῖστοι
ὄσοι παραλείπουσι· τῆς δὲ δασείας τοῦ υ, γενικωτάτης οὔ-

32. Ἀθῆναι, 21 Νοεμβρίου 1908.

σης, προέτεινα τὴν κατάργησιν χάριν τῆς ἐκεῖ εἰρημένης εὐκολίας. Περὶ τῆς προφορᾶς καὶ γραφῆς τῶν γραμματικῶν πνευμάτων διαλαμβάνουσι τὰ φιλολογικὰ ἐγχειρίδια καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐκτείνω τὸν λόγον περὶ τῆς ἐπὶ Περικλέους καὶ τῶν Ἀλεξανδρίνων διαφορᾶς, ἐπικαλοῦμαι δὲ μόνον ὡς μαρτυρίαν τὰ μαρτύρια τῶν στοιχειοθετῶν καὶ διορθωτῶν.

Περὶ τῶν ἄλλων παρατηρητέον ὅτι οὐ μόνον τὸ χαριτωμένος δὲν ἐγκρίνω, ἀλλ' οὐδὲ τὸ κεχαριτωμένος. Εὐχαριστῶν δὲ τῷ συμμάχῳ, γράφοντι ὅτι «καλὰ καὶ ἅγια εἶνε ταῦτα», εἰς ἐρώτησιν αὐτοῦ ἀποκρίνομαι ὅτι δὲν εἶνε ἐπίδειξις ἑλληνομαθείας ἢ ἐν μέτρῳ χρῆσις ἀρχαίων λέξεων καὶ τύπων, οὐδὲ εἶνε τοῦτο τὸ παρέχον ζωὴν εἰς τὸν μαλλιαρισμόν, ἀλλ' αἱ εἰς αὐτὸν πολλαὶ παραχωρήσεις, ὡς καὶ αἱ «λέξεις τοῦ συρμοῦ», ὧν καὶ πολλὰς ἄλλας ἄλλοτε θὰ ἀναγράψω, διότι φρονῶ ὅτι ἀτημέλεια καὶ ἀπειροκαλία καὶ σολοικισμὸς καὶ χυδαῖσμός καὶ μαλλιαρισμὸς δὲν διαφέρουσι πολὺ ἀλλήλων.

Ἐν τέλει περὶ τοῦ γράμματος υ προτείνω νὰ προφέρηται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσει κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν προφορὰν, περὶ ἧς σημειωτέον ὅτι δὲν ὑφίσταται ἀμφισβήτησις, δηλονότι ὡς τὸ γαλλικὸν u ἢ τὸ γερμανικὸν ü· διὰ τῆς προφορᾶς ταύτης ἐκλείπει ἅμα καὶ μία τοῦ φθόγγου i σύγχυσις, ὡς λ.χ. ἐν τῷ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς κλπ. | Ὁ Φιλόκαλος».

Φθάνει ἕως τὸν παραλογισμόν ἢ πρότασιν τοῦ Λεονάρδου γιὰ τὴν προφορὰν τοῦ υ, ἀντίθετη πρὸς κάθε κοινωνικὸν καὶ γλωσσικὸν νόμον. Πίστευε, ὅτι μὲ κρατικὴ ἀπόφασιςμποροῦσε νὰ ἐπιβάλλει ἓνα τέτοιο μέτρο³³.

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του, τὸ 1914, ὁ Λ. ἦταν ἐπιμελητὴς τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*. Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, κατὰ τὸ διάστημα 1909-1916 ἦταν ὁ Γεώργιος Μιστριώτης καὶ

33. Ὁ Σπ. Μαρινᾶτος κάποιες φορὲς στὶς παραδόσεις του πρόφερε τὸ υ μὲ γαλλικὴν προφορὰν, λ.χ. τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Πομπηίας *cave canem* μετέφραζε «εὐλαβοῦ τὸν κύνα». Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πύλης τῶν λεόντων κόγχη δὲν ἦταν γιὰ τὸν φρουρὸν τῆς πύλης, πολὺ μικρὴ, ἀλλὰ «διὰ τὸν κύνα».

Πρόεδρος ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἀποφάσισε λοιπὸν ὁ Λεονάρδος νὰ καταργήσῃ τὸ ψιλὸ πνεῦμα ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς Ἐφημερίδος, θέλοντας νὰ ἐξαρχαῖσῃ τὴ γλώσσα της. Στὴ συνεδρίαση ὅμως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς 7 Ἰουνίου 1914 ὁ Μιστριώτης ἐκφράζει τὴν κατάπληξή του γιὰ τὴν καινοτομία:

«Ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος εἶπεν ὅτι παρετήρησεν ὅτι ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τῶν διατριβῶν τοῦ τελευταίου τόμου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος δὲν ὑπάρχει τὸ ψιλὸν πνεῦμα. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἐπίστευσα τοὺς ὀφθαλμούς μου, διότι ἀνὴρ, ὅστις εἶναι καὶ ἑλληνιστὴς ἄριστος καὶ φιλόπατρις, ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ ἀρχὴν ἣτις ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς πρῶτον βῆμα χωρισμοῦ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας γλώσσης. Βεβαίως ἡ διαφορὰ ἦν ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ εἶναι μικρά, ἀλλ' ἐὰν σπουδαιότατον ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν καθιερώσῃ καὶ μικρὰν διαφορὰν, ἄλλοι χυδαῖζοντες θέλουσιν προβῆ εἰς ὀλοσχερῇ κατάλυσιν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν τόνων. Διὰ ταῦτα προτείνω εἰς τὸ Συμβούλιον, ἵνα ἀπαγορευθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ κατάλυσιν τοῦ ψιλοῦ πνεύματος. Τὸ Συμβούλιον ἀπεδέξαστο τὴν πρότασιν τοῦ κ. Ἀντιπροέδρου».

Οἱ ἄλλοι Σύμβουλοι προσπάθησαν νὰ προστατεύσουν τὸν Λεονάρδο γιὰ νὰ παύσῃ ἡ συνέχιση τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ ὁ Μιστριώτης δὲν δεχόταν συμβιβασμό. Ἐνα μῆνα καὶ πλεόν μετά, στὴ συνεδρίαση τοῦ Συμβουλίου τῆς 15 Ἰουλίου, ὁ Μιστριώτης ἐπανέρχεται:

«Ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος εἶπεν, ὅτι ὁ κ. Γαρδίκας πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶπέ μοι ὅτι τὰ περὶ τοῦ κ. Λεονάρδου εἰρημένα πρέπει νὰ γραφῶσι βραχυλογικῶς ἢ δὲν πρέπει μηδὲν νὰ γραφῶσι. Πρὸς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἀντιπαρετήρησα, ὅτι δὲν εἶναι τὸ πρόβλημα περὶ βραχυλογίας, ἀλλὰ περὶ σαφηνισμοῦ, ὅπως δειχθῆ ὅτι τιμῶμεν μὲν τὸν κ. Λεονάρδον ἀλλ' ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ σιωπήσωμεν τὸ περὶ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν ἄτοπον. Οὐχ ἦπτον, εἶπατέ μοι τὸν λόγον βραχύτερον. Ὁ κ. Γαρδίκας παρενέβαλε τὴν ἔννοιαν, ὅτι δῆθεν ὀλόκληρος ἢ ἐπὶ τῶν δημοσιευμάτων ἐπιτροπεῖα ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὸ ἄτοπον. Τότε ἠρώτησα τὸν κ. Γαρδίκαν ἂν εἰσήχθη τοιοῦτο

ζήτημα εἰς τὴν εἰρημένην ἐπιτροπείαν καὶ ἂν ἐγένετο ψηφοφορία. Οὗτος ἀπεκρίθη ἀποφατικῶς καὶ δύναται νὰ ὁμολογήσῃ καὶ ὁ παρὼν κ. Ζησίου. Δὲν δύναμαι λοιπὸν νὰ ἐνοχοποιήσω ἄνδρας ἀθόους εἰς ὑπόθεσιν ἀντεθνικὴν. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ σιωπήσω εἰς τὰ γενόμενα ἐν τῷ Συμβουλίῳ διότι τὸ ἄτοπον τοῦ κ. Λεονάρδου ἤθελεν ἐπιβαρύνει τὸν Ἀντιπρόεδρον. Τὸ ἐμὸν καθήκον ἦτο νὰ συλλέξω τὰ φύλλα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ νὰ καύσω ταῦτα ὡς πρώτην ἀπόπειραν τῆς ἀποσπάσεως τῆς νεωτέρας γλώσσης ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ δεύτερον νὰ δημοσιεύσω ἐν πάσαις ταῖς ἐφημερίσιν, ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ψιλοῦ πνεύματος ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Διοικήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐγὼ ὅμως οὐδὲν τοιοῦτο ἔπραξα ἀλλὰ μόνον περιωρίσθην ἵνα βραχυλογικῶς ἐκθέσω τὰ γενόμενα ἐν τῷ Συμβουλίῳ. - - -

- Ὁ κ. Λεονάρδος ἀπειλεῖ τὸ Συμβούλιον ὅτι θέλει παραιτηθῆν ἐὰν γείνη μνεία τοῦ πράγματος ἐν τοῖς Πρακτικοῖς. Βεβαίως ὑπάρχουσι ζητήματα ἐθνικὰ καὶ ἠθικά, δι' ἃ ἡδύνατό τις καὶ νὰ παραιτηθῆ ἐξ οἰασοδήποτε θέσεως ἀλλ' ἡ ἀξίωσις παραιτήσεως διὰ πράγματα ἄτοπα δὲν τιμᾷ τὸν ἀξιοῦντα. Τὸ τοιοῦτο εἶδος ἐξαναγκασμοῦ εἰς ὃν δὲν νομίζω ὀφείλομεν νὰ ὑποκύψωμεν. Διὰ ταῦτα παρακαλῶ τὸν κ. Λεονάρδον νὰ ἀποσύρῃ τὴν ἀπειλὴν καὶ νὰ συνεργασθῆ μεθ' ἡμῶν φιλικῶς ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο, διότι πάντες εἴμεθα φίλοι αὐτοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐγώ, ὅστις συνδέομαι μετὰ τοῦ θεοῦ του Εὐθυμίου Καστόρη. Ἐὰν ὅμως ἐμμεῖνι ἐν τῇ ἀπειλῇ, θέλομεν περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προτείνωμεν εἰς τὸ Συμβούλιον τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ· διότι δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἡ δημοσιεύσις σπουδαίου ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος ἀνεπιτήρητος».

ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. Ὁ Λεονάρδος ἀπὸ τὴν πλευρὰ του εἶχε πεισμώσει καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς Ἐφημερίδος, πράγμα πὸν προκάλεσε νέα ἀντίδραση τοῦ Μιστριώτη, σὴ συνεδρίαση τοῦ Συμβουλίου τῆς 22 Ἰουλίου:

«Ὁ κ. Ἀντιπρόεδρος εἶπεν ὅτι ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς παρελθούσης συνεδριάσεως ἐπεκαλούμην τὴν φιλίαν τοῦ Συμ-

βουλίου καὶ ἐμοῦ ἰδιαίτερος πρὸς τὸν κ. Λεονάρδον καὶ παρεκάλουν αὐτὸν νὰ μὴ ἀποσιῆ τῆς ἡμετέρας συνεργασίας. Καὶ τοῦτο ἔπραξα χαριζόμενος εἰς τὴν ὑμετέραν φιλίαν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀντικαταστάτου. Ἔδωκα δὲ τὴν ἐντολὴν τῷ Διευθυντῇ τοῦ Γραφείου, ἵνα ἐπιτρέψη τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὑποβληθησομένων πρακτικῶν τῷ κ. Λεονάρδῳ καὶ τῷ κ. Γαρδίκῃ. Ὁ κ. ὅμως Λεονάρδος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνώσῃ τὰ πρακτικά, ἀλλὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἐν γλώσσει στερουμένη τοῦ ψιλοῦ πνεύματος. Δὲν θέλω νὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα, ἂν δύναται νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψει τοιοῦτον ἔγγραφο. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κ. Λεονάρδος καὶ προσωπικῶς εἶπεν, ὅτι παραιτεῖται πάντα τὰ ἀξιώματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιμελητείας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, διότι ἡ ἔκδοσις αὐτῆς ἐπέγει. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν μετοχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας προτείνω, ἵνα ἀναβάλωμεν αὐτὴν ἐν τῇ ἐλπίδι, ὅτι θέλουσιν ἐπικρατήσῃ σοφώτεροι σκέψεις. Ἄν δύναται νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀνασκαφῶν Μενδρεσέ, τοῦτο ἀνήκει τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἂν ἐπιτρέπη τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπηρεσίας».

Ἡ παραίτησις τοῦ Λεονάρδου ἦταν γραμμένη σύμφωνα μὲ τὴν γλωσσικὴν ἀρχή, χωρὶς τὸ ψιλὸ πνεῦμα:

«Ἀθήνησι, τῇ 16ῃ Ιουλίου 1914 | Τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἑταιρεία | Παραιτοῦμαι τὴν συμβουλίαν καὶ δὴ καὶ τὴν τῆς δημοσιευτικῆς ἐπιτροπείας μετουσίαν, ἐτι δὲ καὶ τὴν τῆς τοπωνυμικῆς³⁴. Παρὰ τοῦ τῆς Παιδείας ὑπουργείου ἠησάμην

34. Ἡ Τοπωνυμικὴ Ἐπιτροπεία συστήθηκε τὸ 1913 ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία καὶ ἔργο τῆς ἦταν «ἡ ἀποκάθαρσις τῆς χώρας ἐκ τῶν *βαρβαρωνυμιῶν*, δι' ὃ εὐθὺς ὡς ὁ στρατηλάτης ἡμῶν βασιλεὺς ἀπηλευθέρωσε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἠπειρον, τὸ Συμβούλιον ἐνεπνεύσθη τὴν ἰδέαν, ἵνα εἰς τὴν *πανένδοξον* τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Πύρρου χώραν ἀποδοθῶσιν αἱ εὐκλεεῖς Ἑλληνικαὶ τοπωνυμῖαι», ΠΑΕ 1914, 73.

ὅπως απαλλάξη με τῆς εποπτείας τῶν παρὰ τὸ Ανδρονίκου ὠρολόγιον ανασκαφῶν. | Μετὰ τιμῆς | Β. Λεονάρδος».

Ἐνῶ ἐμφανίζεται, καὶ ἦταν, τόσο ἄκαμπτος ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, βλέπουμε ὅτι κρύβεται πίσω ἀπὸ ψευδώνυμα καὶ δὲν φαίνεται νὰ τὸν ταύτισε ποτὲ κανεὶς μὲ τὶς μεταμφιέσεις του. Προκαλεῖ ὁμως ἀπορία ὅτι μέσα στὰ χαρτιά του δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ ἀναφέρεται στὰ Εὐαγγελικά (1901) καὶ τὰ Ὁρεστειακά (1903). Καὶ στὰ δύο ὁ Μιστριώτης εἶχε ἀναμιχθεῖ καὶ στὸ δεύτερο ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς ἦταν ὁ Γεώργιος Σωτηριάδης (1852-1942), Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸ διάστημα 1896-1912. Ἐκεῖνος, πέραν τῆς μεταφράσεως τῆς Ὁρέστειας, εἶχε μεταφράσει καὶ τὴν ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας τοῦ Krumbacher, ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Μιστριώτη. Ἀκόμη ὁ Λεονάρδος δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὸ μεγάλο ζήτημα τῆς Δίκης τοῦ Ναυπλίου (1914), στὴν ὁποία μάρτυρας ὑπεράσπισης ἦταν ὁ Τσοῦντας.

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

Ἅπαντα τὰ κείμενα τοῦ Λεονάρδου εἶναι ἀρχαιολογικὰ-ἐπιστημονικὰ καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη τους μόνον ἀρνητικὰ συμπεράσματα μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ὡς πρὸς τὶς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν τέχνη τοῦ λόγου. Κείμενα στεγνά, τεχνολογικά, δὲν προσδίδουν κανένα συναίσθημα. Δὲν γνωρίζουμε ἐξ ἄλλου τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης του. Πρέπει νὰ εἶχε ἀρκετά. Πουλήθηκαν ὅλα ἀπὸ τοὺς κληρονόμους του. Διάβαζε νεοελληνικὴ λογοτεχνία, τὴ γραμμένη σὲ γλῶσσα καθαρεύουσα. Ὁ ἴδιος σὲ ἐπιστολὴ του³⁵ πού ἀναδημοσιεύεται στὰ προηγούμενα, ἀπορρίπτει τὴ λογοτεχνία σὴ δημοτικὴ καὶ προβάλλει τὴν ποίηση τῶν Σούτσων, τοῦ Ἄ. Ρ. Ραγκαβῆ τοῦ Ἰω. Καρασούτσα, τοῦ Σπ. Βασιλειάδου, τοῦ Δημ. Παπαρρηγοπούλου, μὲ τὴν ὁποία καὶ στὶς μέρες του (1908) «οἱ εὐγενῆ τὴν αἴσθησιν ἔχοντες τέρπονται καὶ διδάσκονται». Βλέπουμε ποιά εἶναι τὰ πρότυπά του.

35. Ἀθήναι, 26 Μαΐου 1908.

Όταν, τὸ 1908, ἀνέβηκε σὲ θέατρο τῆς Ἀθήνας ἡ *Φλωρεντινὴ Τραγωδία* (*A Florentine Tragedy*), τοῦ Oscar Wilde, ἡμιτελὲς ἔργο του, ὁ Ἰάκωβος Δραγάτσης μὲ γράμμα του³⁶ ἐπεσήμανε ὅτι κανεὶς δὲν ἀνέφερε ὅτι ἡ μετάφραση τοῦ ἔργου εἶχε γίνεи ἀπὸ τὸν Ἀγαθοκλέα Κωνσταντινίδη, ὁ ὁποῖος τότε ζοῦσε στὸν Πειραιά. Ὁ Δραγάτσης χαρακτήρησε δύο φορές στὴν ἐπιστολὴ του τὴ *Φλωρεντινὴ Τραγωδία* ὡς «ῥαῖο ἔργο». Ἀμέσως ὁ Λεονάρδος στέλνει ψευδώνυμο γράμμα³⁷ καὶ κεραινοβολεῖ τὸν Δραγάτση:

«Ὁ ἐν Πειραιεῖ κ. Δραγάτσης ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς 28ης Σεπτεμβρίου ἐπανελημμένως ὀνομάζει ῥαῖον ἔργον τὴν «Φλωρεντιακὴν τραγωδίαν» τοῦ γνωστοῦ ἐκφύλου ποιητοῦ Οὐαίλδ. Ἀλλ' ὁ παιδαγωγὸς τῆς νεολαίας³⁸ ἀντὶ νὰ θαυμάζη ἔργα τοῦ συγγραφέως τῆς «Σαλώμης», βδελυροῦ δράματος μαλλιαροειδῶς μεταπεφρασμένου, ὄφειλε μᾶλλον ὡς φιλόλογος νὰ ὑπομνήσκῃ τί λέγει ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου (173), τοὺς λόγους δ' ἐκείνους ὄφειλον οἱ Ἕλληνες νὰ ἔχωσιν ἐν τῷ νῷ καὶ ἐν πάσῃ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου περιστάσει· - - - Ταῦθ' ὁ γέρον ὁ ἐκ παιδὸς σεσωφρονηκῶς παρήνεσε τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις. | Φυγοπόνηρος».

Ὁ Δραγάτσης ἀπάντησε ἀμέσως μὲ νέα ἐπιστολὴ³⁹ καὶ ἔθεσε τὰ πράγματα στὴ σωστὴ τους θέση. Συνέχεια δὲν ὑπῆρξε στὶς ἐφημερίδες, τὸ ζήτημα ὅμως εἶχε προῖστορία γιατί τέσσερεις μῆνες νωρίτερα ὁ Λεονάρδος εἶχε στείλει στὴν ἐφημερίδα (8 Ἰουνίου 1908) ἐπιστολὴ πὺ ἀφοροῦσε ἄλλο ἔργο τοῦ O. Wilde, τὴ *Σαλώμη*, πὺ φαίνεται ὅτι εἶχε ἀνεβεῖ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὲ θέατρο τῆς Ἀθήνας: «Ἡ Σαλώμη. Ἔργον βδελυρὸν καὶ ἀσελγές, ὄρχησις ὡς *dame de ventre*, μετάφρασις μαλλιαρίζουσα. Στιγματίσατε τὸ ἔργον [- -] ἔκφυλον [- -]

36. *Ἀθῆναι* 28 Σεπτεμβρίου 1908.

37. *Ἀθῆναι*, 1 Ὀκτωβρίου 1908.

38. Ὁ Δραγάτσης εἶχε ἰδιωτικὸ σχολεῖο στὸν Πειραιά.

39. *Ἀθῆναι*, 2 Ὀκτωβρίου 1908.

καὶ τὴν σίκινιν⁴⁰ καὶ τὸν μαλλιαρισμόν. Ἔστε ἀνηλεεῖς. | Ἀριστοτελικός». Τὸ ψευδώνυμο πού χρησιμοποιοῦσε δήλωνε βέβαια τὴν προσήλωσή του σὲ τὶς ἀρχὲς τῆς τραγωδίας ὅπως τὶς διατυπώνει ὁ Ἀριστοτέλης στὴν *Ποιητικὴ* (1449b, VI 2-3). Ἡ ἐπιστολὴ δὲν δημοσιεύτηκε. Στὸ φύλλο τῆς 11 Ἰουνίου 1908 ὑπάρχει σύντομη ἀπάντηση: «Ἀριστοτελικῶ, Ἐνταῦθα. Ἐγράφησαν ἀλλὰ ἐπὶ ματαίῳ».

Ἀνάμεσα στὰ ἀποκόμματα ἐφημερίδων πού φύλαγε στὰ χαρτιά του ὑπάρχουν δύο γιὰ τὸν Γεώργιο Βιζυηνό⁴¹. Τὸ πρῶτο δημοσίευμα μὲ τίτλο «Εἷς ποιητῆς» ὑπογράφεται Κ. Π. Εἶναι τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, γραμμένο μὲ τὴν κριτικὴ του δύναμη καὶ σκέψη. Τὸ δεύτερο δημοσίευμα εἶναι ἡ περιγραφή τῆς κηδείας τοῦ Βιζυηνοῦ μὲ τοὺς ἐπικήδειους λόγους τοῦ Ἀριστοτέλη Κουρτίδη καὶ τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο ἀποκόμματα, τὸ ἓνα εἶναι ἡ κριτικὴ παρουσίαση τοῦ πρώτου τόμου τῶν *Ἀναλέκτων* τοῦ Ἁγγελου Βλάχου (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ), γραμμένη ἀπὸ τὸν Ρδμ. (Ραδάμανθους = Μίνως Λάππας)⁴². Τὸ δεύτερο⁴³ περιέχει τὸν λόγο γιὰ τὸν Διονύσιο Σολωμό πού ἐκφώνησε ὁ Γεώργιος Μιστριώτης στὴ Ζάκυνθο, κατὰ τὶς ἐορτὲς τῆς ἑκατονταετηρίδας τοῦ ποιητῆ. Ὁ Μιστριώτης εἶχε μιλήσει ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Δὲν ὑπάρχει στοιχεῖο πού νὰ μᾶς διαφωτίζει γιὰ τὶς ἐκλεκτικὲς προτιμήσεις τοῦ Λεονάρδου γιὰ τὸν Βιζυηνό, τὸν Βλάχο καὶ τὸν Σολωμό. Τὴν ὁμιλία τοῦ Μιστριώτη τὴν φύλαξε, ὅπως εἶχε φυλάξει καὶ ἄλλα ἀποκόμματα πού τὸν ἀφοροῦσαν.

Ἡ ΜΟΥΣΙΚΗ. Γιὰ τὴ μουσικὴ εἶχε ἀπόψεις σταθερές. Τοῦ ἄρεσε ἡ ὀπερέττα, ὅ,τι τουλάχιστον παρουσιαζόταν τότε στὴν Ἀθήνα ὡς ὀπερέττα ἀπὸ τοὺς ξένους περιοδεύοντες

40. Σίκινις, χορὸς τῶν Σατύρων στὸ σατυρικὸ δρᾶμα.

41. *Ἐφημερὶς* Ἀπριλίου 1892 καὶ *Ἐστία* 16 Ἀπριλίου 1896.

42. *Τὸ Ἄστυ*, 1 Ἀπριλίου 1901.

43. *Πρωῖα*, 2 Ἰουνίου 1902.

θιάσους και τούς Έλληνες πρωτοπόρους. Ήταν ενημερωμένος για τη θεατρική μουσική και είχε γνώμη την οποία δημοσιοποιούσε στις εφημερίδες με ψευδώνυμο. Έκτενης και περιεκτική είναι η επιστολή που ακολουθεί:

Ἀξιότιμε κ. Συντάκτα, | Πρὸς τὴν «Ἀναγνώστριαν», ἥτις ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς 12ης Ὀκτωβρίου φοβεῖται μὴ ἀποτύχη τὸ μελοδραμάτιον (opérette), ἀπαντῶμεν, ὅτι τὸ Ὠδεῖον Λότνερ, ἀπεφάσισεν, ὡς ἀσμένως ἐμάθαμεν, εἰς τὰ μαθήματα νὰ καταλέξη καὶ τὸ μελοδραμάτιον, δηλ. μουσικὴν αὐτοῦ καὶ ὑποκριτικὴν. Πρὸς τούτοις νομίζομεν, ὅτι καὶ Γάλλοι ὑποκριταὶ πρέπει νὰ παρακληθῶσιν, ὅπως παράσχωσιν ὀπωσδήποτε ὁδηγίας· τοιοῦτοι δὲ ἐκ τῶν ἐνταῦθα κατοικούντων εἶνε π.χ. ὁ κ. καὶ ἡ κ. Joly, ἄλλοτε ὑποκριτὰ τοῦ Φαλήρου ἐν τῇ «Madame Angot» κλπ. Οὕτω δὲ μετ' οὐ πολὺ θὰ ἔχωμεν οὐχὶ ἀπλῶς ἐμπειρικούς, ἀλλὰ μουσικούς ὑποκριτάς. Ἄλλὰ καὶ πᾶς ἔπαινος ὀφείλεται τῷ θιάσῳ τοῦ «Συντάγματος» ἐπὶ τῇ ἀναλόγως λίαν ἐπιτυχεῖ εἰσαγωγῇ τοῦ μελοδραματίου, οὐχ ἤττον δὲ καὶ τῷ κ. Σακελλαρίδῃ ἐπὶ τῇ εὐδοκίμῳ διδασκαλίᾳ. Καὶ ὅτι μὲν τὸ πρᾶγμα θὰ εὐδοκιμήσῃ, σὺδεμία ἀμφιβολία, ὡς ἡ ἀθρόα τοῦ κοινοῦ συρροὴ καταδεικνύει παρὰ πᾶσαν τὴν ἀτέλειαν τῆς πρώτης εἰσαγωγῆς. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἐπὶ τινὰ ἔτη πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ μελοδραμάτια τοῦ Ὁφενβαχ, Λεκὸκ κλπ., τὴν Π ε ρ ι χ ὀ λ η ν (Pegichole), ἥτις καὶ πρό τινων ἐτῶν ἐπανεισαχθεῖσα ἐνταῦθα ἐθριάμβευσε, τὴν «Ὠραίαν Ἑλένην», τὸν «Ὀρφέα ἐν Ἄδου», τὴν «Νύκτα καὶ Ἡμέραν» καὶ ἄλλα, ὧν τινὰ συνέστησα ἤδη ἐν ταῖς «Ἀθήναις» τῆς 27ης Ἰουνίου.

Κατόπιν δὲ μόλις μετὰ τινὰ ἔτη δύναται νὰ γένηται ἀπόπειρα πρωτοτύπου Ἑλληνικοῦ μελοδραματίου κατὰ μίμησιν τοῦ Γαλλικοῦ· διότι πρότερον γινομένη καὶ τὴν καλὴν ἀρχὴν ἴσως θὰ καταστρέψῃ καὶ αὐτὴ αὕτη βεβαίως θὰ ναυαγήσῃ. Ἰκανὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ δυσχέρεια, ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ καὶ δόξα καὶ τὰ κέρδη τοῦ προσφυῶς μεταφράζειν καὶ τοῦ καλῶς τούς τε ὑποκριτάς διδάσκειν καὶ τὴν ὀρχήστραν διευθύνειν.

Ἡ «Ἀναγνώστρια» ἐν τέλει πάνυ ὀρθῶς στιγματίζει τὴν ἐν γένει παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν τάσιν τοῦ ἐκχυδαῖζειν τὰ ὑπὸ τῶν Γαλατῶν μετὰ τῆς οἰκειᾶς εὐτραπελίας καὶ χάριτος γραφόμενα καὶ ἀπαγγελλόμενα. Οὕτω διαφθείρεται μὲν τὸ αἶσθημα τῶν πολλῶν, κινεῖται δὲ ἡ ἀηδία τῶν ὀλίγων. | Ἀριστόζενος⁴⁴.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ. Ἐχοντας ἄριστη γνώση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἀλληλογραφοῦσε καμιά φορά μὲ τὸν Hiller ἐμμέτρως. Θὰ ἰδοῦμε αὐτὰ τὰ κείμενά του σὲ ἰδιαίτερο κεφάλαιο. Παραθέτω ἐδῶ τὸ ἐπίγραμμα γιὰ τὸν Πρόεδρο τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν William McKinley (1843-1901), ἀπὸ τοὺς πρώτους προέδρους μὲ κατακτητικές, ἐκτὸς Ἀμερικῆς, βλέψεις. Τὸ συνέθεσε ὁ Λεονάρδος στὶς 14 Αὐγούστου 1899:

Γυίλέλμωι Μακ-Κινλεύϊ,
τῶι τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀμερικανῶν Προέδρωι.
Χαῖρ' ἀμ' Ἀτλαντίδι ταγὲ γαίης μέγα κῦδος ἐχούσης
ἔργμασί τ' εἰρήνης καὶ πτολιπόρθω Ἄρει·
Ἄλλ' ἄγεθ' Ἑλλάς ὃ τ' ἤρξε ποεῖν τότε εἶτα δὲ θ' ὑμεῖς
σπεῖρετ' αἰὲ λαοῖς δένδρον ἐλευθερίας.

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ἀπόψεις τοῦ Λεονάρδου. Μόνο στὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὑπῆρξε σαφὴς καὶ ἀπόλυτος. Ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς Ἀρχαίους δὲν ἔχει ἄσκοπους ἐνθουσιασμούς. Ὁ θαυμασμός του γι' αὐτοὺς ἦταν συμπυκνωμένος στὴ γλῶσσα. Οἱ περὶ ἠθικῆς γνώμες του φαίνονται στὴν ἐπιστολή του κατὰ τοῦ Ἰάκ. Δραγάτη καὶ περὶ τῆς *Σαλώμης*. Μία ἀσαφῆ εἰκόνα τῶν ἀντιλήψεών του γιὰ τοὺς Ἀρχαίους δίνει ἕνας σύντομος λόγος πρὸς τοὺς Ἑλληνες βασιλεῖς ὅταν ἐπισκέφθηκαν, στὶς 6 Ἀπριλίου 1887, τὴν Ὀλυμπία. Τοὺς ὑποδέχτηκε ἐκεῖ ὁ Λεονάρδος, ὁ ὁποῖος τοὺς προσφώνησε⁴⁵:

44. *Ἀθῆναι* 15 Ὀκτ. 1908. Ἄλλες σχετικὲς ἐπιστολὲς *Ἀθῆναι* 27 Ἰουν. 13 Σεπτ., 27 Σεπτ. 1908 καὶ 23 Ἰαν. 1909.

45. Στὸ χειρόγραφο τοῦ λόγου σημειώνει: Ἐγράφη 4.5.2 [Δευτέρα] 87. Ἀπηγγέλθη ἀπὸ στήθους τῆ 6.5.4 [Τετάρτη] 87.

«Βασιλεῖς, | Ἡ Ὀλυμπία μετὰ χαρᾶς ὑποδέχεται σήμερον τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ χώρα αὕτη ἦς ὁ ἥρωσ ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς ὅλην τὴν μέλλουσαν νῆσον ἦν τὸ πάλαι ἡ ἐστία τῆς εἰρήνης, ἐξ ἧς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκηρύττετο ἡ ἀνακωχὴ καὶ παῦσις πάσης ἔριδος. Ἄλλ' ἡ ἐκεχειρία αὕτη προώριστο (οὕτως εἰπεῖν) σχεδὸν μόνον ὅπως οἱ ἐνταῦθα ἐν πανηγύρει ἀγωνιζόμενοι ἀθληταὶ προαλείφονται καὶ προσκῶνται εἰς τὸν μέγαν, τὸν κοινὸν τῶν πόλεων ἀγῶνα.

Ἐν τούτοις ἐὰν ἡ Ὀλυμπία ὑπομνησκει ἡμᾶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς διαρκῆ εἰρήνην, ὑφίσταται ὅμως σήμερον ἡ διαφορὰ ὅτι δὲν ἐπικεῖται πλέον, ὡς τὸ πάλαι οὐχὶ σπανίως, ἀγὼν Ἑλλήνων πρὸς Ἑλληνας, ἀλλ' ὅταν ποτέ, τοῦ Πανελληνίου πρὸς ἄλλους πολεμίους. Οἱ ἀθληταὶ πλέον δὲν ἀσκοῦσι μᾶλλον τὰ σώματα ὅσον τὴν διάνοιαν καὶ τὸ γενναῖον φρόνημα. Οἰνόμασι δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἀπηνεῖς, αἱ δὲ Ἰπποδάμειαι δὲν πρόκεινται ἄθλον τοῦ ἐν ἄρματι νικῶντος. Ὁ δόλος δὲν ἰσχύει πλέον νὰ ὑποκλέψη τὸ γέρας, οἱ δὲ Ζᾶνες μνημεῖα τῆς μὴ ἐντίμου νίκης εὐχόμεθα ὅτι δὲν ἐγείρονται (ὀρθοῦνται) πλέον καθ' ὃν αἰῶνα παρὰ τὴν βίαν τῶν ἰσχυρῶν τὸ δίκαιον ἐπὶ τέλους τῶν λαῶν ἐπικρατεῖ.

Ἐνταῦθα, ἄλλοτε, Βασιλεῦ, ἐστέφθης εἰσαξιῶς διὰ τοῦ κοτίνου, οὕτινος καὶ ἡγεμόνες ἐφιλοτιμοῦντο αὐτοὶ ἀγωνιζόμενοι ἐνταῦθα νὰ τύχωσι. Δίδαξον δὲ καὶ τὸν υἱόν σου, ἀφ' οὗ ἤδη ἑλληνικῶς δεόντως ἀνατραφείς καὶ παιδευθεὶς ὦμοσεν εἰς τὸν Ὀρκιον, νὰ στεφθῇ μετὰ σοῦ ἐν καιρῷ διὰ τοῦ αὐτοῦ κλάδου τῆς καλλιστεφάνου ἐλαίας.

Ἄλλὰ σήμερον ἔστω πάλιν ἡ Ὀλυμπία τὸ σύμβολον μόνον τῆς καθολικῆς εἰρήνης. Εἰσέλθετε, Βασιλεῖς, εἰς τὸ νέον ἐνδιαίτημα τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων καὶ θαυμάσατε τὰ ἔργα τῶν προγόνων. Ἴδετε εὐθὺς τὴν Νίκην ἣτις φαίνεται προῖπταμένη ἄριστος οἰωνὸς πάσης ὑμῶν φιλοπάτριδος πορείας. Ἴδετε τὸν θεῖον Ἑρμῆν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐνδόξου γενεᾶς ἔργα, ἅτινα διὰ τῆς σῆς, βασιλεῦ, μερίμνης ἐκτίσαντο τὴν περικαλλῆ ταύτην στέγην καὶ διὰ δεξιᾶς χειρὸς ἀνιδρῦθησαν

εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν. Κατάβητε ὕστερον εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος ἔνθα ἐπὶ ὄλους αἰῶνας κεκρυμμένοι οἱ ναοὶ καὶ οἱ βωμοί, αἱ παλαιστραὶ καὶ τὰ γυμνάσια, τὰ ἡρῶα καὶ τὸ στάδιον καὶ τᾶλλα ἔνδοξα μνημεῖα, εἶδον τὸν ἥλιον ἀλλὰ τὸν ἐλεύθερον ἥλιον διὰ τοῦ ἐλευθερίου ζήλου σοφοῦ Ἕθνους.

Ἡ Ὀλυμπία λοιπὸν σήμερον ἐπιφυλάττουσα τὸν κότινον εἰς ἄλλους καιροὺς προσφέρει πρὸς ὑμᾶς, ὧ Βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων, κλάδον ἡμέρου ἐλαίας, πανηγυρίζει δὲ τὴν ἀφιξιν ὑμῶν ἀναφονοῦσα

Ζήτωσαν πανοικεῖ οἱ Βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων!» (φ. 7).

Τὸν λόγο πρὸς τοὺς βασιλεῖς ὁ Λεονάρδος τὸν ἐκφώνησε πολὺ νέος, μόλις 30 χρονῶν. Ἀργότερα ὅπως εἶδαμε, τὸ 1908, ἀποκαλεῖ τὴν ἐφημερίδα *Ἐστία* «φύλλον παλατιανὸν καὶ ψυχαρικόν», πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι δὲν συμπαθοῦσε τοὺς βασιλεῖς ἢ, τουλάχιστον, τοὺς σχετικούς μὲ τὴν Αὐλή. Τὰ ἐπόμενα χρόνια δημιουργήθηκε διχασμὸς στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ φυσικὰ στὰ μέλη τῆς Ὑπηρεσίας. Ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἐφόρους, ὁ Βαλέριος Στάης, ἦταν φανερὰ γερμανόφιλος καὶ ἡ ὑποστήριξή του πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἦταν ἔμπρακτη. Ὁ Παναγιώτης Καστριώτης, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, μὲ σημείωμα ποὺ ἀπευθύνει πρὸς τὸν Λεονάρδο μᾶς πληροφορεῖ γιὰ ἔρανο ὑπὲρ τοῦ Γερμανικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Στάη:

«29 Νοεμβρίου [1914]. | Φίλτατε Λεονάρδε, | Κατόπιν τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ Στάη, σὲ βεβαιῶ ὅτι ἀπεγοητεύθην διὰ τὸν τρόπον του. Βλέπω δὲ ὅτι μόνον ἡμεῖς εὐρέθημεν τόσον ἀπλοῖ νὰ μὴ ἐννοήσωμεν, ὅτι χάριν κολακείας πρὸς τὸν Καρο μᾶς ἔπεισε νὰ δώσωμεν διὰ τὴν συνδρομὴν ὑπὲρ τοῦ Γερμανικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Σοῦ ἐπιστρέφω τὰ χρήματα 15 δρ. καὶ ἕκαστος ἂς στέλῃ ὅσα θέλει, ὅπως θέλῃ. | Σὸς Π. Καστριώτης».

Ὁ Στάης δὲν ἀρκέστηκε στὸν ἔρανο, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν γνωρίζω ποῦ κατέληξε. Λίγους μῆνες μετὰ δημοσιεύει γιὰ

τὸν Κάιζερ Γουλιέλμο ὑμνητικὸ ἄρθρο⁴⁶ σχετικὸ μὲ τὶς ἀρχαιολογικὲς δραστηριότητες τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ δράση τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν πόλεμο:

«Νέαι ἀνασκαφαί | Ἐγνώσθη πρό τινων ἡμερῶν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐχορήγησεν ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ταμείου, πρὸς τὸν ἐνταῦθα διευθυντὴν τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου κ. Κάρω, τὸ ποσὸν τῶν δέκα χιλιάδων μάρκων πρὸς ἐνέργειαν ἀνασκαφῶν ἐν Ἑλλάδι, πιθανῶς ἐν Δωδώνῃ, ἔνθα πρὸ ἔτους σχεδὸν εἶχε ζητηθῆ ἀρμοδίως καὶ παραχωρηθῆ ἡ πρὸς τοῦτο ἄδεια τῆς Ἑλλ. κυβερνήσεως⁴⁷.

Τὸ πρᾶγμα, ὁμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲ θὰ εἶχε τι τὸ ἀξιοσημείωτον, γνωστοῦ ὄντος τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Αὐτοκράτορος διὰ πᾶσαν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν σχετιζομένην πρὸς τὰς Ἑλλ. ἀρχαιότητας, χάριν τῶν ὁποίων κατ' ἔτος πολλὰ ἐδαπάνη ἐν Κερκύρα καὶ ἀλλαχοῦ. Ἄλλ' ὅτι ὁ Κάιζερ, ἐν μέσῳ τῆς πολεμικῆς δίνης, ἐσκέφθη καὶ τὰς Ἑλλ. ἀρχαιότητας καὶ διέθεσεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκ τοῦ ἰδίου του ταμείου, ποσὸν δέκα χιλιάδων μάρκων, τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ γεγονός ἐξάρσεως. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος δὲν προῆλθεν βεβαίως ἐκ λόγων ἐπιδείξεως ἢ ἀκατασχέτου πρὸς τὰς ἀρχαιότητας ἔρωτος. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἠθέλησε καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας του ταύτης νὰ δείξῃ εἰς τὸν Γερμανικὸν λαὸν ὅτι ὁ πόλεμος – δι' Αὐτὸν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον – δὲν πρέπει νὰ παρεμποδίξῃ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ ὅπου τοῦτο κατορθωτόν. Τοιοῦτοτρόπως εἶδομεν μετ' ἐκπλήξεως λειτουργοῦντα ἐν Γερμανίᾳ, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, πάντα τὰ Πανεπιστήμια (ὧν ἓν, τὸ Φραγκφούρτης, καὶ ἰδρύθη κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου) καὶ πάσας τὰς σχολὰς καὶ τὰ σωμα-

46. *Ἀθῆναι*, 2 Μαΐου 1915.

47. Ἡ ἀνασκαφὴ στὴ Δωδώνῃ δὲν ἔγινε τότε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἐξ αἰτίας τοῦ Μεγάλου Πολέμου. Ἐπικαλέστηκαν ὁμως τὴν τότε ἄδεια κατὰ τὴν Κατοχὴ. Ἀντέδρασε ἔντονα ἡ Ἐταιρεία καὶ ἡ ἀπόπειρα ματαιώθηκε.

τεῖα, εἶδομεν νέας ἐκδόσεις συγγραμμάτων καὶ περιοδικῶν, βροχὴν ὅλην παντοίων δημοσιευμάτων σχετικῶν πρὸς τὰς πολεμικὰς ἐνεργείας, κίνησιν ἐν ἐνὶ λόγῳ τερασίαν πάσης πνευματικῆς παραγωγῆς. Ἡ ὄθησις ἐκ τῶν ἄνω. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ὁ διευθύνων καὶ ἐπιβλέπων τὰ πάντα, εἶνε ἡ κινητήριος δύναμις, ἡ ὠθοῦσα ὀλόκληρον ἔθνος πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον του. Τοιοῦτο ἔθνος, ὑπὸ τοιούτου ἡγούμενον ἀνδρός, καὶ ἂν ἠττηθῆ, ὑπεῖκον εἰς ὑπερτέρας δυνάμεις, πάντως ἡ ἦττα αὐτοῦ θὰ εἶνε ἰσότιμος τῆς νίκης. | Β. Στάης».

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ὅπου ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν ταχθεῖ μὲ μία πλευρά. Χαρακτηριστικὸ εἶναι σημεῖωμα φύλακος, προφανῶς, τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, πού πληροφορεῖ τὸν Λεονάρδο γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου: «Ὁ κ. Οἰκονόμου Ἐφορος καὶ Στρατιώτης πέρασε ἀπὸ τὸ Ἐπιγραφικὸν καὶ ἀναχωρεῖ αὔριον διὰ τὸ πεδίον τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης. Ἐλυπήθη πολὺ πού δὲν σᾶς συνήνησε καὶ σᾶς προσφέρει πολλοὺς χαιρετισμούς. Εὐπειθῶς [ὑπογραφή] 13/12/15, ὥρα 10^{1/2}».

Ὁ Λ. δὲν ἐκδηλώθηκε ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν γιατί δὲν τὸ ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις καὶ ὁ χαρακτήρας του. Στὶς ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Hiller ὅμως ἐκφράζει μὲ ἔντονο τρόπο τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα πρὸς τὴ Γερμανία καὶ τοὺς Γερμανοὺς (βλ. ἀρ. 35, 39, 49, 60).

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ. Σώζονται πολλὰ σημεῖωματα ὅπου καταγράφει εἴτε δικές του παρατηρήσεις γιὰ τρίτους ἢ πληροφορίες πού τοῦ εἶχαν μεταδώσει τρίτοι. Ἔνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα εἶναι χαρακτηριστικόν: «21.8.99. Ὁ Καστριώτης μοὶ εἶπεν ὅτι εἶδεν ὄνειρον ὅτι ἐγὼ ἀπέθανον καὶ ὅτι ἐλυπεῖτο σφόδρα καὶ ὅτι ἐφρόντιζε μετ' ἄλλων συναδέλφων νὰ καταβάλωσι τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας». Γιὰ τὸν Καββαδία ὑπάρχει σύντομος χαρακτηρισμὸς (φ. 7): «Κβδ. αγυρτ. ἐπιστημο. | φιλοχρηματία | ἐπιπολαιότης | διαφήμησις | Ρουσοπούλου συλλογὴ | καὶ ἄλλαι ἐργασίαι | ἐμοὶ ἐπεβλήθη. | ὅτι εὐνοεῖ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς | ἐξαγωγὴ ἀρχαίων».

Τὰ σημειώματα γιὰ τὸν Στάη, πολυάριθμα, ἀποτελοῦν μιὰ συνεχῆ μικρολογία (φ. 12): «ἐκτύπησε τὸν Ἄθα. Κουμανούδην χάριν τοῦ ΚΒΔ», «Σκιᾶ εἰς χεῖρας», «κηρύττει πάντα ἀνεξαιρέτως κίβδηλα τὰ ἀρχαῖα [ἵνα εὐκολώτερον ἐξάγονται καὶ παραδίδονται;]. Ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ παρακάτω σημείωμα: «13.11.97. Ὁ Κβδ. εἶτα ὁ Στάης ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ μουσείου. Ὁ Στάης πρώτην φοράν μοὶ ὠμίλησε πρῶτος μετὰ τὴν σκηνὴν ἐκείνην: «Νὰ σοῦ εἰπῶ, κύριε Λεονάρδε, αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι τοῦ Ραμνοῦντος» καὶ μοὶ συνέστησε νὰ συγκεντρώσω αὐτάς καὶ νὰ μὴ ἀφήσω νὰ ἀντιγράψῃ ἄλλος. Ἐγὼ προθύμως ὑπεσχέθην νὰ πράξω τοῦτο καὶ τὴν 14.11.97 (σήμερον) ἐφύλαξα αὐτάς».

Εἶναι γνωστὴ πλέον ἡ ἀδιαφορία τοῦ Στάη γιὰ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν του, κυρίως Ραμνοῦντος καὶ Σουνίου. Τὶς ἀπέθετε στοῦ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο χωρὶς ἀκριβῆ προέλευση καὶ μερικὲς τοῦ Ραμνοῦντος δημοσιεύτηκαν μὲ τόπο προέλευσης τὸ Σούνιο. Ἄρκετὰ ἀρχαῖα ἄφησε στοὺς τόπους τῶν ἀνασκαφῶν του καὶ χάθηκαν.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ. Ὁ Λεονάρδος διορίστηκε στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὸ 1884, ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τῆς τὴν ἐπόμενη χρονιά, ἀλλὰ ἕως τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του δὲν ἔπαψε νὰ συνεργάζεται μαζί της. Πρώτη σχέση του ὑπῆρξε ἡ ἐργασία του στοῦ Μουσείου τῆς Ἐταιρείας, στοῦ Βαρβάκειο ἢ στοῦ Πολυτεχνεῖο, ὅπου ἐπιμελητὴς ἦταν, κάτω ἀπὸ τὸ ἀγρυπνο μάτι τοῦ πατέρα του, ὁ Ἀθανάσιος Στ. Κουμανούδης. Τὴν ἴδια χρονιά προσκολλᾶται ὡς βοηθὸς τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Ἐταιρείας Σπυρίδωνος Φιντικλῆ, στὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου Ὠρωποῦ, στὴν ὁποία ὁ Λεονάρδος θὰ ἀφιέρωνε τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ του.

Διετέλεσε Σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὸ 1900 ἕως τὸ 1927, χρονιά κατὰ τὴν ὁποία νέα μέλη, ὁ Ν. Μπαλάνος, ὁ Ἄν. Ὀρλάνδος καὶ ὁ Κ. Ρωμαῖος θὰ καταλάβουν τὴ θέση τοῦ Β. Λεονάρδου, τοῦ Χρ. Τσουντα καὶ τοῦ Ἄντ. Χατζῆ.

Ἡ κύρια προσφορὰ τοῦ Λεονάρδου εἶναι ἡ ἐπιμέλεια τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*, ἔργο δύσκολο πού δημιουργοῦσε προβλήματα, ὅπως παλαιότερα μὲ τὸν Ἄθαν. Ρουσόπουλο, τὸν Κυριάκο Μυλωνᾶ καὶ τὸν Ἄθαν. Κουμανούδη. Καὶ ἐνῶ οἱ παλαιότεροι ἐπιμελητὲς ἀρκοῦνταν στὴν καθιερωμένη γλωσσικὴ μορφή τῶν μελετῶν τοῦ περιοδικοῦ, ὁ Λεονάρδος ἔβαλε κανόνες τοὺς ὁποίους ἐνίστε ὑπενθύμιζε στοὺς λίγους συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ. Στὸν πρῶτο καὶ τὸν δεύτερο κανονισμὸ τοῦ 1910 καὶ 1914 δὲν ὑπάρχει ὄρος γιὰ τὴ γλώσσα τῶν δημοσιευομένων μελετῶν. Τὸ 1918 ὀρίζεται ὅτι θὰ εἶναι «ἐν γλώσσει καθαρουσίῃ τε καὶ εὐπρεπεῖ συντεταγμέναι», καὶ στὴν τελευταία τοῦ 1923 γίνεται μόνον «ἐν γλώσσει καθαρουσίῃ». Ἡ μνεία τῆς μορφῆς τῆς γλώσσας δὲν ὑπάρχει στὸ «Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Λεύκωμα», πού προσαρτήθηκε στὸ τέλος τοῦ δεύτερου τεύχους τοῦ τόμου τοῦ 1912 καὶ περιέχει πλήρη βιβλιογραφικὴ ἀναγραφὴ τῶν ἕως τότε τόμων τῆς *AE* κατὰ τεύχη, τὸ ἐκδοτικὸ πρόγραμμα, τρισέλιδο «Ἐκδοτικὸν πέτευρον», δηλαδὴ τὶς συντομογραφίες τῶν τίτλων τῶν τότε περιοδικῶν καὶ σειρῶν, ὡς καὶ σπουδαίων συγγραμμάτων καὶ «Ἐπιγραφικὸν πιττάκιον», πού περιέχει τὶς συντομογραφίες τῶν *IG* ὡς καὶ κανόνες ἐκδόσεως ἐπιγραφῶν. Ὅσο γνωρίζω ὅλος αὐτὸς ὁ κόπος δὲν χρησίμευσε σὲ κανέναν, γιὰτὶ οἱ μελετητὲς ἀκολουθοῦσαν, καὶ ἀκολουθοῦν, τοὺς κανόνες πού ὀρίζονται ἀπὸ τὰ μεγάλα ξένα περιοδικὰ καὶ τὶς διεθνεῖς ἀρχαιολογικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς σειρές.

Ὁ Λεονάρδος διάβαζε ὅλες τὶς μελέτες πού ὑποβάλλονταν γιὰ δημοσίευση, τὶς ἔκρινε καὶ τὶς διόρθωνε. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπιστολὴ⁴⁸ τοῦ Hiller von Gaertringen μὲ τὴν ὁποία ζητεῖ συγγνώμη ἀπὸ τὸν Λεονάρδο γιὰ τὰ λάθη πού ἔκανε σὲ μελέτη του⁴⁹:

48. Βλ. στὸ τμήμα Ἡ ἀλληλογραφία μὲ τὸν Hiller ἀρ. 2.

49. *AE* 1910, 393-394.

Ἡ μελέτη τοῦ Hiller ἦταν γραμμένη ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ ὁ Λεονάρδος δὲν τοῦ χαρίστηκε. Διόρθωνε τοὺς πάντες καὶ πρῶτο τὸν ἑαυτό του. Τὸν Μάιο τοῦ 1924 παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιμέλεια τῆς *AE*. Τὸν διαδέχτηκε ὁ Γ. Π. Οἰκονόμος.

Η ΟΛΥΜΠΙΑ. Τὸ μόνο βιβλίο τοῦ Λεονάρδου, ἐκτὸς τῆς μικρῆς διδακτορικῆς διατριβῆς του, εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὴν Ὀλυμπία, ὅπου εἶχε τοποθετηθῆ τὸ 1887, καὶ τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1901. Στὰ 14 χρόνια ἀνάμεσα στὶς δύο χρονιές ἔγινε ἡ συγγραφή του, μὲ τὴν ὁποία συνοψίζει τὰ πορίσματα τῆς μελέτης του γιὰ τὸ μεγάλο ἱερό.

Τὸ βιβλίο, ὅπως ὅλα τὰ γραπτὰ τοῦ Λεονάρδου, εἶναι πυκνὸ, συστηματικὸ καὶ πλούσιο σὲ στοιχεῖα, σὲ περιγραφές καὶ χρήσιμο, ἀκόμη καὶ σήμερα, γιὰ τοὺς ὄρους καὶ τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ὀλυμπία καὶ τοὺς ἀγῶνες. Βρίσκεται ἀκόμη στὴν περίοδο τῶν ἀναλυτικῶν συγγραφῶν του, δηλαδή δὲν συμπίπτει τὶς φράσεις του γιὰ νὰ τὶς κάνει ὅσο τὸ δυνατόν συντομότερες. Ἐκρο δεῖγμα τέτοιου τρόπου συγγραφῆς θὰ μᾶς δώσει 15 χρόνια ἀργότερα μὲ μελέτη του⁵⁰ στὴν ὁποία προσπάθησε νὰ περιγράψει τὸ περιεχόμενο τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου καὶ νὰ δώσει, ταυτόχρονα, νέες ἀναγνώσεις ἢ διορθώσεις τοῦ κειμένου δημοσιευμένων ἐπιγραφῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι εἶναι ἀδύνατον καὶ στὸν καλύτερο γνώστη τῆς ἐπιγραφικῆς νὰ χρησιμοποιήσει τὰ ὅσα παρέχει ὁ Λεονάρδος. Ἡ ἀκραία μέθοδός του ἀχρηστεύει τὸ κείμενό του.

Στὸ βιβλίο γιὰ τὴν Ὀλυμπία ἀξιοσημειώτες εἶναι οἱ λίγες σελίδες⁵¹ τῆς εἰσαγωγῆς, ὅπου ὁ Λεονάρδος σὲ ἀρχαϊστικὴ γλώσσα, περιγράφει μὲ λυρικὸ τρόπο τὴ φυσικὴ μορφή τοῦ τόπου, τὸ κλίμα, τὴ χλωρίδα καὶ τὴν πανίδα. Χαρακτηρι-

50. *Ad* 2, 1916, Παράρτημα 63-76.

51. σ. 7-13.

στικὸ εἶναι τοῦτο τὸ σύντομο ἀπόσπασμα⁵²: «κλιτύες πεύ-
καις ἀπωτέρω δὲ καὶ κωνοφόροις πίτυσιν ὕλομανοῦσαι, λει-
μῶνες καὶ γήλοφοι εὐθαλεῖς, κοιλάδες καὶ νάπαι ποάζουσαι
καὶ σύσκοι παρεῖχον ἐπήρατον εἰς τὸ ὄμμα τὴν θεάν, ἡ δὲ
ἀκμὴ τῆς ποικίλης ἄνθης εὐωδέστατον καθίστη τὸν τόπον,
ἀϋπνων δὲ κρηγῶν νάματα καὶ ρεῖθρα κελαρύζοντα ἀνέψυ-
χον τὸν ὄδοιπὸρον καὶ ἤρδευον τὴν καὶ ἄλλως γονιμωτάτην
χώραν».

Ἄκόμη καὶ τὸ 1901 δὲν ἦταν εὐκόλο σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
πους, ποὺ εἶχαν γνώσεις ἀπὸ τὸ σχολεῖο, νὰ καταλάβουν ἐντε-
λῶς τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου. Χρειαζόταν λεξικὸ τῆς ἀρ-
χαίας ἐλληνικῆς.

Σὲ μιὰ περίπτωση ὁ Λεονάρδος θέλησε νὰ δημοτικίσει,
πράγμα ποὺ δὲν ἐπανελάβε. Ἕνα ἐπίγραμμα σὲ βᾶθρο τοῦ
Μουσείου τῆς Ὀλυμπίας, τὸ μεταφράζει στὰ νέα ἐλληνικά⁵³:

Σπάρτας μὲν [βασιλῆες ἐμοί] | πατέρες καὶ ἀδελφοί,
ἄ[ρματι δ' ὠκυπόδων ἵππων] | νικῶσα Κυνίσκα
εἰκόνα τάνδ' ἔστασε· μόν[αν] | δ' ἐμέ φαμι γυναικῶν
Ἑλλάδος ἐκ πάσας τό[ν] | δε λαβεῖν στέφανον.

Τὸ ἐπίγραμμα αὐτό, τυπικό, γιὰ τὴ νίκη (396 καὶ 392
π.Χ.) τῆς Κυνίσκας, κόρης τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σπάρτης Ἀρχιδά-
μου Ιου καὶ ἀδελφῆς τῶν ἐπίσης βασιλέων τῆς Σπάρτης Ἄγι-
δος Ιου καὶ Ἀγησιλάου στὴν ἀρματοδρομία, τὸ παραφράζει
ὁ Λεονάρδος σὲ δεκαπεντασύλλαβους, κατὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὸ
ῥυθμὸ τῶν βυζαντινῶν ἱπποτικῶν ἐμμέτρων μυθιστορημάτων:

ἔχω πατέρας κ' ἀδελφούς τῆς Σπάρτης βασιλέας,
ἐνίκησα δ' ἐν ἄρματι ταχίστῳ ἡ Κυνίσκα·
δι' ὃ καὶ τοῦτο τᾶγαλμα ἴδρυσσά καὶ καυχῶμαι
στέφανον ὅτι ἔλαβον μόνῃ τῶν Ἑλληνίδων.

52. σ. 9.

53. Wilhelm Dittenberger, Karl Purgold, *Die Inschriften von Olympia*
ἀρ. 160.

Θέλησε να έκλαικέυσει τὸ πιθανῶς κατὰ τὴ γνώμη του δυσνόητο κείμενο τοῦ λειψοῦ, στὸ μουσεῖο, ἐπιγράμματος, ἀλλὰ ἀπέτυχε.

Ἡ Ὀλυμπία ὑπῆρξε τὸ μόνο συνθετικὸ ἔργο του. Σὲ συζητήσεις εἶχε ἀναγγεῖλει τὴ συγγραφὴ βιβλίου γιὰ τὸ Ἀμφιάρειο⁵⁴. Τοῦ ἔργου αὐτοῦ δὲν βρέθηκε στὰ κατάλοιπά του οὔτε τὸ χειρόγραφο, οὔτε σχεδιασμός του.

Πιστεύω ὅτι εἶχε σκοπὸ νὰ γράψει ἓνα τέτοιο βιβλίο. Βέβαια μὲ τὰ χρόνια ἡ ἐπιστημονικὴ νοοτροπία του εἶχε ὑποστεῖ μεγάλη μεταβολή. Τὸν ἐνδιέφεραν μόνον οἱ λεπτομέρειες καὶ ὄχι τὸ γενικό. Ἄλλωστε ἀπὸ τὸ 1884 ἕως τὸ 1930, ἐπὶ 46 χρόνια, θὰ εἶχε σκεφθεῖ νὰ δώσει κάτι τὸ γενικότερο καὶ τὸ συνθετικότερο γιὰ τὸ Ἀμφιάρειο, καὶ νὰ μὴ μείνει στὶς ἐξαιρετες ἐπιγραφικὲς μελέτες του, στὶς ὁποῖες ὅμως ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάλυση θόλωσε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ πρώτη ἔνδειξη τῆς πρόθεσῆς του αὐτῆς βρίσκεται στὰ πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας, ὅπου (16 Ἀπρ. 1926) λέγεται: «Προκειμένου περὶ τῶν ἐν Ἀμφιαρείῳ ἀνασκαφῶν ἀποφασίζεται νὰ παρακληθῆ τὸ Ὑπουργεῖον ὅπως ἀποσταλῆ αὐτόθι ὁ ἀρχιτέκτων Σοῦρσος πρὸς ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου τῶν ἀνασκαφῶν ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Λεονάρδου σύνταξιν τῆς γενικῆς περὶ Ἀμφιαρείου μελέτης».

Τὸ πράγμα δὲν προχώρησε καὶ τὸ Συμβούλιο στὶς 14 Μαΐου 1927 ἐγκρίνει πίστωση 14.000 δραχμῶν γιὰ τὴν ἐκπόνηση «τοπογραφικοῦ χάρτου τῶν ἀνασκαφῶν ἵνα οὕτω ἐπιτευχθῆ ἡ προσεχὴς ὑπὸ τοῦ κ. Λεονάρδου δημοσίευσις γενικοῦ περὶ τοῦ Ἀμφιαρείου ἔργου». Τὴν ἴδια χρονιά, στὶς 2

54. *BCH* 49, 1925, Chronique 455: M. Leonardos prépare la publication générale de cette fouille dont il s'occupe depuis plus de 35 ans; elle doit former un volume de la bibliothèque de la Société archéologique. Στὴ συνεδρία τῆς 27 Ἰουνίου 1930 ὁ Ἀντιπρόεδρος Δημ. Παπούλιας λέγει ὅτι «ἀπὸ τινος κατεγίνετο πρὸς συγγραφὴν γενικοῦ περὶ τοῦ Ἀμφιαρείου ἔργου, ἐν ᾧ θὰ ἀπεθραύριζε τὰ πορίσματα τῆς ἀπὸ τοῦ 1881 (γρ. 1884) ἀρξαμένης καὶ ἔκτοτε ἐξακολουθησάσης ὑπ' αὐτοῦ δαπάναις τῆς Ἑταιρείας ἐργασίας».

Σεπτ., ἐγκρίθηκε ἡ πληρωμὴ στὸν Κυπριανὸ Μπίρη καὶ στὸν βοηθό του Νικόλαο Νικολαΐδη 14.200 δραχμῶν γιὰ τὴν ἐκπόνηση τοῦ γενικοῦ τοπογραφικοῦ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἀμφιαρείου, πὺ δημοσιεύτηκε πρώτη φορὰ τὸ 1967 σὲ μελέτη μου στὴν *ΑΕ* 1967. Ὁ Γ. Π. Οἰκονόμος ἐξ ἄλλου στὴ λογοδοσία⁵⁵ τοῦ Συμβουλίου τῆς 14 Φεβρ. 1927 λέγει ὅτι οἱ ἐργασίες τοῦ Λεονάρδου τῆς χρονιάς ἀπέβλεπαν «εἰς τὴν ἀνακάθαρσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντος σημαντικωτάτου ἱεροῦ τοῦ Ἀμφιαράου, ἵνα καταστῆ εὐχερῆς ἢ τελειωτικὴ αὐτοῦ σχεδιογράφησις». Παρακάτω ὁ Οἰκονόμος προσθέτει: «Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναφέρωμεν τὴν δυσκολίαν, τὴν ὁποίαν συναντᾷ τὸ Συμβούλιον περὶ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου σχεδιαστοῦ πρὸς σύνταξιν τοῦ γενικοῦ σχεδίου τοῦ Ἀμφιαρείου». Ἡ ἐκπόνηση τοῦ σχεδίου ἀπὸ τὸν Κυπριανὸ Μπίρη ἔγινε μεταξὺ 14 Φεβρ., ἡμέρα τῆς λογοδοσίας, καὶ 2 Σεπτ. 1927, πὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Συμβούλιο ἡ πληρωμὴ.

Εἶχε λοιπὸν στὸ νοῦ του ὁ Λ. νὰ γράψει κάτι γενικότερο γιὰ τὴν τοπογραφία τοῦ ἱεροῦ καὶ τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς.

ΤΑ ΨΕΥΔΩΝΥΜΑ. Πρέπει νὰ αἰσθανόταν κάποια δειλία ἢ ἀδυναμία ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ὅταν ἐξέφραζε προσωπικὲς ἀπόψεις. Ἡ μόνη φορὰ, ὅσο γνωρίζω, πὺ ἀναγκάστηκε νὰ ὑπερασπιστεῖ δημοσίως, ἀλλὰ μὲ ψευδώνυμο, γνώμη του ἦταν στὸ ζήτημα τῆς κατάργησης τῆς ψιλῆς, ἀφοῦ πρῶτα προσπάθησε νὰ ἐφαρμόσει τὶς ιδέες του χωρὶς νὰ ἀνακοινώσει τὰ σχέδιά του. Λύση λοιπὸν πὺ τὸν ἀπάλλασε ἀπὸ κάθε σύγκρουση, ἦταν ἡ συνεχῆς χρῆση ψευδωνύμων μὲ τὰ ὁποῖα ὑπέγραφε τὶς ἄφθονες ἐπιστολές του στὶς ἐφημερίδες. Τὸν ἀπασχολοῦσε τόσο τὸ ζήτημα αὐτό, ὥστε εἶχε σχηματίσει εἰδικὸ φάκελο (27). Παραθέτω ὅσα ψευδώνυμα ἔχει γράψει ὁ ἴδιος σὲ σημείωμα καὶ ἄλλα ἀπὸ ἐφημερίδες πὺ δὲν εἶχε σημειώσει.

55. *ΠΑΕ* 1927, 82.

Ὀδίτης, Κειρομενός, Φιλόξενος, Φιλόζωος, Φιλεσπέριος, Μεταφράστης, Γραμματικός, Φυγόλωτος, Λεξιφόρος, Quidam, Γωρυτός, Ὀρχηστής, Πένταθλος, Φιλόδημος, Πηλοκόρος, Ἀθηναϊκός, Ἀριστόξενος (μουσικὰ ἀρθρίδια), Οὔτις, Τριήραρχος (τριήρων ὀνόματα), Εὐλεξις, Εὐρήμων, Ὀνομαστής, Τονωτής, Λεξιοδίφης, Ὀρθορρήμων, Φυγοπόνηρος, Λεξιφάνης, Τηλέμαχος, Βραχυρρήμων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δημοσιευμένα, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὅποια μνημονεύονται ἐδῶ, εἶχε στὴ διάθεσή του καὶ ἄλλα, ἔτοιμα, ὅπως Ἀλβιωνίζων, Μισογόης, Μισοτύραννος, Μισοσκύθης, Γοργολέων, Λεοντομένης, Θυμολέων, Δεινολέων, Θρασυλέων.

Στὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸν Hiller βλέπουμε καὶ ἄλλα, φτιαχτὰ βέβαια. Ὑπογράφει ἢ αὐτοαποκαλεῖται Ἀντιλέων (49), Θαρρυλέων (53), Λεόνατος (29), Ἀμφιεραϊστής (50). Ὁ Hiller τὸν ὀνομάζει Ἀμφιεραϊκῆτη (24), Ὠρωποκλῆ (25), Ἀρκάδα (16, 43, 51), Λεονάρδος ὁ Μαινάλιος (42, 45), Ἀσκληπάδα (47), ἴσως γιὰ τὸν ἱαματικὸ Ἀμφιάραιον, Ἀττικὸ (51) καὶ Λεοντομένη (8, 47, 55, 60). Ἀποκαλεῖ ὁ Λεονάρδος τὸν Hiller Παλαιρόδιο (29), κατὰ τὸ Παλαισκιάθιος (*IG I² 118*) καὶ Παλαιπερκώσιοι (*IG I² 196*), Ἀττικὸς ὁ καὶ Ἀρκαδικός (14). Ὁ Hiller προθέτει στὸ ὄνομά του τὸ ἐπίθετο Θηραῖος (9α, 31), Μεθυδριεύς (9α), Ἴλαρος ὁ Ἀρχεδάμου (16) καὶ Ἰλάριος ὁ Νησιώτης (36, 42, 43). Ὁ Wilamowitz ὀνομάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο Φιλομομιχίδης (32, 38, 39, 43, 44), Φιλόμωμος καὶ Φιλομώμιχος (33). Ὁ Λεονάρδος τοῦ προσθέτει καὶ τὸ Οὐϊλαμίδης (29). Ὁ Kirchner ἀποκαλεῖται Νεωκόρος (33, 36, 37, 47) καὶ Ἐκκλησιαστής (23, 36), ὁ Alfred Brueckner Γεφυραῖος (6, 13) καὶ ὁ νεαρὸς Klaffenbach Κελάδων (Κλάδεος 40, 44).

ΤΟ *ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ*. Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας σχεδιάστηκε καὶ ἀνακοινώθηκε ἡ δημιουργία του 18 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας, τὸ 1908, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ ΒΔ τῆς 4 Νοεμβρίου «*Περὶ συστάσεως Ἐπιτροπείας πρὸς σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως μέχρι τοῦ νῦν*». Μέλη

τῆς ἐπιτροπῆς ἦσαν Κωνσταντῖνος Κόντος (1835-1909), Σίμος Μενάρδος (1872-1933) καὶ Γεώργιος Χατζιδάκις (1848-1941). Στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεσι τοῦ Χατζιδάκι ὑπῆρχαν χρονικὰ ὄρια πραγματοποίησης τοῦ ἐγχειρήματος: «Ἐπιθυμοῦντες ὅπως ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Παλιγγενεσίας ἐγείρωμεν μνημεῖον ἐξεικονίζον τὴν ἀθανασίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἐνότητά τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, κρίνομεν ὅτι τοιοῦτον κάλλιστον καὶ τηλαυγέστατον ἔσται τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Γλώσσης». Ὁ Λεονάρδος εἶχε ἔντονες ἀντιρρήσεις γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Λεξικοῦ καὶ τὶς ἐξέφρασε μὲ ἐπιστολὴν του στὴν ἐφημερίδα *Ριζοσπάστης*⁵⁶, ἡ Σύνταξι τῆς ὁποίας τὴν προλογίζει:

«*Λίαν εὐχαρίστως δημοσιεύομεν κατωτέρω τὴν ὀρθὴν κρίσιν τοῦ ὑπὸ ψευδώνυμον ἐκ μετριοφροσύνης κρυπτομένου «Μισομάλλου» περὶ τοῦ λεξικοῦ, ὅπερ τὸ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον ἐνεπνεύσθη φαίνεται ἐκ τοῦ συστήματος τῶν δεχομένων πάσας τὰς ἀκαθαρσίας ὑπονόμων (tout à l'égout), ὑφ' ἡμῶν δὲ βαπτισθέν «πανδεχῆς». Τὴν λέξιν δὲν ἐπλάσαμεν ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μας ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ τὰ πάντα δεχομένου. (Πλάτων εἰς Τίμαιον. § ιη'. 51. - Ἀριστοτέλης, Περὶ οὐρανοῦ γ' §8. Ἰδίον, Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς β'. § 1. Μελέτην εἰδικὴν τοῦ Κ. Σ. Κόντου διὰ τὴν λέξιν «πανδεχῆς» ὅρα εἰς «Ἀθηναῖν» 1889 τόμος Α' σ. 625)».*

«Πάνδοχον, νομίζομεν, δύναται νὰ ὀνομασθῆ τὸ προαγγελόμενον μέγα λεξικόν, ἀφ' οὗ προορίζεται νὰ περιλάβῃ καὶ τὰ σκοπιδία καὶ τὰ ντελβέδια τοῦ καφέ καὶ πᾶσαν ἄλλην ὕλην, χρήσιμον τοῖς μαλλιαροῖς.

Τὰ πράγματα πρέπει νὰ χωρισθῶσι. Πρὸς τοῖς ἄλλοις λεξικοῖς γνωστὸν εἶναι καὶ τὸ τοῦ Herwerden συμπληρωτικόν. Ἐὰν ὁ ἀπτικώτατος Κόντος θέλῃ μόνος νὰ δημοσιεύσῃ Λεξικόν, εὖ τε καὶ καλῶς. Ἐὰν ἄλλοι ἔχωσι πρὸς ἑκδοσὶν ἴδια τῶν

56. 12 Δεκεμβρίου 1908.

μεταγενεστέρων ἢ τῶν νέων λέξεων λεξικά ἢ συναγωγάς, ὡς τὸ τοῦ Δουκαγγίου, τοῦ Σοφοκλέους (τῆς Βοστώνης), τοῦ Κουμανούδη, οὐδεμία ἀντίρρησης. Ἐὰν ἄλλοι παρασκευάζωσι λεξικὸν τῶν ξένων λέξεων, ὡς λ.χ. τὸ Γερμανικὸν “Fremdwörterbuch”, τοῦ Heyse, ὡσαύτως δύνανται.

Χρησιμώτατον εἶναι τὸ τοῦ Βυζαντίου μικρὸν «Λεξικὸν τῆς καθ’ ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου μεθερμηνευμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Γαλλικόν», εὐκταῖον δὲ εἶναι νὰ ἐκδοθῆ τοιοῦτον λεξικὸν πληρέστερον. Τὸ δὲ ἄλλο τοῦ Βυζαντίου λεξικόν, τὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἰκανῆς ἐγένετο καὶ γίνεται ζημίας πρόξενον, ἄλλως τε καὶ ἀναμιξ συμφῦρον δοκίμους τε καὶ ἀδοκίμους λέξεις καὶ τύπους, καὶ εὐλόγως ἀνάξιον πίστεως κρίνεται ὑπὸ τῶν εἰδότηων· διὰ τοῦτο βλέπομεν λ.χ. τὸ *ἄλυσις* καὶ *Κηφισιὰ* πολυτρόπως σήμερον γραφόμενα, διὰ τοῦτο διαιωνίζουσιν οἱ σολοικισμοὶ καὶ ἡ ἄλλη γλωσσικὴ ἀκολασία.

Ὁ μὴ κυρίως φιλόλογος, συνήθως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ φιλόλογος, χάριν τῶν προχειροτάτων ἀποριῶν, ἔχει ἀνάγκην ἄλλου Ἑλληνικοῦ λεξικοῦ, συντομωτέρου, μονοτόμου, οἷον τὸ πασίγνωστον τοῦ Schenkl, ὅπερ ὄντως εἶναι πολύτιμον, ἄτε δυνάμενον νὰ ἐπαρκέσῃ κάλλιστα εἰς τὰς μελέτας παντὸς μαθητοῦ καὶ λογίου, ἀποροῦμεν δὲ ὅτι δὲν μετηνέχθη μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἵνα ὑπάρχῃ διαρκῶς ἐπὶ παντὸς γραφείου. Τὰ ἄλλα δύο λεξικά, τὸ τοῦ Σακελλαρίου καὶ τὸ τοῦ Κωνσταντινίδου (Λιδδέλλου καὶ Σκώπτου) εἶναι βεβαίως χρησιμώτατα, πλὴν ὅτι τοῖς πολλοῖς εἶνε δυσχρηστότερα διὰ τὸν ὄγκον καὶ δαπανηρότερα.

Τοιαύτην περὶ λεξικῶν ἔχοντες γνώμην συνιστῶμεν νὰ μὴ πραγματοποιῆ τὸ περὶ ἐκδόσεως *πανδόχου λεξικοῦ* σχέδιον, ἐλπίζομεν δὲ μετὰ τοῦ κ. Μιστριώτου, τοῦ γενναίως ἀείποτε τῆς ἀγνείας τῶν πατρίων ὑπερμαχοῦντος, ὅτι ὁ κ. Κόντος δὲν θὰ στέρξῃ νὰναλάβῃ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ αἰγίδα τὸ μελετώμενον ἐγχείρημα. | Μισόμαλλος».

Ὁ Λεονάρδος δὲν ἀσπαζόταν τὶς ἀπόψεις τοῦ Κόντου γιὰ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικό, καὶ εἶχε κάνει μέτωπο μὲ τὸν Μιστριώτη.

Πίστευε ὅτι χρειάζονταν τέσσερα μικρότερα λεξικά: «1) ἀρχαῖον (ἕως 6ης; π. Χρ. (sic) ἢ καὶ ἕως 2) Κουμανούδη: νέαι λέξεις ὀρθῶς ἐσχηματισμένοι. 3) χυδαῖα μεταφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν 4) Fremdenwörterbuch». Σὲ σημεῖωμα (φ. 28) λέγει ὅτι «Κουμανούδη νέαι λέξεις οὐχὶ εἰς τὸ Ἴον λεξικόν. Πλεῖστα καθ' ἐκάστην σχηματίζονται. Καὶ πρέπει νὰ σχηματίζονται, ἵνα ἐξελληνισθῶσι πάντα». Δὲν ἤθελε νὰ ἀναμειχθοῦν οἱ λέξεις τῆς ἀρχαίας μὲ τις κατὰ τὴ γνώμη του χυδαῖες τῆς ἐποχῆς του ἢ τῆς δημοτικῆς.

Ὁ Χατζιδάκις ἀπήντησε στὸ ψευδώνυμο γράμμα τοῦ Λεονάρδου μὲ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα:

«Πολλάκις ἀκούομεν γνώμας ἃς δὲν ἀποδεχόμεθα μὲν οὐδὲ συμμερίζομεθα ἀλλὰ τουλάχιστον νοοῦμεν. Πολλάκις δ' ὅμως ἀκούομεν ἄλλας ἃς οὐτε ἀποδεχόμεθα οὐτε νοοῦμεν. Οὕτω λ.χ. δὲν συμμερίζομαι τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν λεξικὸν τῆς ἡμετέρας γλώσσης θὰ βλάβῃ ἡμᾶς πολὺ ἢ ὀλίγον· τουναντίον μάλιστα ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ εἶναι ἡμῖν ὠφελιμώτατον κατὰ πολλὰ· νοῶ δ' ὅμως τί λέγει ὁ τὴν γνώμην ταύτην ὑποστηρίζων. Ἄλλὰ τοῦ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Μισόμαλλος* γράφοντος εἰς τὴν ὑμετέραν ἐφημερίδα τὴν γνώμην οὐτε νὰ συμμερισθῶ οὐτε νὰ νοήσω δύναμαι. Ἄν τις θέλει, λέγει, νὰ γράψῃ λεξικὸν τῆς ἀρχαίας, καλά, ἃς συντάξῃ· ἂν τις θέλει τῆς μεταγενεστέρης καὶ μεσαιωνικῆς, ἔστω· ἂν τις τῆς νέας ὅπως ὁ Βυζάντιος, καὶ τοῦτο ἃς γίνῃ· ἂν τις τῶν ξένων λέξεων καὶ τοῦτο ἔστω (κατὰ τὰ δύο τελευταῖα διαφέρεται καθ' ὀλοκληρίαν πρὸς τὸν κ. Γ. Μιστριώτην διότι ταῦτα τὰ δύο μάλιστα τὸ τῆς νέας καὶ τὸ τῶν ξένων λέξεων φαίνεται ἀποστέργων ὁ κ. Μ.). Μόνον ἐν λεξικὸν τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς, ὅπως αὕτη κατὰ καιροὺς ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων. τοῦτο πρὸς θεοῦ μὴ! Δηλαδὴ καλύβας ναί, οἶκον δὲ μετὰ σχεδίου ἐνιαίου, ὅχι· ἢ ἄλλως κατὰ τμήματα μὲν ἐξετασθήτω ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, χωρὶς ἀρχαῖος, μέσος καὶ νέος (ἀκριβῶς ὅπως οἱ μισέλληνες ποιοῦσι), ἀλλ' ὡς ἐν τι ὅλον συνεχόμενον, ὡς μία ἐνότης, ὡς ἐν ἔθνος μετὰ μιᾶς γλώσσης παραλλασσοῦσης μὲν πως κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας ἀλλὰ

πάντοτε μιᾶς διατελούσης, ἄ! τοῦτο οὐχί!! Ἐρωτῶ εἶναι λογικὰ ταῦτα; Εἶναι συμφέροντα εἰς τὸ ἔθνος; Ἔπειτα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετασθῇ ἐπιστημονικῶς ἡ γλῶσσα περιόδου τινός, ἂν μὴ συνεξετάζηται καὶ ἡ τῶν παλαιότερων; δηλ. εἶναι δυνατὸν ἀνὴρ ἐπιστήμων νὰ φαντασθῇ τοιαύτην τμηματικὴν ἐργασίαν; Πόσον καλὸν θὰ ἦτο ἂν ἐνεθυμούμεθα τὸ χρυσοῦν λόγιον *γνώθι σαυτόν*; | Γ. Ν. Χατζιδάκις».

Ἡ ἐφημερίδα ἔχει τὴ δική της ἄποψη καὶ προσθέτει τὴ σημείωση: «Μεταξὺ τῶν δύο γνωμῶν ἡμεῖς προτιμῶμεν τὴν τοῦ ΜΙΣΟΜΑΛΛΟΥ, καὶ περ κατηγορηθέντες ὅτι ἐλησμονήσαμεν τὸ «ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ», διότι τὸ ΠΑΝΔΕΧΕΣ ΛΕΞΙΚΟΝ θὰ ἐνθυμίζῃ τὴν κωμωδίαν τῆς ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΣ».

Μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας τὸ ἔργο τῆς σύνταξης τοῦ Λεξικοῦ περιῆλθε στὴν ἀρμοδιότητά της. Ἔχουν περάσει 101 χρόνια ἀπὸ τὸ 1908 καὶ τοῦ Λεξικοῦ ἔχει πραγματοποιηθεῖ πολὺ μικρὸ μέρος. Ὁ λόγος· τὸ μεγαλεπήβολον καὶ τὸ κατὰ τὴν πάροδο τῶν χρόνων ξεστράτισμα, οἱ νέοι κανόνες καὶ τὸ ὅτι τὸ λεξικὸν πρέπει νὰ περιέχει ὅλες τὶς λέξεις τῆς γλώσσας, ξεχασμένες καὶ ζωντανές, κάτι τὸ ἀδύνατον. Ἐνα λογικῆς ἔκτασης λεξικὸν μὲ τὶς λέξεις τῶν παντὸς εἶδους κειμένων, τυπωμένων καὶ ἐκείνων τῶν ἀρχειακῶν ἐγγράφων, ἔστω ἀπὸ τὸν Κοραῖ ἕως σήμερα, θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε γίνει. Ἐπιμονὴ καὶ μέθοδος εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔλειψαν.

ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΑ. Ὁ Λεονάρδος ἀπέφευγε νὰ δεσμευεῖ παρὰ τὸ ὅτι, ὅπως φαίνεται, οἱ προτάσεις γιὰ συνοικέσια δὲν ἔλειψαν. Στὶς σημειώσεις του (φ. 24) ἀπομνημονεύει ἀρκετές, κατὰ τὸ διάστημα 1899 ἕως τὸ 1911, μάλιστα ὡς προξενητὲς ἐμφανίζονται ὁ Βαλέριος Στάης τὸ 1899 καὶ τὸ 1901, ὁ Γεώργιος Λαμπάκης τὸ 1894 μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε διορισθεῖ ταυτοχρόνως τὸ 1885, ὁ Ἀπόστολος Ἀρβανιτόπουλος τὸ 1911. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐνίωσε κάποτε ἔλξη γιὰ κάποια νέα, ἀνάμεσα 1901-1908, ἀλλὰ τὸ πράγμα δὲν προχώρησε. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1921, ὅταν ἦταν πλέον 64 ἐτῶν, δημοσιεύτηκε σὲ ἐφημερίδα ἀγγελία ἀρραβῶνων του, ὑπάρχει μάλιστα καὶ συγχαρητήριο

σημείωμα τῆς οἰκογένειας Κατερινοπούλου καὶ τοῦ Δ. Καστόρη. Συνέχεια δὲν ὑπῆρξε καὶ προφανῶς ὁ ἀρραβῶνας διαλύθηκε πολὺ γρήγορα.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ. Μποροῦμε νὰ τὴν διαγνώσουμε μόνο ἀπὸ τὰ ἡμερολόγια του, τὰ ὁποῖα εἶναι συνοπτικά καὶ ὄχι ἀφηγηματικά, δηλαδὴ δὲν περιγράφει τί ἀποκαλύπτεται στὴν ἀνασκαφὴ ἀλλὰ ἐντελῶς συνοπτικὰ ἀναγράφει τὰ εὐρήματα καὶ τὸν τόπο εὕρεσης. Σκίτσα διαφωτιστικὰ γιὰ τὴν ταύτιση τῶν εὐρημάτων συνοδεύουν τὶς ἐγγραφές του.

Γιὰ τὰ σημαντικότερα εὐρήματα καὶ τὶς ἐπιγραφές ὅλες, γνωρίζουμε τὸν ἀκριβῆ τόπο εὕρεσης, ἀπὸ τὶς δημοσιεύσεις καὶ τὶς σημειώσεις του. Τῶν κτιρίων τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀμφιαρείου, μὲ τὴν κατοικίδιο συνοικία, σὲ πολλά, δὲν ἔσκαψε, εὐτυχῶς, τὴν ἐσωτερικὴ ἐπίχωση. Μία μελλοντικὴ ἀνασκαφὴ θὰ ἔχει ὅλα τὰ στοιχεῖα γιὰ μελέτη. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἀνασκαφὴ ὀνόμαζε⁵⁷ *τοιχικὴ* καὶ *τοπογραφικὴ*: «ἔστι δ' ὅπου ἡ ἔρευνα οὐπὼ ἐντελὴς γέγονεν, ἀλλὰ τοιχικὴ, ὡς εἶπειν, καὶ τοπογραφικὴ». Ἄλλοῦ⁵⁸ λέγει γιὰ κάποιον τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς: «Οἱ χῶροι οὗτοι μένουσιν ἡμισκαφεῖς».

Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἀνασκαφεῖς τῆς γενιᾶς του, ὁ Λεονάρδος μάζευε, ὑποθέτω ἀπὸ κάποιον προχωρημένο χρονικὸ σημεῖο, καὶ τὰ θραύσματα τῶν ἀγγείων, κάτι ποὺ δὲν συνηθίζοταν. Σημείωνε τὶς προελεύσεις καὶ μερικὰ τὰ μνημόνευε. Ἡ καταστροφὴ τοῦ παλιοῦ μουσείου τοῦ Ἀμφιαρείου κατὰ τὸν πόλεμον καὶ μετὰ δημιούργησε μεγάλη σύγχυση στὰ εὐρήματα αὐτά.

Τὸ 1957, ὅταν ἄρχισα νὰ μελετῶ στὸ Ἀμφιάρειο, γνώρισα στὸν Κάλαμον ἀρκετοὺς ἡλικιωμένους ποὺ εἶχαν ἐργασθεῖ ὡς ἐργάτες τοῦ Λεονάρδου, εἶχαν περάσει μόλις 27 χρόνια ἀπὸ τὴν τελευταία ἀνασκαφὴ του τὸ 1930. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς μοῦ διηγήθηκε πὺς ὅταν κάποιος ἐργάτης χτυποῦσε μὲ τὸν κα-

57. *AE* 1919, 99.

58. *AE* 1923, 167.

σμά του ἀρχαῖο, ὁ Λεονάρδος τὸν σταματοῦσε, τοῦ ἔδινε ἕνα δίφραγκο καὶ τὸν ἔδιωχνε.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ. Ὁ Λεονάρδος παρὰ τὸ μονήρες τοῦ βίου του εἶχε κανονικὴ κοινωνικὴ ζωὴ. Συχνὰ γευματίζε ἢ δειπνοῦσε ἔξω ἢ στὰ σπίτια γνωστῶν, συγγενῶν ἢ συναδέλφων, κάτι τὸ φυσικὸ ὡς ἐργένης, τουλάχιστον τὰ παλαιότερα χρόνια. Στις 3 Ἰουλίου 1899 σημειώνει «έσπ. δεῖπνον παρὰ Καστριώτη. Εἶχε προσκληθῆ καὶ Τσουντας ἀλλὰ δὲν ἦλθε· τῆ 12 ὥρα τῆς μεσημβρίας μὲ εἶχε ἐρωτήσῃ Τσ. ἂν ἤμην κεκλημένος καὶ ἂν θὰ μεταβῶ. Εἶπα ναί, καὶ εἶπα «ἄς πᾶμε». Μοὶ εἶπε 7½ ὥρας. Παρεκάθισε καὶ ὁ Φίλιος. Σούπα, χαβιάρι καὶ χλωρὸν⁵⁹ βούτυρον, κρέας μετὰ κυναρῶν⁶⁰, ὀπτὰ ὀρνίθια, κρέμα, καφές» (φ. 14). Στις 22 Ἀπριλίου 1899 «Δεῖπνον παρὰ Φιλίω. Παρεκάθησαν Κονδάκης, Πολίτης, Λαμπαδάριος (ἐξῆδ. τοῦ Φιλ.), Τσουντας καὶ ἐγώ» (φ. 14). Τὴν Καθαρὰ Δευτέρα, 21 Φεβρουαρίου 1900 «Γεῦμα ἐν Φαλήρῳ παρὰ Β. Στάη. Παρῆσαν Φίλιος μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ. Ὁ Τσουντας καὶ Κουρουνιώτης κληθέντες δὲν ἦλθον. Ὁ Καστριώτης ἦλθε οἰκογενειακῶς μ.μ.» (φ. 12). Δύο χρόνια ἀργότερα, στις 2 Ἰανουαρίου 1902, ὁ Β. Στάης τοῦ στέλνει τοῦτο τὸ σημείωμα: «Φίλε Λεονάρδε, ἔτη πολλά. Σὲ παρακαλοῦμε Καστρ., Τσουντας καὶ ἐγώ, νὰ μᾶς στείλῃς τὴν βελάδα σου (ἂν τύχη καὶ δὲν κάμῃς χρῆσιν αὐτῆς ἀπόψε) διὰ νὰ τὴν δοκιμάσῃ ὁ Τσουντας, ἂν θέλωμεν νὰ παραστῶμεν . . . εἰς τὸν χορόν».

Μὲ τὸν Στάη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ σημειώσεις τοῦ Λ., δὲν ὑπῆρχαν ἐγκάρδιες σχέσεις. Ὁ Στάης, γερμανόφιλος καὶ μοναρχικός, ἦταν φίλος τοῦ Καββαδία. Σὲ σημείωμά του τῆς 11 Ἰουνίου 1907 (φ. 12) ὁ Λ. ἀπομνημονεύει: «π.μ. ἐπῆγα εἰς τοῦ Παπαναστασίου, ἵνα ἐρωτήσω τὴν γνώμην του ἐὰν ἐγκρίνη νὰ ὑπάγω εἰς τὸν πενθερὸν τοῦ Στάη καὶ εἰς τὸν βουλευτὴν

59. Φρέσκο.

60. Ἀγκινάρες.

Στάην ἵνα συστήσωσι τῷ Ἐφόρῳ Στάη νὰ περιορισθῆ καὶ μὴ γίνηται ὄργανον ἴσως τοῦ Κβδ.».

Ἔνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους φίλους τοῦ Λεονάρδου ἦταν ὁ Παναγιώτης Καστριώτης (1859-1930), ἀδελφὸς τῆς Σοφίας Ἐγκαστροφμένου, συζύγου τοῦ Ἐρρίκου Σλήμαν, Ἔφορος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε παλαιὸ δεσμό, νεώτερός του στὴν ἡλικία καὶ στὴν Ὑπηρεσία κατὰ δύο χρόνια. Τὸ τελευταῖο του γράμμα (φ. 14) πρὸς τὸν Λεονάρδο ἔχει ἀναδρομὲς στὸ παρελθὸν καὶ νύξεις γιὰ τὸ ἦθος τῶν προσώπων τῆς Ὑπηρεσίας.

«Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Ἰουλίου 1929. | Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον | Ἀγαπητὴ Βασιλάκη, | Μετὰ χαρᾶς ἔλαβον τὰς ὀλίγας λέξεις σου δι' ὧν ἔμαθον τὰ τῆς καλῆς σου ὑγείας καὶ ὅτι ἐπανέλαβες τὰς ἐν Ἀμφιαρείῳ σκαφικὰς ἐργασίας σου, τὰς ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον ἀρξαμένας. Σπάνιον πρᾶγμα εἶναι ἐξακολουθητικῶς νὰ ἐργάζεται τις ἐπὶ τόσα ἔτη. Ἐγῆράσαμεν ἀγαπητὴ μοι Βασιλάκη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ μας καὶ τόσον γλισχρῶς ἀμειβόμενοι, ἀδικούμενοι ἀπέναντι ἄλλων νεωτέρων ὑπαλλήλων!

Ἡμεῖς ἀπερχόμενοι προσεχῶς τῆς μακροχρονίου ὑπηρεσίας μας ἔχωμεν τὴν συνείδησιν μας ἡσυχον τουλάχιστον ὅτι εἰργάσθημεν καλῶς καὶ τιμίως.

Ἄξιον λόγου καινὸν δὲν ἔχω νὰ σοι γράψω. Εἶμαι μόνος εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ κουράζομαι· ὁ Εὐαγγελίδης εὐρίσκεται ἐπ' ἀδείᾳ εἰς Μυτιλήνην· ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν.

Τὸν προσεχῆ μῆνα σκέπτομαι νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐγὼ τὴν ἐν τῷ Ὠδεῖῳ ἐργασίαν μου.

Ὁ φίλος Οἰκονόμος φαίνεται ὅτι ὑποφέρει, εἶναι πολὺ ὠχρὸς καὶ δὲν θὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ Εὐαγγελίδου εἰς Δωδώνην.

Τὸ συμβούλιον προήγαγε τὸν Κοτζιάν ὡς ἔφορον Β' Τάξεως παμψηφεῖ· ἔμεινεν εὐχαριστημένον ἐκ τῶν τελευταίων δημοσιευμάτων του. Διὰ τὴν Σέμνην ὅμως ἐμμένει ὅτι δὲν πρέπει νὰ προαχθῆ εἰς ἐφορίαν λόγῳ τοῦ γένους της. Ἡ τελικὴ ἀπόφασις νὰ ληφθῆ ὅταν μετὰ 6 μῆνας ἐπιστρέψῃ ἐξ Εὐρώπης.

Τὰ τοῦ Μουσείου σου ἔχουσι καλῶς. Ταῦτα διὰ σήμερον ἔχω νὰ σοῦ γράψω. |

Σὲ ἀσπάζομαι | Ἐγκαρδίως Σός | Π. Καστριώτης» (φ. 14).

Ἐνα μῆνα ἀργότερα ὁ Λεονάρδος ἀπαντᾷ στὸν Καστριώτη μ' ἓνα παρόμοιας διάθεσης γράμμα (φ. 14), χωρὶς τὸ φιλόπνεῦμα, σύντομο κατὰ τὴ συνήθειά του, μὲ τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει καὶ αὐτὸς τὴν πορεία τῆς ὑπηρεσιακῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ζωῆς τους. Ὑποθέτω ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ Νικολάου Κοτζιά καὶ τῆς ἐφοριώσης Σέμνης (Παπασπυρίδη), συζύγου τοῦ Χρήστου Καρούζου ἀπὸ τὴς 22 Δεκεμβρίου 1930, ἦταν τρόπος γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἠθῶν. Καὶ οἱ δύο ἀρχαιολόγοι, ὁ Κοτζιάς καὶ ἡ Σέμνη, ἀνήκουν σὲ νεώτερη γενιά, πολὺ ἀνυπόμονη καὶ ἀρκετὰ ἀπαιτητικὴ:

«Ἀμφ 25 αὐγ. 29. | Ἀγαπητέ μοι Παναγιώτη, | Ἐγκαρδίως ἔχω νὰ σοι ἐκφράσω διὰ τῆς παρουσίας ευχαριστίας ἐπὶ τοῖς ἐν τῇ ἐντολῇ σου ἐκδηλουμένοις αισθήμασι, χαίρω δὲ πάντοτε εὐκρινῶς, διότι ἀκραιφνῆς φιλία διαπνέει ἅπασαν τὴν συναδελφικὴν ἡμῶν συνάφειαν. Ἐλαβον τὰ ΠΑΕ 1925-1926 καὶ ἀσμενος εἶδον τὰς τοῦ Ωδείου σου ἀποκαλύψεις, εὐχομαι δὲ νὰ σοι χορηγηθῶσιν ἀφθονώτεροι πόροι πρὸς περάτωσιν τῶν σπουδαιωτάτων τούτων ἐρευνῶν, ἅς μεταξὺ, καθ' ἃ μοι ἔγραφες, τὰς ἐπανελάβες. Εἶθ' ἔχοις λαμπρὰ εὐρήματα. Ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἀσχολοῦμαι περὶ συμπληρωτικὰς ἐργασίας τῆς τῷ 1884 ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Φιντικλέα ἐγκαινισθείσης ἀνασκαφῆς. Ὀρθῶς λέγεις ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι ἠργάσθημεν μετὰ ζήλου, ὄντες δέ, τῆς παλαιᾶς σχολῆς θιασῶται καὶ οὐχὶ σπουδαρχίδαί ἐχομεν ἥσυχον τὴν συνείδησιν⁶¹. Ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἠθη. Εἶδον καὶ τὰ περὶ Κοτζιά καὶ τῆς ἐφοριώσης Σέμνης.

61. Πικρία καὶ ἀποδοκιμασία ἐκφράζουσι οἱ λόγοι τοῦ Λεονάρδου γιὰ τοὺς νεώτερούς του. Γιὰ τὸν Κοτζιά ἔχει δίκιο, ἦταν ἀσήμαντος. Ἡ ἐφοριῶσα Σέμνη, Ἐπιμελήτρια μικροτεχνίας κλπ. τότε στὸ ΕΑΜ, ἀπεδείχθη κορυφαία ἀρχαιολόγος.

Ευχαριστῶ πολὺ καὶ ἐπὶ τοῖς περὶ τοῦ Επιγρ. μουσείου (ΕΜ). | Σὲ ἀσπάζομαι | αεὶ σὸς ΒΛ».

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ. Πρῶτο εἶναι ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου, πού τὴν ἄρχισε τὸ 1884 ὡς βοηθὸς τοῦ Σπυρίδωνος Φιντικλῆ καὶ τὴν συνέχισε, μὲ διακοπές, ἕως τὸ 1930. Ἡ ἀνασκαφὴ αὐτὴ μετὰ τὶς τρεῖς πρῶτες περιόδους διακόπηκε γιατί ὁ Λεονάρδος μετατέθηκε στὴν Πελοπόννησο.

Στὴ νέα του θέση ἀνέλαβε, ἀπὸ τὸ 1889, τὴ διεξαγωγὴ περισσότερων ἀνασκαφῶν. Πρῶτη στὸν δῆμο Ἐλευσίνος Ἀρκადίας στὴν περιοχὴ τῆς Κοντοβάζαινας, κοντὰ στὰ χωριά Δρίβιτσα (σημ. Δήμητρα), Βάχλια, Βούτσι καὶ στὴ θέση Κλιβοκᾶ, στὸν Λάδωνα, νοτίως τῆς Κοντοβάζαινας.

Νοτίως τῆς Δρίβιτσας ἀποκάλυψε ναὸ πού τὸν ἀπέδωσε στὴ λατρεία τῆς Περσεφόνης. Κοντὰ στὴ Βάχλια βρῆκε ἐπίσης μικρὸ ναὸ καὶ κοντὰ στὸ Βούτσι ἀποκάλυψε μικρὸ κτίριο.

Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς ἦταν νὰ βρεθεῖ τὸ ἱερὸ πού μνημονεύει ὁ Πausanίας στὰ ὄρια τῶν νεωτέρων δήμων Ἐλευσίνος καὶ Τροπαίων.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Λυκόσουρας τὸν ἀπασχόλησε κατὰ τὰ χρόνια 1895-1897, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ δημοσίευση τῶν εὐρημάτων της. Ἐκείνη ὅμως ἡ ἀνασκαφὴ στὴν ὁποία ἀφιερώθηκε σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ εἶναι τοῦ Ἀμφιαρείου, πού ἀπὸ τὸ 1903 ἕως τὸ 1930 συνέχισε συστηματικὰ παρὰ τὶς ἀντίξοες, γιὰ κάποιες χρονιές, περιστάσεις. Τῆς ἀνασκαφῆς αὐτῆς ἡ περιγραφὴ στὶς ἐκθέσεις στὰ ΠΑΕ εἶναι πάντοτε συνοπτικὴ, ἡ δημοσίευση τῶν ἐπιγραφῶν ὅμως εἶναι ἀναλυτικὴ καὶ ὑποδειγματικὴ. Μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του μελετοῦσε τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὶς ἐτοίμαζε γιὰ δημοσίευση. Στὰ κατάλοιπά του βρέθηκαν πολλὲς ἐπιγραφὰς πλήρως ἐπεξεργασμένες γιὰ τὸ τυπογραφεῖο.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀμφιαρείου, ἔστω κι ἂν δὲν δημοσιεύτηκε συνολικῶς ἀπὸ τὸν Λεονάρδο, εἶναι ἡ μεγάλη προσφορὰ του στὴ γνώση τῆς Ἀρχαιότητος. Μέσα σὲ 23 θερινὲς ἀνασκαφικὲς περιόδους ἀποκάλυψε τὰ μνημεῖα, ἀποκατέστησε τὴ σειρὰ τῶν βάθρων, ταύτισε τὸ πλῆθος τῶν θραυσμάτων

τῶν ἐπιγραφῶν, δὲν ἔκανε καμιὰ ἐπέμβαση στὰ μνημεῖα ἢ στὸν χῶρο καὶ ἐρεῦνησε μὲ πολλή προσοχή τὴ δεξιὰ ὄχθη. Μία νέα, πλήρης, ἀνασκαφή της θὰ μᾶς προσφέρει πολλά.

Τὸ ἀδύνατο σημεῖο τοῦ ἔργου τοῦ Λεονάρδου γιὰ τὸ Ἄμφιάρειο εἶναι ὅτι δὲν εἶδε τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνάς του κατὰ συνολικὸ τρόπο. Ἀπασχολήθηκε ὑπερβολικὰ μὲ τὶς λεπτομέρειες, κυρίως τὶς τεχνικές, καὶ μὲ τὴ μελέτη τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἄμφιαρείου διαμόρφωσε τὴν ἐπιστημονικὴ του μέθοδο, σχολαστικὴ καὶ στρυφνή.

Ὡς διευθυντὴς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ἐργάστηκε μὲ πολὺ ζήλο καὶ μεγάλη γνώση στὴν τακτοποίηση τῶν λίθων, τὴν ταύτισή τους, τὴ συγκόλληση διάσπαρτων θραυσμάτων. Ἐφάρμοσε σύστημα κατάταξης ποὺ νὰ ἐπιτρέπει τὴν εὐκόλη εὔρεση τῶν δημοσιευμένων στὸ *Corpus* ἐπιγραφῶν καὶ ἔδωσε σὲ ὅλους τοὺς ξένους ἐπιγραφικούς, Wilhelm, Kirchner, Hiller, κάθε εὐκολία γιὰ τὴν ἀνετη μελέτη τους. Ἀλληλογραφοῦσε μὲ ὅλους, κυρίως τὸν Kirchner καὶ τὸν Hiller καὶ ἔκανε γιὰ λογαριασμό τους ἐπαληθεύσεις καὶ διορθώσεις ἀναγνώσεών τους.

Ὡς ἐπιγραφικὸς ὑπῆρξε ἄριστος, ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ ποὺ ἀκμάζει ὁ Wilhelm καὶ ὁ Holleaux καὶ ἐμφανίζεται ὁ Louis Robert, ἡ μέθοδός του παραμένει ξεπερασμένη καὶ ἀντιδραστικὴ. Ἄντανακλᾷ τὶς ἀνεδαφικὲς γλωσσικὲς του ἀντιλήψεις.

Οἱ νεώτεροί του Ἑλληνες ἐπιγραφικοὶ δείχνουν μεγάλη ἐκτίμηση στὸ ἐπιγραφικὸ του ἔργο⁶². Οἱ ξένοι μὲ πολλὴ δυσκολία μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὰ δημοσιεύματά του.

Μετὰ τὸν θάνατό του οἱ κληρονόμοι τοῦ Λεονάρδου διὰ τοῦ ἐκπροσώπου τους Ἄγγελου Πουρναρᾶ, κατέθεσαν στὴν

62. Α. Α. Παπαγιαννοπούλου Παλαιοῦ, *Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐπιγραφαί* (Πάπυρος 1950, β' ἔκδ.) 36· Ἄλκη Ν. Οἰκονομίδου, *Ἐπιγραφικὴ, Λεξικὸν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν* (Ἀθῆναι 1960) 2502-2503· Χρ. Ν. Πέτρου Μεσογειτῆς, *Ἐπιγραφικὴ* (Θεσσαλονίκη 1961) 44-46. Σύντομο χαρακτηρισμὸ του κάνει ὁ Γεώργιος Π. Οἰκονόμος, *ΑΕ* 1927-1928, 221-222.

Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία τὰ χαρτιά του⁶³, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἰδιαίτερο Ἀρχεῖο. Χρήση τους ἔκανα σὲ ὀρισμένες δημοσιεύσεις μου⁶⁴. Ὅπως ὅμως εἶχε διαπιστώσει ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος τὸ 1930, «τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε τακτοποιήσει [ὁ Λεονάρδος] ὁπωςδήποτε, πολὺ ἀπέχει τῆς πρὸς ἐκτύπων ὀριστικῆς διαμορφώσεως, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν εὐκόλως καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου νὰ προβῶμεν εἰς τοιαύτην δημοσίευσιν»⁶⁵. Ὡς πρὸς τὶς ἐπιγραφές, ὅπως λέγω, οἱ περισσότερες ἀνέκδοτες ἦσαν ἔτοιμες γιὰ δημοσίευση. Πολλὲς δημοσίευσε ὁ Μ. Μισός, χωρὶς νὰ ἔχει γνώση τῶν χαρτιῶν τοῦ Λεονάρδου. Γιὰ τὴν τοπογραφία δὲν εἶχε ἐτοιμάσει τίποτε καὶ ἡ χρήση τῶν σημειώσεων καὶ τῶν πολὺ ἔλλειπτικῶν ἡμερολογίων του δὲν θὰ προσέφερε πολλά. Τὰ οἰκοδομήματα τῆς δεξιᾶς, τῆς κατοικιδίου, ὄχθης ἔπρεπε νὰ σκαφοῦν καὶ πάλι καὶ τότε, μὲ πολλὴ προσπάθεια, νὰ ἀποδοθοῦν σὲ κάθε κτίσμα ὅσα εἶχε σημειώσει ὁ Λεονάρδος, καὶ νὰ ταυτισθοῦν ἀρκετὰ κεραμικὰ εὐρήματα, ὡς καὶ τὰ νομίσματα ποὺ βρίσκονται στὸ Νομισματικὸ Μουσεῖο.

ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ. Συνεπῆς πρὸς τὶς συνήθειές του ὁ Λ. σημειώνει καὶ τὴ διαδικασία τῆς συνταξιοδότησής του: «12.6.29. Μετὰ συμβουλήν τοῦ Δημοσθ. Φαραντάτου. Μετέβην εἰς τοῦ Φιλαδελφέως, ὅπως περιμένη ἐν τρίμηνον, ἵνα καταβάλω καὶ τὰ πρὸ τοῦ 1891 χρήματα εἰς τὸ Μετοχ. Ταμιεῖον.

Εἶτα μετέβην εἰς τοῦ Κουρουνιώτου (συνοικία Κοπανᾶ, παρὰ τὸν συνοικ. Βύρωνος), ὅπως μὴ μοι κοινοποιήσῃ τὸ ἔγγραφον τῆς ἀπαλλαγῆς χάριν τοῦ τριμήνου, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ καταβάλω καὶ τὰ εἰρημένα χρήματα εἰς τὸ Μετοχ. Ταμιεῖον. Ὁ Κουρουν. ἐφάνη προθυμότατος.

63. Γ. Π. Οἰκονόμος, *ΠΑΕ* 1930, 5-6.

64. Τὸ Ἀμφιάρειον τοῦ Ὠρωποῦ, *ΑΕ* 1967, Ἀρχαιολογικὰ Χρονικὰ 1-13· Ὁ Ὠρωπὸς καὶ τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου (Ἀθήναι 1968)· *Ἐπιγραφικὰ τοῦ Ὠρωποῦ* (Ἀθήναι 1980). *Τὸ Ἀμφιάρειο τοῦ Ὠρωποῦ* (Ἀθήνα 1992). *Οἱ Ἐπιγραφές τοῦ Ὠρωποῦ* (Ἀθήναι 1997).

65. *ΠΑΕ* 1930, 5-6.

Ἐσπέρας περὶ ὥραν 8ην ὁ Δ. Φαραντ. συνέταξε κατάστασιν τῶν δημοσ. ὑπηρεσιῶν μου».

Στὶς 3 Δεκεμβρίου 1929 δημοσιεύτηκε στὴν Ἐστία ἡ εἴδησις τῆς ἀποχώρησής του καὶ ὅτι τοῦ ἐκφράστηκε «ἡ Προεδρική εὐαρέσκεια διὰ τὴν μακρὰν καὶ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν του».

ΤΟ ΤΕΛΟΣ. Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος πέθανε τὸ πρωινὸ τῆς 27 Ἰουνίου 1930, ἡμέρα Παρασκευή, στὸν Εὐαγγελισμό. Λίγες ἡμέρες πρὶν εἶχε πάει στὸν Κάλαμο γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ἀμφιαρείου. Ἐκεῖ προσβλήθηκε ἀπὸ οὐραϊμία, γύρισε στὴν Ἀθήνα καὶ ὑποβλήθηκε σὲ ἐγχείριση, ἡ ὁποία δὲν ἔφερε κανένα ἀποτέλεσμα. Ὁ φίλος του Παναγιώτης Καστριώτης πέθανε σχεδὸν τρεῖς μῆνες ἀργότερα, στὶς 24 Σεπτεμβρίου 1930.

Η ΥΣΤΕΡΗ ΦΗΜΗ ΤΟΥ. Ὁ Λεονάρδος ὑπῆρξε στέλεχος τῆς Ὑπηρεσίας ἀπὸ τὸ 1884 μέχρι τοῦ 1929, ἐπὶ 45 χρόνια. Κατέλαβε σημαντικὰ θέσεις, Ὀλυμπία, Ὑπουργεῖο, Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο, καὶ ἔκανε σπουδαῖες ἀνασκαφές. Φίλοι του ἦσαν οἱ Ἐφοροὶ, ἀπὸ τὸν Καββαδία ἕως τὴ γενιὰ τοῦ νεαροῦ Μηλιάδη. Ἡ Σέμνη Καρούζου, ποὺ τοποθετήθηκε ὡς Ἐπιμελήτρια στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο τὸ 1921, τὸν εἶχε γνωρίσει καὶ ἐκφράζεται μὲ συμπάθεια γι' αὐτόν: «Ὁ Βασίλειος Λεονάρδος, Διευθυντὴς τότε τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσειοῦ, ἑλληνοθρεμμένος καλόκαρδος ἄνθρωπος ἐρχόταν συχνὰ ἀπάνω⁶⁶». Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Χρῆστος Καρούζος στὸ μικρὸ βιβλίο του γιὰ τὸ Ἀμφιάρειο⁶⁷ σὰν νὰ προσπαθεῖ νὰ ἀγνοήσει τὴν προσφορὰ τοῦ Λεονάρδου, τονίζοντας τὶς *σύντομες* ἀνασκαφικὰς ἐκθέσεις του, καὶ τὴν ἐπιγραφικὴ μονομέρειά του. Στὸν σχηματισμὸ τῆς γνώμης του βαρῦτητα εἶχαν οἱ γλωσσικὰς ἀπόψεις καὶ τῶν δύο, παρὰ τὸ ὅτι ὁ Λεονάρδος ποτὲ

66. *Βιώματα καὶ Μνημόσυνα* (1984) 13.

67. *Τὸ Ἀμφιάρειο τοῦ Ὀρωποῦ* (1926).

δὲν ἐκφράστηκε φανερά γιὰ τὴ γλώσσα ἢ ἄλλο ζήτημα, μὲ τὸ ὄνομά του, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο τῆς κατάργησης τοῦ φιλοῦ πνεύματος. Δὲν μνημονεύει ὁ Λεονάρδος τοὺς παλιότερους τοῦ ἀρχαιολόγους, πουθενὰ δὲν διαφαίνονται οἱ ἀπόψεις του καὶ τὰ αἰσθήματά του γιὰ τὰ μνημεῖα, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Πιπτάκη καὶ τὸν Σταματάκη, δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν ὁ ἀγώνας Ροῖδη, Βερναρδάκη, Κόντου, Χατζιδάκι, Krumbacher. Ἄγνοεῖ τὸν Χαρίτωνα Χαριτωνίδα καὶ ἀγνοεῖται καὶ ὁ ἴδιος ἀπ' ὅλους, γιὰτὶ δὲν τόλμησε ποτὲ νὰ ὑποστηρίξει φανερά τὶς ἀπόψεις του. Μοναχικός, θὰ μείνει στὴ μνήμη λίγων γιὰ τὸ ἐπίπονο ἐπιγραφικὸ ἔργο του καὶ γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Ἀμφιαρείου.

Ὅλοσέλιδο σημείωμα στὴν *AE* 1927/28 τοῦ ἀφιέρωσε ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος, ὡς καὶ στὸ *Ἔργον* τῆς χρονιᾶς τοῦ θανάτου του⁶⁸. Πολὺ ἀργότερα τὸν τίμησε ἡ Ἑταιρεία μὲ τὴν ἴδρυση τῆς προτομῆς του στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο, ἔργο τοῦ γλύπτη Ἀθανασίου Λημναίου. Ἐπαινο τοῦ ἔκανε ὁ Adolf Wilhelm⁶⁹ περιγράφοντας τὸ ἔργο του καὶ τὸν χαρακτήρα του.

ΥΣΤΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ. Σχεδὸν ἑβδομήντα χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του, τὸ 1998, ὁ δῆμος Ὠρωποῦ ὀργάνωσε «Πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις ΑΜΦΙΑΡΕΙΑ '98» μὲ ἀθλητικὲς καὶ μουσικὲς ἐκδηλώσεις, ξενάγηση στὸ Ἀμφιάρειο, ἐκθέσεις ζωγραφικῆς ντόπων! καλλιτεχνῶν. Μὲ τὴν προτροπὴ κάποιου λογίου ἢ ἀρχαιολόγου τῆς Ὑπηρεσίας, ὀνομάστηκε ὁ δρόμος Σκάλας-Χαλκούτσι, πού περνᾷ μετὰ κτήματος Παπαρρηγοπούλου καὶ ἀγροτικῶν φυλακῶν, «Λεωφόρος Λεονάρδου». Θὰ ταίριαζε περισσότερο «Μίκη Θεοδωράκη».

68. *ΠΑΕ* 1930, 5-6.

69. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 28, 1933, 52-53.

Friedrich Frhr Hiller v. Gaertringen

Friedrich Frhr Hiller v. Gaertringen (1864-1947).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΙΛΛΕΡ

Στὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἄλλων, ποὺ διατηροῦσε ὁ Λεονάρδος στὰ χαρτιά του, ἡ πλέον ἄρτια σειρά εἶναι τοῦ Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen (1864-1947). Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ χρονολογεῖται στὸ 1908 καὶ ἡ τελευταία στὴν 1 Μαρτίου 1930¹. Σώζονται καὶ οἱ ἀπαντήσεις τοῦ Λ. σὲ πρόχειρα χαρτάκια, κατὰ τὴ συνήθειά του.

Τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Η. εἶναι πεζά, σὲ καθαρεύουσα ἀνάμικτη μὲ ἀρχαῖες λέξεις καὶ συντάξεις ἢ ἔμμετρα κείμενα στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ, σὲ τόνο πάντα ἀνέμελο, καμιά φορὰ ἐλαφρό. Εἶναι φανερὴ ἡ ἐγκαρδιότης ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσά τους, ἡ ὁποία ὅμως σταματᾷ ἐκεῖ. Οἱ σχέσεις τους περιορίζονταν στὰ ἐπιστημονικὰ θέματα καὶ εἰδήσεις γιὰ τοὺς ὁμότεχνους. Δὲν ὑπάρχει καμιά μνεῖα ὅτι γευμάτισαν ἢ δεῖπνησαν ἢ ταξίδεψαν μαζί.

Μεταχειρίζονταν καὶ οἱ δύο νεολογισμοὺς καὶ κάνουν ἄφθονη χρῆση ψευδωνύμων. Ὁ Η. ἀρέσκεται νὰ μιλᾷ γιὰ τοὺς συναδέλφους του, συνήθως ὄχι μὲ τὸ ὄνομά τους ἀλλὰ μὲ προσωνύμιο ποὺ ἔχει δημιουργήσει ὁ ἴδιος ἢ ἔχει δημιουργηθεῖ στὴ Γερμανία στὸν στενὸ ἐπιγραφικὸ καὶ φιλολογικὸ κύκλο. Εἶναι μιὰ συνήθεια ποὺ τὴν βρίσκουμε στὸ κίνημα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ὅταν οἱ λόγιοι ἐξελλήνιζαν ἢ ἐκλατινίζαν τὰ ὀνόματά τους.

ΣΗΜ. Στὴ μεταγραφὴ τῶν ἐπιστολῶν τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τους.

1. G. Klaffenbach, Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen, *Gnomon* 21, 1949, 274-277. Klaus Hallof, Bibliographie Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen, *Klio* 69, 1987, 2, 573-598. Παλαιὰ ἀλλὰ πυκνὰ εἶναι τὸ ἄρθρο Χίλλερ φὸν Γαίρτριγγεν, τοῦ Ἰωάννου Καλιτσουνάκη στὴ *ΜΕΕ*. Ἀφιέρωμα στὸν Η. ὑπάρχει στὴν *Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν Δ'*, 1964, 691-703.

Τὰ ἐπιγραφικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Η. κάλυπταν ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὅποιος διατρέξει τὸν πίνακα τῶν τόμων τῶν *IG* διαπιστώνει ὅτι εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὶς ἐπιγραφὰς πλήθους τόπων: Δωδεκάνησα, Κυκλάδες, νησιὰ Αἰγαίου, Ἀρκαδία, Ἀργολίδα, Ἐπίδαυρος, Ἀττική.

Προκαλεῖ ἀπορία τὸ ὅτι ὁ Η. δὲν δημοσίευσε δυὸ λόγια γιὰ τὸν Λ., ὅταν πέθανε, κάτι ποὺ εἶχε κάνει γιὰ πολλοὺς φίλους καὶ ὁμότεχνους καὶ μένει μόνον ὁ Adolf Wilhelm, μὲ τὶς λίγες ἀράδες ποὺ τοῦ ἀφιέρωσε. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Λ. δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ καμιὰ φιλία τόσο ἰσχυρή, ὥστε ἡ ἀπουσία του νὰ εἶναι αἰσθητή.

ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

1. Ἐπιστολικὸ δελτάριο ταχυδρομημένο στὶς 13 Σεπτ. 1908. Ὁ Λεονάρδος τὸ παρέλαβε στὶς 6 Σεπτ., παλ. ἡμ. Φέρει στὴ μία ὄψη τοπίο μὲ τὴν ἐξήγηση *Der Kynast von Hermsdorf aus*.

«IG IX, 1 (Ἰθάκη) | Τῷ ἀγαπητῷ διευθυντῇ τοῦ ἐπιγρ. Μουσείου | εὐγνωμοσύνης ἔνεκα καὶ κοντολισμοῦ | ὁ σωματοφύλαξ Φ. β. Ἰλαρος».

Ἡ ἐδῶ πρώτη γνωστή μας ἐπιστολὴ τοῦ Η. πρὸς τὸν Λ. παρουσιάζει δύο αἰνίγματα. Τὴν παραπομπή, ποὺ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ λέξη *κοντολισμός*, φτιαχτή, ποὺ πιθανῶς σημαίνει ὀπαδὸς τοῦ Κόντου. Τὸ β. τῆς ὑπογραφῆς, εἶναι τὸ ἀρχικὸ τῆς λ. βαρῶνος. Γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ σωματοφύλαξ βλ. ἀρ. 35.

2. (Ἐπιστολὴ μὲ ἐπίτιτλο *Fhr. Hiller von Gaertringen | Westend-Berlin Ebereschentallee 11*. Ὁ Λ. τὴν ἔλαβε τὴν 1.2. 1911).

7 Φεβρ. 11 | Ἐρίτιμε φίλε μου, | Ἐκομισάμην σήμερον τὸ διορθωτικὸν φύλλον καὶ τὸ διόρθωσα καὶ τὸ ἀποστέλλω πάλιν, παρακαλῶ δὲ συγγνώμην νὰ μοι παράσχητε διότι τὸ χειρόγραφον δὲν ἦτο τέλειον ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ νὴ τὸν Δία εἶμαι τέλειος, μᾶλλον δ' ἔλλειπῆς ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ὅς καὶ συμμαχικὸν εἶχα γράφει ἀντὶ Κλεομένειον πόλεμον.

Περὶ τοῦ Φριδερείκου τί νὰ σᾶς πῶ; Λέγουσί τινες ὅτι σημαίνει Friedens-König, ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ rex, regis, φθόνος δ' ἀπέσω. Νομίζω δ' ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες πολλάκις ἔγραψαν τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὸ εἶκος. Ἄλλ' οὐδὲ θέλω νὰ πενθῶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ε, ὅταν ἡ ὑμετέρα κρίσις ἀποφανθῇ ἐναντίον αὐτοῦ ὡς ἀναξίου τῆς εἰσόδου τῶν Μυστηρίων καὶ βαρβάρου καὶ βεβήλου.

Ἐκτὸς τούτων ἐννοῶ ὅτι δεινὴν κατάχρησιν ἔκαμον τῶν μετοχῶν, ἧς τινος χάριν ὅλοι οἱ φίλοι τῆς καθομιλουμένης θὰ λιθοβολίσουν τὸν δρᾶσαντα.

Ἐὰν λοιπὸν παρατηρῆτε ἄλλο τε σφάλμα ἀνόσιον, παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως διορθώσητε αὐτὸ ἄνευ ἐπιστολῆς, ὡς πληρεξουσίου μου καὶ αὐτοκράτωρ ἀντιπρόσωπος.

Ταύτην τὴν ἐσπέραν θὰ ὁμιλήσωμεν ὅ τε Λάττερμαν καὶ ἐγὼ περὶ τῆς Ἀρκαδίας. | Ὅλος πρόθυμός σας | Φ. Χίλλερ

[Σὲ τρίτη σελίδα]: Διὰ τὸ Λυκασούρα φταίει ὁ Kubitschek Kierpert Festschrift 351 Zum psephisma der Lykasurier ἀντὶ Lykurasier, οὗ καὶ τὰ ἄλλα ἔχει διορθώσει ὁ Wilhelm. Ἄλλ' οὐδὲ παραδέχομαι τὴν γνώμην τοῦ σεβαστοῦ διδασκάλου μου Robert, μᾶλλον δὲ τὴν τοῦ Dickins περὶ τοῦ Δαμοφῶντος.

Ἡ ἐπιστολὴ ἀφορᾷ τὸ τυπογραφικὸ δοκίμιο μελέτης τοῦ Η. πὸ δημοσιεύτηκε στὴν *AE* 1910, 393, ὅπου ὀνομάζει τὸν Λ. sospitator Lycosurae. Τὸ περὶ τῆς ὀρθογραφίας τοῦ ἐξελληνισμένου ὀνόματος τοῦ Η. εἶναι ἀπάντησις σὲ ἐρώτημα τοῦ Λ., ὁ ὁποῖος εἶχε ὑπ' ὄψην του τὸν Βερσάκη πὸ ὑπέγραφε Φριδερίκος, μάλιστα στὸν ἐπόμενο τόμο, τῆς *AE* 1911.

3. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο ταχυδρομημένον στὶς 12 Ἰουνίου 1911, ν. ἡμ., μὲ τὸν ἐπίτιλον τοῦ παραπάνω ἀρ. 2).

Ἰλαρος Λεονάρδω χαίρειν
 Χαίρων ἀγγελίην ἔλαβον· σὺ δὲ σύνθεο μῦθον
 κλέπτῃς οὐκ ἤθελον τ' Ἀρβανίου σοφίην
 ἦθος δ' οὐ μεμάθηκε τὸ μελιχρον· ἀλλὰ καὶ ἐμπῆς
 θαυμάζω τὰνδρὸς θεσσαλικὴν σκαπάνην.
 σκάπτει δ' οὗτος ἂν Ἑλλάδα καλλιγύναικα
 εὐρήσειν τε λίθους πραοτέρους* τε τρόπους.

*Ἡ λέξις ἔχει γραφεῖ στοῦ μεταστίχιο. Τὴ θέσις τῆς κατέχει *rasura* κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία διακρίνεται ἡ πρώτη γραφή, ξεινοφίλους.

Ἄρβάνιος εἶναι ὁ Ἄπ. Ἄρβανιτόπουλος, πού σὲ σημειώμα του *AE* 1910, 408 διαμαρτύρεται μὲ ἔντονο τρόπο γιὰ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὸν Η. στὴν *Berl. Philol. Wochenschr.* 1911 ἐπιγράμματος τῶν Φαρσάλων «διότι δὲν καταφαίνεται ἐν τῷ ἄνω δημοσιεύματι ὅτι ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν τὴν πραγματείαν πρὸς δημοσίευσιν διὰ τοῦ ὀνόματος ἡμῶν».

4. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο, πού ἔλαβε ὁ Λ. στὶς 28 Ἄπρ. 1912, μὲ τὴν παράσταση Berlin. Brandenburger Tor von der französischen Botschaft gesehen. Τὸν ἐδῶ χαιρετισμὸ βλ. καὶ στοῦ ὑπ' ἀρ. 32).

Β. Λ.

ΧΑΙΡΕ ΖΕΥ ΒΑΣΙΛΕΥ ΚΑΙ

ΣΑΩ ΑΡΚΑΔΙΑΝ

Φ. Χ.

Ὁ Λεονάρδος ἦταν Ἄρκας καὶ ὁ Hiller μελετοῦσε τὶς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀρκαδίας.

5. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο γραμμένο καὶ ταχυδρομημένον στὶς 17 Ὀκτ. 1912· τὸ ἔλαβε ὁ Λ. στὶς 23 Ὀκτ. 1912, π. ἡμ. Φέρει φωτογραφία σπιτιοῦ καὶ τὴν ἐξήγησιν Westend, Eberschenallee 11. Τὸ σπίτι αὐτό, κατοικία τοῦ Η., καταστράφηκε κατὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον).

Ἐρίτιμε φίλε, | Τὸ οὔρον φύλακα εἶναι νόστιμον, διότι παρατάσσει τὴν ὀμηρικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γραμματικὴν ἐξήγησιν αὐτῆς. Ἦσ., οὔρος βασιλεύς. φύλαξ, σωτήρ. Εὕρισκω ἐν τῇ ἐφημερίδι μου παραγεγραμμένον θοῦρον· ἀλλὰ προτιμῶ τὸ ὑμέτερον ἀφ' οὗ εἶναι καὶ εὐκολώτερον.

Οἱ Χαβιαράδες εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι· ἀξία δὲ φαίνεται ἡ Χερρόνησος καὶ ὅλη ἡ Περαιὰ τῶν Ῥοδίων ἔτι πολλῶν ἐρευνῶν.

Ἐρρωσθε σὺν τῇ πατρίδι καὶ εὐτυχεῖτε διαρκῶς. | Φ.Χ.

Ἐπαινεῖ τις δημοσιεύσεις τῶν ἀδελφῶν Μιχαήλ καὶ Νική-
τα Χαβιαρᾶ στὴν *AE* 1907 καὶ 1911 ἐπιγραφῶν τῆς Περαίας
τῶν Ροδίων.

6. (Ἐπιστολὴ γραμμὴν στὶς 10 Ἰουλίου 1913. Φέρει τὸν
ἐπίτιτλο *Königlich Preussische | Akademie der Wissenschaften |*
Inscriptiones Graecae. Ὁ Λ. τὴν ἔλαβε στὶς 2. Ἰουλ. 13, π. ἡμ.).

Ἐρίτιμε φίλε, | Ἐπειδὴ ἡ συλλογὴ τῶν ἀρκαδικῶν ἐπιγρα-
φῶν ἐξετυπώθη καὶ εὐρίσκεται ἤδη ἀνὰ τὰς χεῖρας τῶν βι-
βλιοδετῶν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐκδοθήσεται καὶ σταλήσεται,
σὺν ταῖς λακωνικαῖς τοῦ Kolbe καὶ τοῖς ἀττικοῖς ψηφίσμασι
τοῖς ἀπὸ 403 μέχρι 229 τοῦ Kirchner, ζητῶ τὴν ὑμετέραν
γνώμην περὶ τῶν ἀρκαδικῶν ἐκτύπων καὶ σημειώσεων ἃ ὁ κύ-
ριος Λάττερμαν ἔφερε μοι παρ' ὑμῶν πρὸς μελέτην. Ἐὰν θέ-
λητε, ἀποσταλοῦμεν ταῦτα εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἀποθησαυρισθῶ-
σιν ὅπου ὑμεῖς θεωρεῖτε κατάλληλον. Ἐὰν δὲ καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ
φίλοι ἡμῶν νομίζουσιν, ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ ἀρχεῖῳ
διατήρησις, δεχόμεθα τοιοῦτον δῶρον μετ' ἄκρας εὐχαριστίας.
Ἄλλὰ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ὑμετέρας γνώμης, διότι καὶ
βεβαίως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία εἶναι πολὺ σεμνὸν γαζο-
φυλάκιον, καὶ προσιτὸν πᾶσιν τοῖς λεπτομερείας ζητήσουσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς φίλης πατρίδος ὑμῶν τῆς στενωτέ-
ρας, ἦντινα καγὼ νῦν καταλείπω τοῖς εὐτυχεστέροις καὶ λο-
γιωτέροις, ἵνα σκάψωσιν εὕρωσιν, διορθώσωσιν ἐπιγραφάς.
Μεῖζονα δὲ πράγματα φροντίζει νῦν πᾶς Ἕλλην καὶ Φιλέλ-
λην, τὴν ἀνάκτησιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὴν
ἐλευθέρωσιν τῶν ὑπὸ βαρβάρων κατεχομένων καὶ βασανιζο-
μένων ἀδελφῶν. Ἦδη δὲ ὁ τῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἀπεδείχθη
κατὰ νέαν ἔννοιαν καὶ περιοδονίκης καὶ παραδοξονίκης, καὶ
ἔλιπεν πολὺ ὀπισθεν πάσας τῶν φίλων ἐλπίδας καὶ πάντας
τῶν ἐχθρῶν φόβους. Πᾶσα νέα ἐφημερίς ἔρχεται ὡς Μαρα-
θῶνιος δρομεύς, φωνάζων τὸ *νεικήκαμεν*. Εὐχόμεθα οὖν
ἔμπεδον τὴν Τύχην, θάρσος δ' ἐμπνέει ἡ παιδεία καὶ ὁ πολι-
τισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀνώτερος ὢν τοῦ τε Θρακικοῦ καὶ Σκυ-
θικοῦ. Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ εἰς ἀνώτερα.

Χαιρετισμούς εἰς τοὺς φίλους ἡμῶν καὶ Ἕλληνας καὶ ὑπερ-
βορέους παντὸς εἴδους, πρὸ πάντων καὶ τὸν Γεφυραῖον, ὅστις
σχεδὸν ὑμέτερος ὑπάρχει καθὼς καὶ πρὸ πολλοῦ μεμαθή-
κατε περὶ τοῦ ὅλου προθύμου | ὑμῶν | Φριδερίκου Χίλλερ.

Τὰ ἔκτυπα τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἐκεῖνα πού ἐτοίμαζε ὁ
Λεονάρδος καὶ τὰ ἔστειλε στὸ Βερολίνο γιὰ τοὺς τόμους τῶν
IG. Ἡ φράση *ἦντινα κἀγὼ καταλείπω* ἴσως ἐννοεῖ ὅτι ὀλοκλή-
ρωσε τὸ ἔργο πού εἶχε ἀναλάβει. Στὴ συνέχεια μνημονεύει
τὸν πόλεμο πού εἶχε κηρύξει ἡ Ἑλλάς ἐναντίον τῆς Τουρκίας
στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1912. Γεφυραῖος εἶναι ὁ Alfred Brückner,
μελετητῆς τοῦ Κεραμεικοῦ.

7. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο γραμμένο Dresden 4.1.1914 ν.σ.
Ὁ Α. τὸ ἔλαβε 28.12.1913, π. ἡμ.).

ΕΙΣ ΛΕΟΝΑΡΔΟΝ

χαίροις, ὦ Βασίλειε, λίθων κοσμητορ ἄριστε,
πολλῶν δ' αὐτ' ἐτέων προσπελάσας λιμένας
μὴ λελάθοις δ' ἐτάρων, ὀρέων καθύπερθε Ῥιπαίων
οἷς φίλον ἐστὶν ἰδεῖν Ἑλλάδος ἠγορέην
Ἰλαρος ἐποίησεν ὁ Θηραφέτης

Οἱ ἐταῖροι ὀρέων καθύπερθεν Ῥιπαίων εἶναι οἱ Γερμανοὶ
ἀρχαιολόγοι· πρβ. Πλουτ. *Κάμυλλος* 15, 2, 4, οἱ δὲ Γαλάται
τοῦ Κελτικοῦ γένους - - οἱ μὲν ἐπὶ τὸν βόρειον Ὠκεανὸν ὑπερ-
βαλόντες τὰ Ῥιπαῖα ὄρη ὑῆναι καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης
κατασχεῖν.

8. (Σὲ κομμάτι χαρτιοῦ 0,10×0,155, μὲ σημείωση τοῦ Α.:
Αθ. 1.1.14 (Ἑλλ.))

Εἰς Εἰρηναῖον τὸν ἐξ Ἰλάρων.*
Καὶ σύ γε, σωματοτῆρα κράτισθ', ἐτάρων μέτα χαίροις,
ὄς καὶ τηλόθι ὦν Ἑλλάδι ἦρα φέρεις·
ἀλλ' ἄγε καὶ νῦν δὴ μάλ' ἀρήγετε, ὄφρα πίθωνται
τῆσδ' ὑπὲρ αἰῆς αὐ κρῖναι ἀγοὶ ἐθνέων.
Λεοντομένης ὁ καὶ Θυμολέων.

* Σημειώσεις τοῦ Λ.: Ειρηναίωι τῶι ἐξ Ἰλαριδῶν
 » Ἰλαρίδῃ
 » Ἰλαρίωνι.

Γιὰ τὴ λέξη σωματοτῆρα βλ. ἀρ. 1 καὶ 35.

9. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο χρονολογημένο 3/11/14, μὲ τὴν εἰκόνα ἀνδρὸς καὶ τὴν ἐξήγηση Heinrich von Hiller (1577-1637). Μεταξὺ εἰκόνας καὶ ἐξηγήσεως χειρόγραφη ἐπιγραφή ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ ΚΡΑΥΓΙΟΣ. Πάνω ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἢ προσφώνηση καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὴν ἐπίγραμμα)

εἰς Θρασυλέοντα τὸν Ἀρκάδα.

Ψευδῶς Ἑλλήνων σε τελευταῖον στενάχεσκε
 Κραύγιος εὐόπλου παῖδα πόλις Μεγάλη·
 Ζῆι γάρ, ζῆι τὸ σὸν αἷμα μεγακλεές· οὐδέ τι Νίκη
 Ἀρκάδος εὐστέφανος θαρσύν ἔλειπε γόνον.
 δόξα σοι, ὦ Φιλόποιμεν, ἐν ἀνθρώποις ἀμάραντος,
 Πουλύβιον δὲ ποθεῖ δεύτερον Ἀρκαδίη.

(Στὴν πίσω ὄψη τοῦ δελταρίου)

Ἀγαπητέ μοι φίλε, | Ὁ φίλος μας κ. Πολίτης² εἶχε τὸν σκοπὸν νὰ παραδώσῃ ὑμῖν χόρτα τινὰ διάφορα ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν κήπων. Ἐὰν δὲ θέλητε, δεχθῆτε καὶ ἄλλο ἔτι ὡς τελευταῖον. Ὡς Λυκοσοῦρας εἶναι εἰδικόν σας, ἴσως δὲ καὶ ἄξιον τῆς προσοχῆς. Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐγένετο ὁ Φιλοποίμην ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων | Ὅλος σας | Φ. Χ.

9α. (Λευκὸ δελτάριο μὲ τυπωμένο ἐξάστιχο ἐπίγραμμα καὶ χειρόγραφα τὰ λοιπά, σταλμένο στὴ Διεύθυνση Ἀρχαιοτήτων ὡς εὐχαριστήριο γιὰ τὴν προσφορὰ στὸν Hiller τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου μετὰ τὸν Πρῶτο Μεγάλο Πόλεμο. Τὸ εἶχα βρεῖ κολλημένο στὸ ἐσωτερικὸ βιβλιοθήκης τῆς Ὑπηρεσίας,

2. Πιθανῶς ὁ Νικόλαος Πολίτης.

κατὰ τὴ μεταφορὰ τῆς ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας στὸ Προεδρίας τὸ 1960. Δημοσιευμένο στὸν *Μέντορα* 118, 2016, 189).

Τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας
 τμήματι ἀρχαιολογικῶ
 Δελτίου ἔνεκα

τηλόθεν οὐκ εἶσκεν Ἄρης βύβλους ἐσάγεσθαι
 εἰς Ἰλάραιο δόμους· νῦν δὲ φίλων ἔρανος
 αὔθις ἔνειμε γέροντι γέρας· χάριτας δ' ἀποδώσει
 τῆς Ἀκαδημείας ἔργα μάλ' ἀμφιέπων,
 στηλοκόπης ἅτ' ἀνήρ, οὐ τῶν πρώτων γε σοφιστῶν·
 ἀλλὰ τὰ Βοικιαδῶν δρώμεν' ἀγασσάμενος.

F. Hiller von Gaertringen
 Θηραῖος καὶ Μεθυδριεύς.

Ὡς ἔργα τῆς Ἀκαδημείας ἐννοεῖ τὴ συνέχιση τῆς δημοσίευσης τῶν *IG*. Βοικιάδαι εἶναι οἱ συνεχιστὲς τοῦ ἔργου τοῦ Αὐγούστου Boeckh (1785-1867), πού μὲ τὸ ἔργο του *Corpus Inscriptionum Graecarum* ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς συστηματικῆς συλλογῆς καὶ δημοσίευσης τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν.

10. (Ἀπλὸ ἑλληνικὸ ἐπιστολικὸ δελτάριο, σταλμένο «εἰς σκάλαν Ὠρωποῦ (Ἀμφιαράϊον)»).

Ἀθήνησιν ἐν τῷ Γερμανικῷ ἀρχαιολ. φροντιστηρίῳ, ὁδ. | Φειδίου 1, τῇ 21η/8 Ὀκτωβρίου 1920.

Ἐρίτιμε φίλε, Εὐχαρίστως ἀγγέλλω ὑμῖν, ὅτι πρῶτον μὲν ἔλαβον ἐν Βερολίῳ τὸν χάρτιν ὑμῶν, ἔπειτα δ' ὡς ἤλθον ἐνθάδε διὰ τινος μῆνας μετὰ τοῦ ἐκ Λειψίας καθ. Studniczka, ὅστις θὰ φροντίσῃ διὰ τὸ ἰνστιτοῦτον, τρίτον δέ, ὅτι θὰ ἔτρεχον ἀμέσως πρὸς ἀντάμωσιν ὑμῶν, ἐὰν δὲν ἔμαθον ὅτι εἰσέτι σκάπτετε τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀμφιαράου χώραν. Ὁ δὲ ἥρωσ ἦ καὶ θεὸς δοίη ὑμῖν πολλὰ κάγαθὰ εὐρήματα. Ἐν τῷ μεταξὺ διατελῶ | ὅλος πρόθυμος ὑμῶν | Φ. Χίλλερ | οὐκ Θήρας.

11. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,073×0,10)

Κ.(άλαμος) 13/26 Ὀκτωβρ. 20 (στ. 15 10) | Ἐρίτιμε καὶ αγαπητὴ φίλε (Hiller Αθήν).

Σφόδρα εχάρην λαβὼν σήμερον δελτάριον ὑμῶν ἐξ Αθηνῶν, χαίρω δὲ μάλιστα ὅτι μεθ' οὐ πολὺ, ὅταν ἐπανέλθω εἰς Αθήνας, θὰ ἐπανάιδω ὑμᾶς τε καὶ τὸν κ. Studniczka.

Ευχόμενος ὑμῖν, ὃ καὶ Ἀμφιαράου τοῦ κατὰ τὸ συγκλητικὸν δόγμα³ θεοῦ, δέομαι, πᾶν τὸ καταθύμιον. | διατελῶ μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης | ὅλως πρόθυμος.

12. (Ἐπισκεπήριο μὲ τὴν ἀναγραφὴν Professor Dr. F. Frhr. Hiller von Gaertringen | Westend-Charlottenburg | Ebereschentallee 11. Σημ. Λ.: K 28.10.20).

Πολλὰ καὶ ἐγκάρδια χαιρετίσματα καὶ καλὴν συνέντευξιν. Εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν. | 9.11.20 ν[έο] στ[ύλ] | Φ. Χίλλερ.

13. (Ἐπιστολὴ μὲ ἐπίτιλο Frhr. Hiller von Gaertringen | Westend-Berlin Ebereschentallee 11).

Τῇ 20/7 Ἀπριλίου 1921 | Πολύτιμε φίλε καὶ πρόξενε⁴ τοῦ | Ἡμετέρου «Σώματος», | Ἄδικῶ καὶ ἀδικεῖσθε, διότι ἔδραπέτευσσα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ δὲν ἐκίνησα πάντα λίθον ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ ὑμετέρῳ γαζοφυλακίῳ ἀποκειμένων, ἵνα ἐντεύξω ἢ μᾶλλον ἐντύχω ὑμῖν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἄλλ' ἤμην ὀλίγον τι χολὸς ἐκ τῆς μακρᾶς περιουσίας, καὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ τρέξω ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ ἀτμόπλοιο ἀνέβη εἰς τὴν θάλασσαν μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ῥητῆς ὥρας, πρᾶγμα ὡς ὄντως θαυμάσιον, ἀλλ' οὐκ ἄνευ προγεγενημένων παραδειγμάτων. Οὕτως τῇ ἐβδόμῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἀφικόμην, εἰς τὰς Εὐεσπερίδας⁵, σπεύδων δαίμονι ἴσος καὶ βιαζομένῳ ἑοικώς, ἄλ-

3. Κατὰ τὸ δόγμα τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου ποὺ βρέθηκε στὸ Ἀμφιάρειο IG VII 413 (*Οἱ Ἐπιγραφῆς τοῦ Ἄρωποῦ 308) ὁ Ἀμφιάραιος ἦταν θεὸς καὶ ὄχι ἥρωας, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ δημοσιῶνες (ἐνοικιαστῆς τῶν φόρων).

4. Τὸν τίτλο τοῦ προξένου δίνει ὁ Η. στὸν Α. γιὰ τὰ πολλὰ προξενικὰ ψηφίσματα ποὺ εἶχε ἐκδώσει.

5. Εὐεσπερίται, ἔθνος τῆς Κυρηναϊκῆς.

λως δὲ καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανίδω ὡς τάχιστα τὴν σύζυγόν μου καὶ - - τὴν ἀγαπουμένην βιβλιοθήκην. Καὶ τὴν μὲν εὔρον ἀρκετῶς εὔ διαγόουσαν, τὴν δὲ προσμένουσαν τὴν ἐργασίαν μου. Καὶ καταγίνομαι ἤδη εἰς τὰ δημόσια τῆς Ἀττικῆς ἐπιτύμβια, ἀναγινώσκων τὰς ἐπιμελεστάτας τοῦ Γεφυραίου περὶ τοῦ Κεραμεικοῦ μελέτας καὶ τὰς τοῦ Domaszewski (SBak - Heidelberg 1917, 7. Abh.) σοφὰς εἰκασίας· οὗτος δὲ σοφῶς πάνυ ἀπέδειξε τὴν πλάνην τοῦ Wilhelm περὶ τοῦ «Σιμωνιδείου» ἐπιγράμματος Oest. Jahresh. II 221 ὧν τὸ Σ (οὐ 4!) ἀποδεικνύει, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ Θεσσαλῶν ἵππομαχίαν τοῦ 431 καὶ ὄχι εἰς τὴν Τάναγρον. Ἄλλα δὲ μένει ζητήματα ἔτι πολὺ ἀμφίβολα καὶ ἀμφιδήριτα.

Τὸν Μάϊον πιθανῶς θὰ ἔλθῃ ὁ φίλος μου Noack εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς διευθύνων τὸ ἐν τῇ Φειδίου ὁδοῦ μέγαρον καὶ μελετήσων τὸ φρούριον.

Ὁ Βιλαμόβιτς ἐξέδωσε τὴν ἑλληνικὴν μετρικὴν τέχνην (Verskunst) καὶ γράφει ἄλλο βιβλίον, οὐ παύεται δὲ διδάσκων καὶ διδασκόμενος καίπερ Πανσανίας ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τῶν σοφῶν.

Περὶ τῶν ἄλλων σιωπῶ, ἐνθυμοῦμαι δὲ τῶν τοῦ Τηλεμάχου «κείρετ'· ἐγὼ δὲ θεοὺς ἐπιβώσομαι αἰὲν ἐόντας | [αἶ κέ ποθι Ζεὺς δῶσι παλίντιτα ἔργα γενέσθαι· | νήπινοὶ κεν ἔπειτα δόμων ἔντοσθεν]⁶ ὄλοισθε»⁷· τὴν δ' ἔννοιαν ὑμεῖς οὐκ ἀγνοεῖτε.

Τὴν ἐθνικὴν ὕμῶν ἐορτὴν ἐωρτάσαμεν μετὰ τῆς Ἑλληνογερμανικῆς Ἑταιρείας, παρόντων τοῦ ἑλλ. πρεσβεύοντος, τοῦ πλοιάρχου Μαλάμου καὶ τῆς συζύγου, θυγατρὸς τοῦ Σπ. Λάμπρου καὶ πολλῶν ἑλλ. φοιτητῶν· μόνον ὁ παπᾶς ἔλειπε, προσκληθεὶς ἐκ Λειψίας καὶ Μονάχου ἀλλ' οὐκ σχολάζων.

Ἄλλὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἀπ' Ὀμήρου ἀρχόμενον ἀκούεται καὶ ἄνευ ἱερατικῆς μεσολα-

6. Συμπληρώθηκαν ὅσα παρέλειψε ὁ Η. ἀπὸ τὸ κείμενο.

7. Ὀδ. α 378-380.

βείας. Τοῦτο λέγω καίπερ εἶ εἰδώς, ὅσα χρεωστοῦμεν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς διατηρησάση κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα καὶ γλῶσσαν. Ἐτραγουδίσαμεν καὶ τὸν ἐθνικὸν ὕμνον· τὸ δὲ θρυλούμενον «γιατὶ τᾶσκιασ' ἢ φοβέρα» νῦν ἰσχύει παρ' ἄλλοις.

Τὸ δ' Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ τὸν καλὸν Σπῦρον* χαίρειν κελεύομεν. | Ὅλος πρόθυμος ὑμῶν φίλος | Φ. Χίλλερ.

Ἐπισημείωση τοῦ Λ.: EM 22 4 21 (πρβ. ἐπιστολὴν (μου) (τῷ Kirchner) τῆς 27.3.21).

14. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ φύλλο χαρτιοῦ)

Αθήναι 12 5/29 4 21 |

Ἐπιτίμη καὶ αγαπητὴ φίλε, (v. Hiller) | Σφόδρα ἤσθην καθ' ὅλου τε ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς λήψει καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῇ ἐν τῇ προσαγορεύσει ἀπονομῇ τῆς τοῦ Σώματος προξενίας⁸.

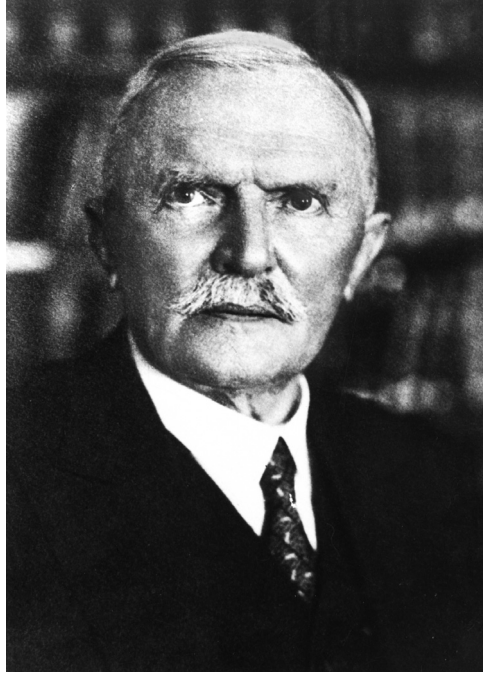
Ὁ κ. Studniczka καὶ ὁ κ. Dörfeld ἀπῆλθον ἐξ Αθηνῶν, ἔχομεν δ' ἐνθάδε τὸν καλὸν καγαθὸν κ. Welter. Χαίρω πολὺ ὅτι θὰ ἐλθῇ καὶ ὁ κ. Noack, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ ἄλλοι θὰ ἐλθῶσι Τεύτονες.

Τῆς ΑΕ 1918 ὅσον οὐπὼ ἐκδίδεται τὸ 4ον τεῦχος, περιέχον ἐπιγραφὰς τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ Καβαδίου, ἅμα καὶ ὄλος ὁ τόμος τοῦ 1919, περιέχων Ἰλισοῦ βασιλικὴν ὑπὸ Σωτηρίου, ἀνακοινώσεις παντοίας ὑπὸ Σκιᾶ, Φαρσάλου ἀντρον ἐπιγεγραμμένον (γνωστοῦ ὑμῖν) ὑπὸ Γιαννοπούλου, Ἀμφιαρείου Βοιωτικὰς προξενίας, Μεσσηνίας Βυζαντιακοὺς ναοὺς ὑπὸ Βερσάκη κλπ. καὶ ἀγγελίας (Περίκλειον φδεῖον, Αχαΐας [Φαρῶν], Σικυῶνος, Ἀμφιάρειον κλπ.).

Ἐλπίζω ὅτι ὑμεῖς τε καὶ οἱ περὶ ὑμᾶς πάντες ἔχετε καλῶς. Εἶδον καὶ τὰ περὶ τοῦ δαιμονίου Βιλαμόβιτς, τοῦ χάρματος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τοῦ σοφὰ γράφοντος, γράφοντος ein Buch und immer noch eins. Ὡσαύτως δὲ παρὰ τοῦ Ἀττικοῦ, τοῦ καὶ Ἀρκαδικοῦ.

* Σπῦρος Κονδές.

8. Γιὰ τὴν προξενία βλ. ἀρ. 13.

Wilhelm Dörpfeld (1853-1940).

15. (Σὲ κομμάτι χαρτί 0,075×0,10)

Ἄθ. 3 7/20 6 21 | (Hiller) | Ἐλαβον καὶ γράμμα καὶ δελτάριον. Μυριάκις συγγνώμην ἐπὶ τῇ βραδυτῆτι, ἀλλὰ Δραγάτσης ηθοένησε, φροντίζω δὲ ἄλλως περὶ τῆς ἐν Περαιτῇ ἐπιγραφῆς καὶ γράψω λίαν προσεχῶς. | Ἐρρωσο. | σὸς Λεονάρδος.

16. (Ἐπιστολὴ πού ἔλαβε ὁ Λ. στὸν Κάλαμο στὶς 16 Ἰουλ. 1921) ἐν Εὐεσπερίταις⁹ τῆς Ὑπερβορέων Ἐκατομβαιῶνος μεσοῦντος 15/7/21.

Βασιλείῳ Λεονάρδῳ τῷ παρ' Ἀμφιαράῳ Ἀρκάδι | Ἰλαρος ὁ Ἀρχεδάμου συμπολίτης καὶ συνέκδημος | χαίρειν.

Ἄρτι λαβὼν τά τε ἐκτύμματα καὶ τὰς ἐπιστολάς χαίρω πολὺ καὶ ἐνόησα τὸν ταυτισμὸν τοῖν λίθοιν ὅτι ἀδύνατος ὑπάρ-

9. Ἐδῶ ἔχει τὸν ὀρθὸν τύπον· βλ. ἀρ. 13.

χει, καὶ ἐπληροφόρησα τὸν κύριον Μπάννιερ, ἔγραψα δὲ καὶ τῷ ἐριτίμῳ κ. Δραγάτση εὐχόμενος αὐτῷ καὶ πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας.

Τὸν δὲ Κριτίαν καὶ Νησιώτην λίαν ἐτιμήσατε¹⁰. Καὶ τὸ τῶν Φασηλιτῶν¹¹ πάλιν μοι μελήσει, καὶ τὸ τοῦ Αἰγινήτου ἐν Εὐβοίᾳ ἄγροικον μνημα¹².

Σήμερον δὲ καὶ λυπηρόν τινα ἔκομισάμην ἀγγελίαν ἐκ Γωνίας Θήρας, ὅτι τὸν παλαιὸν φίλον μου Γεώργιον Βαμβακούσην ὡς φύλακα τοῦ Μεσαβουνοῦ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ σοὶ διελέχθην, ἔπαυσεν ὁ βουλευτῆς κ. Ἀσιμῆς, ὄντινα ἄλλως ἐκτιμῶ. Λυποῦμαι διότι τὰ πολιτικὰ εἰσέρχονται καὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, διότι τοιαύτη θέσις ἀπαιτεῖ ἀνθρώπους εἰδικούς καὶ εὐσυνειδήτους. Ὁ Βαμβακούσης πρὸ ὀλίγου εἶχε εὖρη ἀγγεῖον Κορινθιακὸν καὶ ἔστειλέν μοι τὸ σχέδιον αὐτῆς, ἐξ οὗ εἶδον καὶ πάλιν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Παρακαλῶ οὖν θερμῶς ὑμᾶς τε καὶ τὴν Ἀρχ. Ἐταιρείαν ἐν γένει, ὅπως σκεφθῆτε περὶ αὐτοῦ ἐὰν ὑπάρχει ἀνάξιος τῆς θέσεως, ἦντινα διὰ τόσα ἔτη ἐντίμως κατεῖχε. | Καὶ ταῦτα μὲν τοσαῦτα | Ἔρρωσθε.

17. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,075×0,10)

Κ 11/24 Ἰουλίου 1921 (δελτάρ.).

Εξ ὅλης καρδίας ευχαριστῶ τῷ ἐμῷ Ἰλάρῳ, ἐπὶ τῇ καὶ δι' ἰδίας ευχῆς διαδηλουμένη φιλικωτάτη προαιρέσει.

Αφικόμενος πρὸ 8 ἡμερῶν ἐνταῦθα ἠρξάμην τὰς ἐργασίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ χειμάρρου ὀχθης.

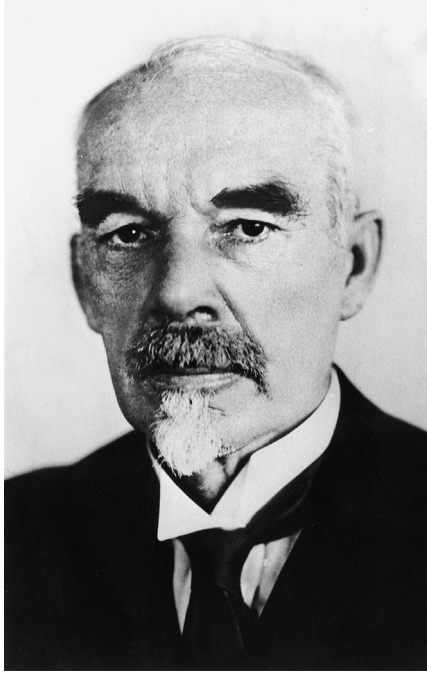
Ἄμα ευκαιρήσας θὰ στείλω τῷ κ. Kirchner τὰ ἐκτύμματα.

Πᾶσι πᾶν τὸ καταθύμιον εὐχόμενος | Διατελῶ πρόθυμος | Β. Λεονάρδος.

10. Βλ. παρακάτω, ἀρ. 19.

11. Ἐννοεῖ τὸ ψήφισμα IG I² 16, στὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὁποίου βοήθησε ὁ Λεονάρδος. Τὸ ψήφισμα ἐπανεκδόθηκε IG I³ 10.

12. Εἶναι τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα IG XII 9, 285 τῆς Ἐρετρίας τοῦ βου αἰ. π.Χ., Ζεῖνος ἀπ' Αἰγίνης, χαραγμένο σὲ ὄχι πολὺ φροντισμένη στήλη.

Johannes Kirchner (1859-1940).

18. (Επιστολικό δελτάριο της 26 'Ιουλίου 1921 πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μὲ εἰκόνα ἀρχαίας κεφαλῆς τοῦ Ἥλιου καὶ ἐξήγηση Helios Kopf).

Παρὰ τῆς Ἀθήνησιν Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας εὐχαρίστως πάνυ παρέλαβον τὸ τεῦχος *AE* 1919· εὐχομαι δ' ἐπιτυχῆ ἐξακολουθήσῃ τῶν ἔργων τῆς Ἐταιρείας. Ἐν τῇ σελίδι 29 ἀναγνωστέον ἂν εἴη Ἰουλίαν θ[εάν] Σεβ[αστήν], συμφωνοῦντος καὶ τοῦ εἴδους τῶν γραμμάτων.* | ἐν Εὐεσπερίταις τῇ κς' Ἰουλίου. | Φριδερεϊκος Χίλλερ

*ἐπισημείωση Λ.: =Graindor Album d'inscr., σ. 19.

19. (Ἀνάτυπο τῆς σελίδος 196, τελευταίας, τῆς *AE* 1918 μὲ τὴ συντομώτατη μελέτη τοῦ Hiller *Κριτίος καὶ Νησιώτης* καὶ στὴν κορυφῇ τῆς σελίδας χειρόγραφο ἐπίγραμμα. Τὸ ἀνάτυπο ἔλαβε ὁ Λ. στὸν Κάλαμο σὺς 26 Ἰουλίου 1921. Κατὰ τυπο-

γραφική σημείωση ὁ τόμος τελείωσε στίς 15 Ἰουλίου 1921.
Τὰ ἀνάτυπα εἶχαν τυπωθεῖ ἀρκετὲς μέρες νωρίτερα).

Φαρθέν' ἐν ἀκροπόλει γ' ἡίλαρος τοδ' ἄγαλμα ἀνέθεκεν
Σμίκρο, νηδι χαίροσα διδοῖες ἄλλ' ἀναθεῖναι

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι ἀντιγραφή, μὲ μικρὲς παρεκκλίσεις,
ἄλλου ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη (*IG I² 650*· Raubitschek, *Dedica-*
tions 40· *IG I³ 728*):

Φαρθένε ἐν ἀκροπόλει Τελεστίνος | ἄγαλμ' ἀνέθηκεν Κέτιος
ἡδι χαίροσα διδοῖες | ἄλο ἀναθεῖναι

20. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ κομμάτι χαρτιοῦ 0,075×0,10)
Κ. 22 7/4 8 21

Αγαπητέ μοι κύριε Χίλλερ, | Μετὰ λύπης καὶ ἐγὼ ἔμαθον
ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ὑμῶν τὴν ἐκπτώσιν τοῦ Βαμβακούση καὶ
ἐγγραφα παρακαλῶν ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν τμηματάρχην κ.
Κυπαρίσσην, ὃν καὶ τότε παρεκάλεσα, ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι θὰ
επανορθωθῇ τὸ πρᾶγμα.

Μετὰ φιλικωτάτων ἀσπασμῶν | Ὅλωσ ὑμέτερος | Β. Λεο-
νάρδος.

21. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,10×0,15)
Κ. 11 8/29 7 21

Ἦλαρε αγαπητέ, | Ἐχω γράμματά σου παντοῖα, σφόδρα δ'
εχάρην ὅτι ἐγκρίνων παρέλαβες τὸν σκυλόδεσφον¹³ καὶ ἀπε-
δέξω μετὰ τοῦ Θρύοπος ἢ Φηγουσίου (ἢ ὡς αὐτὸς αὐτὸν χαί-
ρει ονομάζων) τὰ ὁμοιοτέλευτα τοῦ σοῦ πολίτου.

Εἶδον καὶ τὸ εἰς τὴν φαρθένον ὠραῖον ἐπίγραμμα (σύγ-
γνωθι ὅτι τετύπωνται Weter)¹⁴ καὶ τὰ περὶ τῆς Ιουλίας καὶ τὰ

13. Ἡ λέξη εἶναι καθαρὰ γραμμῆνη. Στὸ LSJ ἀποθησαυρίζεται μὲ πα-
ραπομπή *IG I² 645*, ὅπου ὁ Η. ἐρμηνεύει σκυλόδετος καὶ παραπέμπει στὸν
Λ., *AE* 1919, 69. Παρὰ *IG I³ 646* ἡ λέξη φέρεται σκυλόδεσφ-.

14. Τυπογραφικὸ λάθος ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Weber.

εις τὸν Καλλίστου λύχνον καὶ τὰ τοῦ σοῦ φροντιστηρίου καὶ τὰ λοιπὰ καὶ ευχαριστῶ καὶ συγχαίρω.

Ἐλαβον καὶ τὸ πρὸς Ν. Γιαννόπουλον γράμμα σου καὶ στέλλω αὐτὸ εἰς Αθήνας τῷ Αρχαιολογικῷ Τμήματι, ἵνα ἀποστείλῃ αὐτὸ τῷ Γιαννοπούλῳ ὑπηρετοῦντι, νομίζω, ἐν Ἀργοστολίῳ. Σοὶ δὲ στέλλω ὃ ἔχω φυλάξας ὑπόμνημά σου τὸ εἰς τὸν Ἰσίδος ὕμνον. | Χαῖρέ μοι. | σὸς Λεονάρδος

(Γραμμένα ἀπὸ τὸν Λ. πάνω ἀπὸ τὴν προσφώνηση:

Θηραεῦ (ἐπὶ συστάσει) (ἐν IG VII 262₅ γραπτέον, ὡς ἐπὶ τοῦ λίθου κεῖται, Θηραέα, πρβ. SIG² 261_{79a-12} Θηραιεῖς).

22. (Ἐπιστολὴ τοῦ Hiller, Herrn B. Leonardos | Κύριον Βασίλειον Λεονάρδον | διευθυντὴν τοῦ Ἀθήνησιν Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου | εἰς Κακοσάλεσι (Σκάλαν Ὠρωποῦ) | ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου).

ἐν Ἐπιζεφυρίῳ τῇ ἰδῇ μηνὸς | Σεβαστοῦ 4κᾶ

Φίλτατε Ὠρώπιε, | Ἔμαθον ἐχ' χάριτος ταχυδρομικοῦ, ὅτι πάλιν σκάπτετε τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀμφιαράου ὀργάδα· ἔλαβον δὲ καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐν ἧτιν ἐγράψατε περὶ τοῦ Θηραικοῦ Πανσανίου¹⁵, ὄντινα εὐχομαι ὅπως μετὰ τοῦ κυρίου Κυπαρίσση παύσητε τῆς ἀναξίας παύσεως. Ἔλαβον δὲ καὶ τὴν πολυάρατον καὶ πολύλλιστον Ἐπιδαυρικὴν ἐφημερίδα τὴν τοῦ ἀπαραμίλλου Ἀσκληπιάδου Καββαδία, ἧτις πολλὰς ἀπαιτεῖ καὶ βαθυτάτας μελέτας, καίπερ βαθεῖα καὶ ἐμβριθὴς αὐτὴ ἤδη οὔσα.

Nulla dies sine linea - -

Σ. 152 ἄχρι Κατρεισ- - ἢ ἄχρι κα τρεῖς? περὶ τῶν Ἀρσινόων συνδιελέχθην ἤδη τῷ Καββαδία αὐτῷ, ὅς μοι εἶπεν, ὅτι ἐβεβαιώθη ἡ γνώμη ἡ ἡμετέρα (παρὰ τῷ Kern *Inschr. Magn.* 50), ἦν ὕστερον ὁ Graindor πιθανῶς ἀλλ' ἐσφαλμένως μετέβαλεν εἰς τὴν περὶ Ἰου, ἔπειτα δὲ Κείας τινὸς πόλεως. Ἄλλ'

15. Ἐννοεῖ τὸν ἀπολυμένο φύλακα Βαμβακούση.

ἔτι διατάζω περὶ Μεθάνης (οὐ Μεθάνων, ὃ τῇ νέα Ἑλλάδι ἀνήκει) ἢ Τροζήνος· δὲν γνωρίζω δ' ἀρκετῶς τὴν Τροζηνιακὴν ἱστορίαν. Διότι ἡ Μεθάνη (Μεθώνη κατὰ τὰ τοῦ Θουκυδίδου χειρόγραφα) κατέχει τὴν χερρόνησον τὴν διὰ ἰσθμοῦ μόνον μετὰ τῆς Πελοποννήσου συνεχομένην, Τροζὴν δὲ καὶ ὄρους ἔχει φανερῶς κοινούς πρὸς τὴν Ἐπιδαυρίαν. Ταῦτα οὖν ἀπαιτεῖ δευτέρας καὶ τρίτας φροντίδας. Ὡσαύτως καὶ ὁ κατάλογος τῶν Ἀχαιϊκῶν πόλεων ἐν σελίδι 125, χρυσοῦ ὡς ἀληθῶς ἐπιγραφὴ, οὗ ἐν στίχῳ 30 συμπληρωτέον τὸ ἐθνικὸν τοῦ γραμματέως. Ἀναμφίβολον ὑπάρχει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ, ἀρχαιότερα εἶναι τῆς τοῦ Φιλίππου ἐκστρατείας, ὥστε ἡ τοῦ Καββαδία χρονολογία (223 π.Χ.) δεκτὴ ἂν εἴη.

σ. 117. στ. 14. | Δότω τὸ ἀνάλωμα τῆς εἰ[κόνος καὶ βάσιος καὶ ἐκ]δό[τω] ὁ ἐπιμελητής. Τί ἐκδώσει; Ἄραγε τὴν βάσιν; Διὰ τοῦτο γράφω δότω τὸ ἀνάλωμα τᾶς εἰ[κόνος καὶ τᾶν βᾶσιων ἐκ]δό[τω] ὁ ἐπιμελητής.

Ἴδοῦ τὴν στηλοκοπιτικὴν μικροφιλοτιμίαν. Πάντα δ' εἰρήσθω πρὸς τιμὴν τοῦ τε Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ κυρίου Παναγιώτου¹⁶.

Περὶ τῆς Ἀττικῆς ἄλλοι' εἰρήσεται. Τὸ δ' ἔλαιον ποῦ διατηρεῖται εἰ μὴ ἐν σ[τάμνοις]; Πβ. IG I 278 ἔλαϊο σ[τάμνος/οι. Τὸ δὲ IG I 412 τὰ ὀνόματα δούλων πραθέντων τῶν πωλητῶν εἶναι μοι δοκεῖ. Καὶ τὰ σμήνη IG I 276 ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοῦ ἐν Ἴσμ[άροι, διότι ἐγγὺς κεῖται ἡ Θάσος στ. 4. Καὶ ταῦτα μὲν τοσαῦτα. Ὁ δ' Ἀμφιάραιος εὖ δοίη τοῖς σωζομένοις. Ὅλος σου Φ. X. | καὶ Ψ καὶ Ω ἂν ἀγαπᾶς.

23. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,10×0,15)

K. 28/15.8.21 | Φίλε μου Ἰλαρε, | Ἐλαβον καὶ τὰ περὶ Ἐπιδάουρου κτλ. Τῇ 21/8.8.21, ἤγουν πέντε ἡμέραις πρότερον τῆς λήψεως τῆς σῆς ἐπιστολῆς, ἐστειλά σοι σημεῖωμα εἰς AE 1918₁₉₇ κέ., ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ ἐν σ. 152₁₀, ὅπερ ἀνεγίνωσκον ἄχρι κα τρεῖς, χαίρω δὲ σφόδρα ὅτι καὶ σὺ ὁμοίως ἀνέγνως.

16. Ὁ Παναγιώτης Καββαδίας.

Εν σ. 117₁₅, ὡς ἐκ τοῦ κειμένου δηλοῦται, μεταγραπτέον κόνος καὶ βάσεος, καὶ ἐ[κ]δό[τω] ὁ κτλ·

ἐν στ. 17, ὡς ἐκ τοῦ κειμένου δηλοῦται, μεταγραπτέον τ[ο]ῖς ἀ[γῶσιν –

Ευχαριστῶ πολὺ καὶ ἐπὶ τῇ πρὸς τὸν Ἀμφιάραιον ευχῆ· Ἐρρωσο. | ὅλως σὸς Λεονάρδος.

Τοῦ φίλου Ἐκκλησιαστοῦ τὰ ἐκτύμματα ἔχω ἐτοιμάσας καὶ θὰ στείλω αὐτὰ δι' Ἀθηνῶν.

24. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο μὲ ἀπεικόνιση τοπίου καὶ τὴν ἐξήγηση Bad. Belchen. Hochkelch gegen den Blauen. Ὁ Λ. τὸ ἔλαβε στὸ Ἀμφιάραιο στὶς 30 Αὐγ. 1921).

Ἰλαρος Λεονάρδω τῷ Ἀμφιαραϊκῆτι χαίρειν. Τὴν ἐπιστολὴν σου καὶ τὴν ὑφ' ἡμῶν Ἀθήνησι περὶ τῆς Ἰσιακῆς λατρείας γραφεῖσαν ἔκομισάμην, οὐκ ἐν Ἐπιζεφυρίῳ διάγων, ἀλλὰ παρὰ ταῖς μελάταις τοῦ Μέλανος δάσους ἐν τῷ τῆς Παναγίας χωρίῳ (St. Märgen, Krone, Baden). Ἐπανελθὼν δ' εἰς τὴν ἀμμόδη πεδιάδα γράψω, ὅσα ἂν τὸ δαιμόνιον ἐμπνεύσῃ· σὺ δὲ λήψει καὶ ἀκούσεις τὰς τοῦ Γιαννοπούλου τοῦ ἐκ Θεσσαλίας Θηβαίου διαταγὰς καὶ ὑποθήκας ἢ ὑποθηκοσύνας. Ἐνταῦθα γὰρ λείπει ἡ τῶν βυβλίων ὕλη καὶ ὁ κατ' Εὐριπίδην πολλῶν γραμμάτων καπνός¹⁷. Τῇ κε' Σεπτ: μηνὸς ἀποδημήσω εἰς Ἰένην, τοῦ φιλολ. συνεδρίου καὶ τῆς γερμανοελληνικῆς ἐταιρείας χάριν. Τῇ δ' ἑλληνικῇ σκαπάνῃ πολλὰ κάγαθά, σοὶ δ' ἐκ τοῦ θεοῦ ὑγίειαν καὶ εὐθυμίαν· τοῖς δὲ κακοῖς πανώλειαν πρόρριψον. Ἀμήν. ἔρρωσο.

25. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο ὅπου ἀπεικονίζεται συγκρότημα ἐργοστασίων μὲ τὴν ἐξήγηση Optische u. mechanische Werke Carl Zeiss, Jena 1914. Κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα ὁ Hiller ἔχει γράψει: *Σὲ γνωρίζω ἀπ' τὴν Ὀζειν*).

17. Εὐρ. Ἰνν. 952-954: Ἦδη νῦν αὖχει καὶ δι' ἀψύχου βορᾶς | σίτοις καπλήευ', Ὀρφέα τ' ἄνακτ' ἔχων | βάκχευε πολλῶν γραμμάτων τιμῶν καπνούς· (παινέσου τώρα μὲ τὴ χορτοφαγία σου, κάνε ἐπίδειξη τῆς διαίτας σου· μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ὀρφέα παῖξε μας τὸν θεόληπτο καὶ πρόβαλε τὰ ὀρνιθοσκαλίματά σου).

Βασιλείῳ Λεονάρδῳ Φριδερίκῳ Ἰλαρος χαίρειν. Λείπων τὴν τε Ἰένην καὶ τὸ $\overline{m\gamma}$ τῶν γερμανικῶν φιλολόγων συνέδριον, οὗ καὶ συναγωγή τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ κοινοῦ καὶ ἄφθοτος τῶν ἐν Ἑλλάδι φίλων μνεῖα ἐγένετο, εὐχομαι τῷ ἐριτίμῳ Ὁρωποκλεῖ εὐτυχεστάτην τελευτὴν τῆς ἐφ' ἔτος ἐπιγραφικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς στρατείας.

26. (Ἐπιστολὴ πρὸ ἔλαβε ὁ Α. σὺς 3 Νοεμ. 1921)

ΝΟΜΟΣ ΝΕΩΠΟΙΚΟΣ

IG Is.78a (σ. 144)*

ΙΛΑΡΟΣ ΔΡΑΓΑΤΣΗΙ ΚΑΙ ΛΕΟΝΑΡΔΩΙ ΧΑΙΡΕΙΝ

Τὸ μὲν ἔκτυμμα πρὸ ἱκανοῦ καὶ πλέονος ἤδη καιροῦ πεπόμφατε· ἐγὼ δὲ μόλις σήμερον ἐπανῆλθον εἰς νέας τοῦ σπουδαίου κειμένου μελέτας, ἀναθεωρῶν τὰ ψηφίσματα κατὰ σειράν, ἐάν που τῶν πολλῶν καὶ λυπηρῶν χασμάτων ἄκεσιν εὖρω καὶ θεραπείαν, οὐκ ὦν Ἀσκληπιάδης τῶν λίθων τῷ μεγάλῳ Ἀδόλφῳ¹⁸ ἀντιφάρισαι παράμιλλος. Ὑμᾶς δὲ συνδύο ἐρχομένῳ νικήσειν ἐλπίζω, βοηθουμένῳ τῷ τοῦ Ἀμφιάρου μαντικῷ πνεύματι. Τὸν δ' Ἀμφιάρων οἶμαι νῦν οὐ μόνον τὰ αὐτοῦ κακὰ προόψεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ μέλλοντα τοῖς φιλοπόνοις στηλοκόποις λυσιτελῆ γενήσεσθαι. Εὐψυχεῖτε καὶ ἔρρωσθε.

(Παραλείπεται τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς)

ἐν Ἐπιζεφυρίῳ | μὴνὸς Μαιμακτηριῶνος τετράδι ἰσταμένου ἧ καὶ ἦστραψε καὶ ὕσεν ὁ θεὸς μετὰ θευλλῶν τῶν πρεπουσῶν.

* Σημ. Α. = IG 1² 74 | *AD* 1888₁₉₅

27. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,05×0,075)

Αθ. 16.5.22 (Hiller) | IG I₁, I₂ 26^(a)

Σύγγνωθι τοῖς δελτίοις· τὸ ἐν δελτίῳ ἰδίῳ περὶ ἐκάστου γράφειν εὐρίσκω πρακτικώτερον. Ευχαριστῶ ἐπὶ πᾶσι.

18. Ὁ Adolf Wilhelm.

28. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο, τὸ ἔλαβε ὁ Λ. σὺς 23 Μαΐου 1922)

IG I 536= 1² 851=AE 1140 = R. 2273 transcripsit Koehler

στ. 4 / ΙΑΛ. ΟΒΑΛ Koehler

ΑΛΛΟΒΑΤ Πιπτάκης (R: ΑΛΛ)

Τί εἶνε αὐτό; Ποῦ εὐρίσκεται ἡ τρύφος; Οὐκ ὄπωπα οὐδαμοῦ. Ἐρά γε

ΗΛΙΦΡΑΔΕΖ

πβ. Ἀλιθέρης, Θεοφράδης· [σημ. Λ.: Ἀριφράδης. Καλ(λ)ιφράδης]

στ. 7 ΟΡΝΕΟΝΙ

πβ. Bechtel HP 541 Ὀρνεόνιος. Ἀλλά, ποῦ κεῖται Ὀρνεόν; Ἐν τῇ ἐσχάτῃ Ἀσίᾳ. Ἐρά γε Οἰνεόνιος; Ἡ Ὀρνεόνι[κός] ἦτο Ὀρνεατό-νικος ὁ νικήσας τοὺς Ὀρνεάτας ὡς Ἑλλάνικος. Ἑλλανόνικος ὁ Ὀλυμπίασι ἢ Πυθοῖ νικήσας τοὺς Ἕλληνας;

Αἰνίγματα ταῦτα, νῆ τὸν κύνα. Ὡστε πᾶσαν ὑπάρχειν ἀνάγκην ἀναζητῆσαι τὸ πρωτότυπον. Ἐρρωσο.

(Κάτω σὲ ἓνα στίχο: μονόγραμμα Β¹⁹, ΣΚΙΡ:ΚΘ, ⊕)

29. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,073×0,103)

Αμφ. 13.6.22 | Λεόντος Ἰλери τῷ παλαιροδίῳ λῶστον ἔχει βίοτον (Δῖνος βασιλεύει²⁰).

Ἐν Αμφιαράου πάλιν εἰμὶ ανασκάπτων. Διδακτικώτατον δ' ἐσχηκα ενθάδε τετρήμερον Δοερπάγρετον²¹. Χρυσόκοκκος ἐπεμψε καμοὶ τὸ οὕτως σοφώτατον βιβλίον· καυτὸς Αμφιάρως οφείλει αναμένων διότι τὸ τυποθετεῖον χολαίνει. Ὅσον οὐπω εκδίδεται ἢ ΑΕ 1920, ἅμα δὲ τυποῦται καὶ η τοῦ 1921.

Αμφ. 14.6.22. Εἰλικρινῶς καὶ ἐγὼ ελυπήθην μαθὼν εκ δελταρίου (τῇ 15.6.22) ὃ χθὲς ἔλαβον, καὶ παρὰ τοῦ κ. Dörpfeld,

19. Βασίλειος Λεονάρδος.

20. Ἐννοεῖ τὸν βασιλιὰ Κωνσταντῖνο.

21. Ἡ τετραήμερη παραμονὴ τοῦ W. Dörpfeld στὸ Ἀμφιάρειο εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημοσίευση τῆς ἔκθεσὸς του Alte und neue Ausgrabungen in Griechenland, 2. Oropos, AM 47, 1922, 26-28.

τὸν θάνατον τοῦ Diels. Τῷ ὄντι πένθος καταλείπει πᾶσι τοῖς περὶ τὰ γράμματα ασχολουμένοις ὁ σοφώτατος ἀνὴρ, ὃν καὶ ἐγὼ εἶδόν ποτε ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ. Ἀλλὰ σύ γε μετὰ πάντων περιέπε παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατὸν Ουῖλαμίδην²², τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τὸ χάρμα. Περὶ δὲ τῶν ἀχρείων ορθῶς λέγεις· οὐχὶ ραδίως μέγα κακὸν ἀπόλλυται, πολλάκις δὲ ξύμ-πασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἀπηύρα. Ἀλλὰ θαρσεῖν χρή.

30. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,05×0,073)

Αθ. 5.12.22 Ἀγαπητέ μου Θ+Θ (Hiller), καὶ ἐγὼ ἐκ τῆς καρδίας ἀντεύχομαί σοι πᾶν ἀγαθόν.

Κανταῦθα τὰ πάντα ὁσημέραι τιμιώτερα²³ γίνεταί. Ἀνεκτέον. | Ἐρρωσο | σὸς | Β.Λ.

Συγχαίρω ἐπὶ τοῖς *Γωνιανδρείοις*. (Ἴσως ὑπονοεῖται ἡ τακτοποίηση τοῦ θέματος τοῦ φύλακος Βαμβακούση. Βλ. ἀρ. 16, 22).

31. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο μὲ ἐπίγραμμα σὲ μεγαλογράμματη γραφή. Ἐδῶ κατὰ τὴ μεταγραφή τοῦ Λ.).

Ἀθῆναι 15 2 24 (περὶ τοῦ IG 1 176)

Ἰλαρος ὁ Θεραῖος ; Βασιλείοι τῶι Θισοάται ; χαίρειν
 δῶρον μέγιστον ; σῆς κρατῶ, φιλόφρονος
 ψυχῆς ; σὰ δ' ὄμματ' ὀχσυδέρκειαν ; *ἠέχει*
 πάλαι ; δοθῆσαν Ἀμφιάρεο ; πάρα·
 στοιχεῖον ; *ἠεν* ; δίδος ; *rasura* τὸ Γ ; ο ; τὸ; δ' ἄλφ' *ἠομῶ*
 ἔχσουδενίζεις ; τοῖα γὰρ ; πλεῖστον ; φέρει
 λαοῖσι ; χάρμα ; τοῖσι ; στελοκοπτικοῖς·
 ταύτεν; δὲ ; γράψον ; λέχσιν ; ἐς τέν ; ἔγδοοσιν
 τέν δευτέραν ; τέν Κουμανούδ(ε) ::: χαῖρέ μοι.

7 τοῖς στελοκοπτικοῖσι ; χάρμα καὶ γάνος.

22. Βιλαμόβιτς.

23. Ὑπονοεῖται ὁ πληθωρισμὸς καὶ ἡ διχοτόμηση τοῦ νομίσματος.

(Ἐπισημειώσεις τοῦ Λ. στο κείμενο τοῦ Η.: «Αθ. 21.3.24 | πλείστην σοι οἶδε τοῦ ποιήματος χάριν | ἀψιλα τὰ φιλούμενα ἡδέως ὀρῶν Β. Λ.» Ὁ Η. στή μεγαλογράμματη γραφή δὲν ἔχει φυσικά, τὴν φιλή τὴν ὁποία προσθέτει ὁ Λ. στή μεταγραφή. | « εἰς IG I 176 σ. 78»).

32. (Γραμμένο σὲ χαρτονάκι. Ἀπὸ τὴ μνεία τῆς παράστασης τοῦ Βύρωνος καὶ τῶν δύο Νικῶν, πού ἔφεραν τὰ τρία γραμματόσημα τῆς ὑπονοούμενης ἐπιστολῆς τοῦ Λ., τὸ σημεῖωμα τοῦτο χρονολογεῖται μετὰ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1924).

Ἰλαρος Λεονάρδω χαίρειν. Τὸ ἀγαθὸ / [ἄλλο ἀσχίας εἶναι κατὰ τὸν ἀρ. 110₃₇ ἄξιόν μοι φαίνεται τοῦ τε Λεοναρδεῖου κόπου καὶ τοῦ Βύρωνος²⁴ καὶ τοῖν Νίκαιν* ἐκγραπτεὰ δὲ καὶ ἐξαλειπτεὰ ὅσ' ἐγράψαμεν ἡμεῖς. Καὶ τὴν μετάθεσιν 110₁₉ ἐπαινῶ. Περὶ τοῦ 144₂ ἀναβάλλω τὴν κρίσιν, διότι τὸ ἔκτυπον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ εὐρίσκεται.

Ἐαρ ἤδη κάλλιστον ἦλθε, καὶ ἀνηρὸν ὑπάρχει μεῖναι ἐν τῷ φροντιστηρίῳ. Ὁ Φιλομωμιχίδης μεταβήσεται ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα εἰς Φλωρεντίαν, οὐ διασκεδάσεως ἕνεκα ἀλλὰ χάριν λόγου τινός. Οἱ Noack, Rodenwaldt, Wiegand ἀπεδήμησαν εἰς Λέπτιν τὴν μεγάλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνου διάστημα. Ἀλλὰ τὰ πολιτικὰ τανῦν ἐφέλκει τὴν προσοχὴν· οἱ δὲ θεοὶ δοῖεν ὑγίειαν καὶ μακρὰν ζωὴν τῷ νέῳ προέδρῳ ἡμῶν²⁵. Ὡς δὲ πρὸς μὴ ἀγνοοῦντά σε τὰ ἡμέτερα αἰσθήματα, περισσὸν μακρολογεῖν· εἰμὶ γὰρ *Laudator temporis acti*, ἴσως καὶ *futuri*, τὰ δὲ περασμένα ἐπὶ ἔτη²⁶ τὰ αἰσχιστὰ οὐδόλως ἀγαπῶ· καὶ τὴν δημοκρατίαν μόνον Περικλέους τινός ὑπάρχοντος, στρατηγοῦντος, οἰκοδομοῦντος, ἀστράπτοντος παρα-

24. *(Σημ. Λ. = Ἑλλην. γραμματόσημα).

25. Ὁ Reichspräsident (1919-1925) Friedrich Ebert.

26. Εἶναι ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 1918 ἕως τὸ 1924. Τὸ 1923, χρονιά κατὰ τὴν ὁποία ὁ Χίτλερ ἔκανε στὸ Μόναχο τὸ ἀποτυχημένο πραξικόπημα, κορυφώθηκε ὁ πληθωρισμὸς στὴ Γερμανία.

δέχομαι, Ὑπερβόλων δὲ καὶ Κλεόνων παραιτῶ, τὸν δ' ἓνα
κοίρανον²⁷ ποθῶ ἐφ' ᾧτε τοιοῦτόν τιν' εὐρίσκεσθαι. |

Πάντα δὲ ταῦτα θεῖα πράγματα' ἂν εἶη· ὁ δ' ἄνθρωπος ποτὲ
μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει.

Χαῖρε Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ σάω Ἀρκαδίην²⁸. | Ἔρρωσθε
πάντες.

33 (Ἐπιστολὴ σὲ ἀπλὸ χαρτί)

ἐν Ἐπιζεφυρίῳ τῇ ἄ ισταμένου μηνὸς Γαμηλιῶνος ἔτους
α' λκδ' (=15.1.1924).

Ἀγαπητέ μου φίλε καὶ ἀπὸ Μουσείου, | Παρῆλθον μῆνες
ἄρκετοὶ καὶ πλέους, καὶ δὲν ἔγραψα οὐδὲ μίαν κεραιάν. Διὰ
τί; Δὲν ἔχω ἀνάγκην πρὸς ὑμᾶς οὐδεμιᾶς ἐξηγήσεως. Τοιαῦ-
ται γὰρ αἱ περιστάσεις παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν· καὶ ὑμεῖς δ'
οἶμαι, βελτίους καιροὺς ἐωράκατε τῶν νῦν ἐπικρατούντων.
Ἄλλὰ μιμητέον τοῖς φιλομούσοις τὸ τοῦ Ἀρχιμήδους παρά-
δειγμα. *Noli turbare circulos nostros!* ἐφ' ὅσον καιρὸν βλέπο-
μεν τὸ τοῦ ἡλίου φῶς. Καὶ περίεργόν τι συμβαίνει· πολὺ πλέω
ἢ ἄλλοτε φῶς ἀποστέλλει ὁ θεὸς εἰς τοὺς Ὑπερβορείους κατὰ
τοῦτον τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ συγχρόνως ψῦχος ἔχομεν περισ-
σότερον τοῦ συνειθισμένου. Ὅστις δ' ἔχει ἄνθρακας ἱκα-
νοὺς, εὔ διάγει· οἱ δὲ μὴ ἔχοντες ταλαιπωροῖ²⁹ ...

Ἐτελειώσαμεν τὴν Συλλογὴν³⁰. ἡ δ' Ἀρχαιολογικὴ Ἐται-
ρεία καὶ ἡ ἡμετέρα σχολὴ καλουμένη θὰ παραλάβωσιν ἀνὰ
ἐν ἀντίτυπον· ἔχει δὲ τὸ λεξικόν, ὃ συνέθεμεν πρὸς ὄφελος
τῶν νέων ἐπιγραφιστῶν. Προσθήκας τανῦν γε δὲν σπεύδω ἐκ-
δοῦναι· ἐκδότην πρότερον ὁ θεῖος Ἀδόλφος ὁ νῦν ἐν Θούλῃ
διατρίβων τὰς ἐπιδιορθώσεις, μυρίας καὶ μυρίας, καὶ ἄλλοι

27. Πρβ. Ἰλ. Β 204: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.

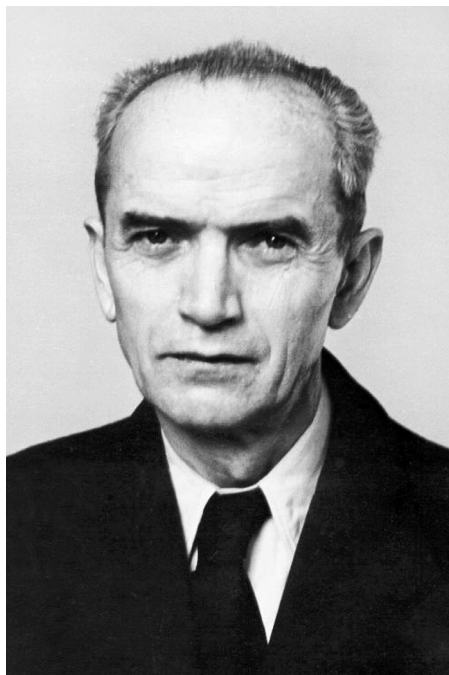
28. Τὸν χαιρετισμὸ λέγει καὶ στὸ ὑπ' ἄρ. 4.

29. Ὅσα ἐπιγραμματικά γράφει ὁ Η. περιγράφει ὁ Stefan Zweig στὸν
Χθελινὸ Κόσμο.

30. Ὁ τόμος *IG I²*, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1924.

κατὰ τὰ αὐτά. Καταγίνομαι νῦν μόνον εἰς τὰ πρὸ Εὐκλείδου, μὴ ὑπάρχων, καθὼς εὖ ἐπίστασθε, Κεκροπίδης ἰθαγενής, ἀλλ' ἔπηλος ἐκ Ῥόδου, ἐπιδημήσας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Περγαίου Ἀρτεμιδώρου ἐν Θήρᾳ, ἐκεῖθεν δ' ἐκδραμὼν εἰς τὰς Ἴωνικὰς Κυκλάδας, προσέτι δὲ καὶ εἰς Πριήνην καὶ Ἀρκαδίαν τὴν πάλαι ἀρεστήν μοι γεγонуῖαν διὰ τὴν μυθολογίαν καὶ ὠραιότητα τῆς φύσεως καὶ τὸ βουκολικὸν τοῦ Πανὸς γόητρον· τοῦτο δ' αὐδῶ Ἀζᾶνι γνησίῳ οὐκ ἀγνοοῦντι τὰ τῆς πατρίδος θαύματα τούς τε Στυγὸς ὕδατος φόβους καὶ τὰς νειφομένας τῆς Κυλλήνης κορυφάς. Ἐκ δὲ τῆς Θήρας κατ' ἴχνη τοῦ Ἀρχεδάμου τοῦ νυμφολήπτου, οὐ Χολλείδου δέ, τῆς Ἀττικῆς ἐπέβην, γευσάμενος ὡς νέος τῶν Ἐλευσίνοι τελετῶν καὶ τῶν Θρακικῶν τοῦ πρώτου Εὐμόλπου ἀμυστίδων. Φεῦ τῆς ἀναμνήσεως· σπάνια γὰρ νῦν πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται τὰ τοῦ Λυαίου δῶρα, πρὸς τιμωρίαν δηλονότι τῶν νεανικῶν καταχρήσεων. Νῦν οὖν καλλιερῶ τὸν ἀγρόν, ὃν ὁ προειρημένος Ἀδόλφος καὶ ὁ φίλτατος Νεωκόρος ὁ προσωπογράφος καὶ ὁ θεῖος Φιλομώμιχος πάλαι ἤδη ἤρσαν, ἀλλ' ἀφῆκαν ἡμιτελὲς τὸ ἔργον. Γέλωτα δ' ἴσως ὀφλήσομεν τοῖς Μαραθωνομάχοις, ἐμβάλλοντες λέξεις ἑλληνικὰς καὶ συρφετώδεις εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Κυδαθηναίων· ὅμως δὲ χρὴ τὸ καθῆκον ἐκτελεῖν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς Ἀκαδημείας, οἷς ὑπηρετοῦμεν μετὰ πειθαρχείας. Τὸ δὲ πιεστήριον οὐ πάντοτε ἀδιακόπως ἐλητούργει ἀλλὰ φέροι ἂν ἀνίαν περὶ τῶν διακοπῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν τιμῶν καὶ ἀντιδράσεων τῶν βιβλιοπωλῶν μακρολογεῖν. Ἐὰν μὴ εὖρωμεν ἄλλους θορύβους, ἴσως ἐφέτος τὸ ἥμισυ τοῦ βιβλίου ἐκδοθήσεται. Ἄλλα δὲ μέχρι νῦν δὲν ἐπιδιώκω· ὁ γὰρ βίος βραχὺς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀδύνατοι ὡς γέροντος· εἰ δὲ τῇ τῶν ποδῶν ῥώμη καὶ τῶν χειρῶν ἐξεῖη τὰς ἐπιγραφὰς ἀναγνῶναι, ῥᾶον ἂν καὶ ἐπ' ἄλλο ἔργον τραπέιην. Νῦν δὲ τοῖς νεωτέροις τὴν συνέχειαν παραδοῦναι χρή, ὧν παρ' ἡμῖν γε ὁ Günther Klaffenbach φαίνεται τὴν πρώτην κατέχειν χώραν.

Τῇ 22. Δεκεμβρίου ἐντὸς στενῆς συντροφιάς ἐωρτάσαμεν τὴν ἑβδομηκονταπεντετηρίδα τοῦ Φιλομώμου, ὄντος φύσει

Günther Klaffenbach (1890-1972).

νεωτάτου, γράφοντος δὲ βιβλίον περὶ τῶν ἑλληνιστικῶν ποιητῶν, ὃ ἔχει ἐν νῶ ἐκ τῶν ἐν Γρυποσπόλει³¹ χρόνων· πάλιν δ' ἐσπούδασε τὸν ἐν Ῥόδῳ διαγαγόντα Ἀπολλώνιον καὶ ἄλλους πλείστους καὶ Ἑλληνας καὶ Ῥωμαίους· ἀγαπᾷ γὰρ καὶ τὸν Ὀράτιον καὶ τὸν Ὀβίδιον.

Καὶ ἡ ἡμετέρα σκαπάνη τί ἤνεγκεν εἰς φῶς; Ἀκολουθεῖ ἔτι ἡ φυσίζφος τῶν Ὠρωπίων γαῖα ἀναδιδοῦσα τὰ ἐκ τεσσαρακονταετίας συνήθη ὑμῖν ὄντα; Καὶ τί γίνεται ἐμ πόλει καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν τοῖς ἀπτικοῖς δήμοις; Χαίρω μανθάνων τοὺς τῶν ἡμετέρων νέων περιπάτους καὶ τοῦ Μοβίου καὶ τοῦ Βελτερίου, τοῦ καὶ διὰ νήσων πλέοντος.

31. Γρυπόσπολις, Greifswald, πόλη στὴν Πομερανία μὲ πανεπιστήμιο, ὅπου ὁ Wilamowitz δίδαξε κατὰ τὸ διάστημα 1876-1883. Ἐκεῖ γεννήθηκε ἡ κόρη τοῦ Δωροθέα, πού πῆρε σύζυγο ὁ Hiller.

Καὶ οἱ φίλοι κύριοι ἔφοροι, καὶ ὁ μέγας Ἐπιδαύριος Καββαδίας, καὶ πᾶσα ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πῶς διάκεινται; Εὐχομαι συνέδριον εὐτυχές κατὰ τὸν Ἰανουάριον, μνημονεύων τὴν πρὸ τριετίας ἔδραν.

Τὰ δ' ἄλλα σιγῶ.

Ἡ κυρία μου ἔλαχεν ὑγίειαν βελτίω τῆς προτέρας, καὶ ἐνθυμεῖται τὰ ἀρκαδικὰ ἄλογα τὰ τόσον φρόνιμα καὶ τὸν Ἀγγελῆν καὶ πάντα τᾶλλα καλά. Ἄλλ' ἀρκεῖ ἡ μέχρι τοῦδε φλυαρία. Ἔρρωσθε καὶ εὐτυχεῖτε.

Σᾶς ἀσπάζομαι ὅλος πρόθυμος φίλος σας | Φριδερεϊκος Χίλλερ.

34. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,073×0,10)

Αθ. 17.7.24

Αγαπητέ μου φίλε, (Hiller) | Ο κοινὸς φίλος κ. Ziebarth ἐγράψέ μοι ὅτι τῇ 3.8.24 ἐορτάζεις τὴν τοῦ βίου ἐξηκοντητῆριδα· ἐπὶ τούτῳ ἐξ ὅλης ψυχῆς πᾶν αγαθὸν εὐχομαί σοι. | ὅλως σὸς | Λεονάρδος.

35. (Σὲ χαρτὶ 0,10×0,148. Ὑπάρχει καὶ δευτέρο 0,6×102 μὲ τὸ ἴδιο κείμενο χωρὶς τὴν ψιλὴ)

17.7.24 | τῷ Hiller.

Ἑλλάδος ἀρχαίης φίλε ἠδὲ νέης, Ἴλερ, χαῖρε,
σωματοτῆρα κράτιστ', ἐπὶ ἕξ δεκάσιν λυκαβάντων
μακρότατόν τοι βίου δόλιχον δοῖεν Οὐρανίωνες,
πάντα δέ τοι αἰεὶ γε τεδὸν κατὰ θυμὸν ἰεῖη,
ὄφρα καί, ἦ πάρος, Ἑλλάδι φωνῆ ἕης μέγ' ὄνειαρ·
εὔ δὲ γένοιτο τεῆ πατρίδι Τευτονία.
Λεοντομένης Θισσαῖος.

σ μικρὰ μὲν τάδ', ἀλλ' ὅμως ἄχω.

Μὲ τὸ ἐπίγραμμα ὁ Λ. ὑπενθυμίζει στὸν Η. ὅτι πέρασαν 16 χρόνια ἀπὸ τὴ γνωριμία τους, τὸν χαρακτηρίζει σωματοτῆρα, λέξη φτιαχτή, τηρὸς σημαίνει φρουρός, φύλακας καὶ ἀπαντᾶ μιὰ φορὰ στὶς *Ἰκέτιδες* 248 τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ νεολο-

γισμός του Λ. εἶναι ὑπερβολή καὶ ὑπονοεῖ στὸν Η. τὸν αὐτοχαρακτηρισμό του σωματοφύλαξ (ἀρ. 1). Οἱ εὐχῆς γιὰ τὴν προκοπή τῆς Τευτονίας ἦσαν ἐπίκαιρες. Ἡ Γερμανία βρισκόταν ἀκόμη σὲ κακὴ οἰκονομικὴ κατάσταση.

36. (Ἐπιστολὴ σὲ ἀπλὸ χαρτί 0,14×315)

ἐν Ἐπιζεφυρίῳ τῇ 14. Ὀκτ. 1924 | Ἰλαρος ὁ Νησιώτης
Λεονάρδῳ τῷ Ἀρκαδί | χαίρειν.

Τὸ μὲν πινάκιον | τὸ παρέχον τὴν θεάν τῆς θαυμασίας Δημητριάδος ἐκομισάμην, ὅθεν πρὸ 14 ἐτῶν μετὰ τῆς συζύγου εἰς Γόρτυνα ἐπορεύθημεν· φιλοξένως δ' ὑπεδέχετ' ἐκεῖ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀειμνήστου λαογράφου· ἀλλ' ἡμεῖς ἀνεχωρήσαμεν σπεύδοντες. Ἐσπεύσαμεν ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ ἄλλοτε πολλάκις, ἐπικειμένον τοῦ πολλαπλασίου ἔργου τῶν ἐπιγραφῶν, ἐπειδὴ τότε μετὰ τῶν δυτικῶν γειτόνων ὁμοθυμαδὸν ἐπεμελήθημεν τῶν ἐκ Δήλου ἐπιγραφῶν, ἐφροντίσαμεν δὲ καὶ τῶν Ἀττικῶν, Εὐβοϊκῶν, Λακωνικῶν. Ἦν ἡ ἀκμὴ θέρου μεσοῦντος· νῦν δὲ μᾶλλον λήγει τὸ φθινόπωρον, ἐγγὺς δ' ὁ χειμῶν. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς ἢ μᾶλλον τὰ πεδία αὐτῆς μόλις γνωρίζει τὸν χειμῶνα· οὕτως δὲ καὶ ὁ καλούμενος χειμῶν πέρασ' ἔξει. Ἴσως οὖν χυμεῖς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐλάβετε τὸ «μέγα κακόν», ὁ τοῖς εὐεργετήσασι ἢ μᾶλλον ὀλίγοις ἐξ αὐτῶν ἀπέστειλεν ἢ ἡμετέρα Ἀκαδημεία, σοὶ δὲ πρὸ πάντων. Ὁ Ἀρχέδαμος ὁ Θηραῖος καὶ νυμφόληπτος τέλος ἐπέθηκε τοῖς Ἀττικοῖς ἔργοις, τοῖς τε Ἀναγυροῦντι Ὑμητίοις καὶ τοῖς ἐν ἄστει³²· εἰ δ' ἔτι εἰμαρμένον αὐτῷ ἔστι Θήρανδ' ἐπανελθεῖν, ὅθεν ἴσως ἐκπέπτωκεν ὡς ἄγαν ἀττικίζων καὶ τὰ Δωριέων πράγματα προδούς, ἄδηλον. Πάλιν δ' ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τῶν νήσων, ἐκτὸς τῆς Δήλου, σκοπῶ τὰ νεώτερα εὐρήματα, ὧν ὀλίγα μὲν παρέχουσιν αἱ πλεῖστα, πλεῖστα δὲ ἡ Ῥόδος, ὑποσχεῖται δὲ καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος, ἐφ' ἧς ἐστάλη ὁ φίλος ἡμῶν Μιλήσιος

32. Ἐννοεῖ τις ἐπιγραφὴς τοῦ σηπλαιίου κοντὰ σιτῇ Βάρη *IG I² 784-788* = *IG I³ 977-980*. Ἡ 788 ἔχει: Ἀρχέδημος ὁ Θηραῖος ὁ νυμφόληπτος φραδαῖσι. Νυμφῶν τῶν τῶν ἐξηργάξατο.

Rehm, ὃν οὐχ ἔχω ἀνάγκην συστήσαι τῇ εὐνοίᾳ σου, ἐὰν ἀφίκηται εἰς τὰς ἱερὰς Ἀθήνας.

Ὁ δὲ νεωκόρος ἡμῶν ὁ καὶ Ἐκκλησιαστῆς διατελεῖ Ἀθηναῖος ὢν, φιλοπόνως δ' ἐξετάζει τὰ κείμενα τῶν παραδόσεων καὶ τὰς ναυτικὰς λέξεις, μέχρι δὲ τοῦδε ἀπαράμιλλος ἦν διορθωτῆς τῶν ἡμετέρων ἀβλεψιῶν καὶ σφαλμάτων.

Ὁ Βιλαμόβιτς εὐθυμος ὑπάρχει, καλλιεργεῖ τὸν κῆπον αὐτοῦ, ἄνευ τῆς μελαγχολίας καὶ τῶν ἐπ' ἀγροῦ πημάτων τῶν τοῦ Λαέρτου· φύσει γὰρ γεωργὸς καὶ κηπουρὸς καὶ γεωπόνος ὀρθῶς ἂν καλεῖτο· ἀλλ' ἔτι καὶ μετὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ποιήσιν Μενανδρείου δράματος ἔκδοσιν συντετέλεκεν καὶ τὴν Ὀδύσειαν μελετᾷ καὶ ἄλλα οὐκ οἶδ' ἅτινα· χαίρει δὲ τοῖς παρ' αὐτῷ γενομένοις μήλοις καὶ αὐτὸς μαλοδροπεὺς κατέστη. Τοῦτο τὸ φθινόπωρον ὠραιότατον ἐγένετο καὶ ἔτι συμμένει, οὐρανὸς αἴθριος, γαλήνη ρόδα. Καὶ ἡ οἰκοδέσποινά μου εὖ ἔχει καὶ μνημονεύει τὴν Ἑλλάδα, ποθοῦσα τοὺς Ἀρκαδικοὺς ἵππους.

Καὶ σὺ σκάπτεις ἔτι τὴν τοῦ Ἀμφιαράου πείραν ἢ καὶ τραχεῖαν ὀργάδα, ἴσως δὲ καὶ τὸν πρότερον εὗρες Φειδίαν³³. ἡμεῖς δὲ καὶ τοῖς Βοιωτικοῖς χαίρομεν· οὐ γὰρ Ἀττικίζομεν κατὰ τοὺς Φρυνίχους. Τὰ δὲ πολιτικὰ ἐπιτρέπομεν τοῖς περὶ ταῦτ' ἀσχολοῦσιν, οὐ μάλ' ἠδόμενοι, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι τῇ φιλολογικῇ μεθόδῳ θεραπεύειν τὰ σφάλματα καὶ κενὰ ἐκείνων· ἀμφιβάλλομεν δὲ νῦν ποῖ μεταχειριστέον ἂν εἴη τὸ Carthaginem esse delendam.

Σὺ δ' ὑγίειαν ἔχεις καὶ ταῖς Μούσαις ἀμφιπολεύεις. Καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ φίλοις καὶ συναδέλφοις καὶ τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἑταιρείᾳ καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ πάνυ ἀγαθὰ μάλ' εὐχόμεθα παρὰ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. | Ἔρρωσο:

33. Ὑπονοεῖ τὸ βᾶθρο τοῦ Ἀμφιαρείου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Φειδίας ἐπόησε τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ὁ Λ., *AE* 1919, 102, εἰκ. 4 (**Οἱ Ἐπιγραφὰς τοῦ Ὀρωποῦ* 346) θεωρεῖ τὸν γλύπη ἀπόγονο τοῦ μεγάλου ὁμωνύμου τοῦ ὁποίου ὁ Η. διερωτᾶται μήπως ὁ Λ. βρῆκε καὶ αὐτοῦ ὑπογραφή.

37. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,075×0,10)

Αμφ. 16 δεκεμβρ. 1924

Αγαπητέ μου φίλε, (Hiller), | Ἐλαβον τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰ δύο δελτάρια, ὧν τὸ ἓν, τὸ περὶ τῆς διορθουμένης ἐπιγραφῆς, ἐπέμψα εὐθὺς τῇ Αρχ. ἐταιρείᾳ ἵνα τυπωθῇ. Εντρέπομαι καὶ αιτοῦμαι συγγνώμην ὅτι εβράδυνα νὰ ἀπαντήσω. Ενόμιζον ὅτι θὰ ἐπανερχόμενη πρότερον ἐν Αθήναις· ἢ ἐπ’ ἀνοδὸς μου θὰ εἶναι λίαν προσεχῆς. Γράφω καὶ πρὸς τὸν νεωκόρον. | Μετὰ θερμοτάτων προσηρήσεων | Λεονάρδος.

38. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,145×0,20)

Αθήναι 15.1.25

Αγαπητέ μου φίλε Ἰλαρε, | Ἐγραψα τῇ 16 12 24. | Ἐλαβον πάντα ὅσα μοι ἐπέστειλας καὶ ἐπέμψα καὶ ἔδωκα τῷ Γ. Οικονόμῳ τὰ περὶ ἐπιγραφῶν Σύμης κλπ. καὶ τὰ φωτογραφήματα Χαβιαρᾶ ΑΕ 1922₃₉ εἰκ. 1 κέ· διότι ἀπὸ τοῦ μαῖου 1924 παραιτηθέντος ἐμοῦ, τὰ περὶ τὴν ἐκδοσὶν τῆς ΑΕ, ἐπιμελητὴς εἶνε ὁ Οικονόμος μεθ’ οὗ καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ τῆς ΑΕ θὰ συνεννοῆσαι.

Ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ Αμφιαρείου ὅπου οὐ πολλοῦ ἄξια ἐφ’ ἔτος ἠῦρον, εἶδον τὸ IG I² ἐν τῷ Ἐπιγρ. μουσείῳ, ὃ καὶ εὐχαριστεῖ σοι τὰ μάλιστα ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ, καὶ συγχαίρω σοι ἐκ τῆς καρδίας ἐπὶ τῇ αἰσιῳ συντελέσει τοῦ μεγάλου πονήματος, εὐχομαι δέ σοι καὶ τοῦ λοιποῦ ἄλλα ἐπ’ ἴσης κάλλιστα.

Ἀσμεναίτατα ἀνέγνων καὶ τὰ περὶ τοῦ Φιλομωμίδου, οὗ καὶ εἶδον τὸ σύγγραμμα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Γερμ. σχολῆς.

Τὰ ἐν Ἑλλάδι πολιτικά τε καὶ βιοτικά διατελοῦσιν οὐ καλῶς ἔχοντα, περὶ δὲ τῶν ἔξω ἐπαναλαμβάνω, ὡς καὶ πρότερον, τὸ τοῦ Κάτωνος «δοκεῖ δέ μοι καὶ —καί— μὴ εἶναι»³⁴.

Εἶδον καὶ τὰ νέα Γερμ. γραμματόσημα καὶ εὐχομαι καθ’ ὅλον τὰ βέλτιστα. | Τιμᾶ σε καὶ ἀσπάζεται | σὸς | Λεονάρδος.

34. Ἡ πλήρης φράσις τοῦ Κάτωνος (Πλουτ. *Κάτων* 27) εἶναι: Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι.

39. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,045×0,15)

Ἀθῆναι 14 μαΐου 25

Ἀγαπητέ μου Ἰλαρε, | Ἄσμενος εἶδον τὰ περὶ τοῦ IG 1² 110 κλπ. Ὁ ακαταπόνητος Φιλομωμιχίδης διατελεῖ δρῶν· καὶ οἱ ἄλλοι Γερμανοὶ πάντες, μετὰ χαρᾶς δὲ οἱ φιλοτεύτονες βλέπομεν προιοῦσαν τὴν τῆς Γερμανίας ἀνόρθωσιν ἐπ' αγαθῶ τοῦ πολιτισμοῦ. Χαῖρέ μοι | σὸς | Λεονάρδος

IG 1² 1274 328₁ KEM 232 675 I 533/4 844₁₀ (πρβ. 1² 462 = Lolling + Wolters KEM (XXIV) Ξενοκύδος 848₄ = 1 537

40. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο χωρὶς παράσταση)

Ἰλαρος Λεονάρδω χαίρειν.

Τὸ Ξενοκύδος οὐκ ἀδύνατον μὲν, διότι εὕρισκομεν ἐνίοτε τοιαῦτα ξει καὶ ἐν τοῖς Ἀττικοῖς γράμμασιν, ὅμως δὲ καθόσον ἂν δυνώμεθα φευκτέον μοι φαίνεται, οὗ ἕνεκα τὸν Τηνοκύδην ἐπλάσαμεν κατ' ἀναλογίαν τοῦ Καρυστονίκου τοῦ τε Σκυροκλέους καὶ τοῦ Σαλαμινοκλέους. Ἄλλὰ περὶ τούτων ἐλευθέρα κρίσις πάρεστιν.

Τὸ ἀγγελῶντας δεχόμεθα καὶ ἄλλα ἔτι ὅσ' ἀποστάζει τὰ ἡδέα καὶ σύντομα πινάκιά σου.

Κατὰ τὸν Μάϊον κατέλυσα παρ' Ἀσκληπιῶ³⁵ πρὸς βελτίωσιν ἢ μᾶλλον ἐκκαθάρισιν τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ· ἔτι δὲ περιμένω τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν τῆς ὀξυδερκείας· ὁ δ' ἰατρὸς λίαν φαίνεται εὐχαριστημένος. Τοιαῦτα τε τῶν γερόντων παθήματα. Ὑμεῖς δ' ἔρρωσθε πανστρατεί. Pereat diabolus. | ἔγραψα τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Προδρόμου 1 κ̅ε

(Στὴν ἐμπρόσθια ὄψη): Ὁ Κίρχνερ κατεγίνετο εἰς τοὺς θεατρικοὺς καταλόγους, ὃς βύβλου πάσης ἐδάη εὐθεῖαν ἀταρπὸν εὐρεῖν. Τὸν δὲ Κελάδοντα ἢ Klaffenbach προσεχῶς ὄψεσθε· ὅπως δὲ τῆς ὑμετέρας εὐνοίας τύχοι, περιπτὸν αἰτηῖσαι τῷ τὴν Ἀττικὴν φιλανθρωπίαν εἰδίoti.

35. Σὲ νοσοκομεῖο.

41. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,073×0,10)

Αθ. 1.7.25

Ἰλαρε αγαπητέ μου, | Ὁ ἡμέτερος Kirchner ἐγράψέ μοι περὶ τῆς οφθαλμικῆς σου θεραπείας καὶ εχάρην ὅτι ἡ εγχείρησις διεξήχθη επιτυχῶς καὶ ὅτι συντόμως θὰ ανακτηθῆ ἡ προτέρα οξυδέρκειά σου.

Πλειστον θὰ χαρῶ ὅταν ἰδῶ ενθάδε τὸν Κελάδοντα, στηρρόν τε τῆς ἐπιστήμης θεράποντα καὶ σὸν φίλον.

Ορθῶς περὶ τοῦ -]ενοκύ[δος λέγεις.

Τὴν Ἑλληνικὴν ποικιλίαν μανθάνετε ἐκ τῶν εφημερίδων. *Regeat diabolus*: ζήτησαν οἱ φοιτητικοὶ σύλλογοι³⁶. Μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης | σὸς | Λεονάρδος

42. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο χωρὶς παράσταση. Ὁ Η. γράφει τὴ διεύθυνσή του στὸ κάτω τῆς ὄψης τοῦ δελταρίου, ἀνάποδα: Abs. v. Hiller Karlslegen, Insel Usedom, Seeblick).

ἐδόθη ἐν Ἐπιζεφυρίῳ μηνὸς Μεταγειτινῶνος ἰδ', ἔτους κε'

Ἰλαρος ὁ Νησιώτης Λεονάρδῳ τῷ Μαιναλίῳ χαίρειν. | ὡς αὔριον καταβησόμενος εἰς νῆσον μεγάλην καὶ εὐδαίμονα, οὐκ εἰς Σαρδῶ τὴν ὑφ' Ἡροδότου θρυλουμένην, ἀλλ' εἰς Οὔσεδομ τὴν κατὰ τὸ δέλτα τοῦ ποταμοῦ Ὀδερ κειμένην, ἰμείρων δὲ τὸν θαλασσινὸν βίον, καίπερ νῦν τοῦ Ἀρχιλόχου Πάριον οὐ πρόχειρον ἔχων οὔτε τὰ σῦκα κείνα οὔτε τοὺς τερατώδεις ἀστακοὺς, καὶ σὲ κελεύω χαίρειν καὶ ὑγιαίνειν καὶ δέχεσθαι τὰ τοῦ Ἀμφιαράου ἀγαθὰ. Εἶπε δὲ τῷ σοφῷ Κεραμοπούλλῳ, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη αὐτῷ εὐρεῖν³⁷ τὸ ἀποτυμπανισθὲν³⁸ κάτω μέρος τῆς Σαλαμινιακῆς, διότι τὸ ἄνω μεγίστην ἐνέβαλε ταραχὴν τοῖς περὶ τοὺς ἀττικοὺς ἄρχοντας ἐρευνῶσι ἤδη γὰρ καὶ ὁ Κόλυμπε θήγει τὸ ξίφος ὡς καταβαλὼν τὰ τῶν ντὲ Σάγκτι καὶ Κίρχνερ καὶ Βάλεη καὶ Μπέλοχ. Ἄλλὰ καὶ τῆς δη-

36. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1924 ἔγιναν φοιτητικὰ συλλαλητήρια ποὺ κατέστειλαν τὰ βενιζελικὰ Δημοκρατικὰ Τάγματα.

37. Ὁ Κερ. ἦταν τότε Ἔφορος τῆς εὐρύτερης Ἀττικῆς.

38. Ὑπανιγμὸς στὸ βιβλίον τοῦ Κερ. *Ἀποτυμπανισμὸς* (BAE 22, 1923).

μιουργίας τοῦ κόσμου ἀρχὴ ἐγένετο τὸ Χάος, αὐτὰρ ἔπειτ' ἤλθεν ὁ Ἔρως ὁ ἐκ Θεοπιῶν Ἡσιόδειος. Τὸν οὖν Ἔρωτα λατρεύμεν Πλατωνικῶς καὶ καθὼς ἕκαστος ἐπίσταται.

Ὁ Κλάφενμπαχ ἔρχεται καὶ ὁ Κέρν μετὰ τῆς κυρίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐγὼ δὲ δωδεκάκις ἐπιδημήσας Ἀθήνησι νῦν μένω παρὰ τοῖς Βορείοις μᾶλλον ἢ Ὑπερβορείοις, δεινὸν δ' ἔχουσι καύσωνα. Θάλαττα, θάλαττα. | Ἔρρωσθε.

Ὁ Λ. ἔλαβε τὸ δελτάριο στὸ Ἀμφιάρειο στίς 26.8.25. Ὡς διεύθυνση ὁ Η. εἶχε γράψει: Griechenland | κύριον Λεονάρδον | διευθυντὴν τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου | Athen Ἀτικῆς | ὁδὸς Προαστείου 59 | εἰ δὲ μή, εἰς Ὀρωπόν.

43. (Ἐπιστολὴ σὲ ἀπλὸ χαρτί, πού ἔλαβε ὁ Λ. στὸ Ἀμφιάρειο στίς 5.10.1925)

Ἰλάριος ὁ Νησιώτης Λεονάρδω τῷ Ἀρκάδι χαίρειν.

Προχθὲς ἐκ τῆς νήσου τῆς ἐν τῷ δέλτα τῆς Ὀδέρας ἐπανήλθον, ὅπου ἀρκετὴν τῶν θαλασσίων ὑδάτων ἀπόλαυσιν ἐκομισάμην· καὶ σὲ δ' ἐλπίζω εὖ πράσσοντα ἢ μένειν ἔτι παρ' Ἀμφιάρω ἢ πάλιν ἐν τῷ προαστείῳ διαγέιν. Τὸ δὲ θέρος ἔληξεν, ἤδη δὲ μάλ' ἀφειδῶς ὕοντος τοῦ Διὸς τὸν χειμῶνα προαισθανόμεθα, μακρύτερον παρ' ἡμῖν ὄντα τοῦ θέρους· τὸ γὰρ καλούμενον φθινόπωρον ἀμφίβολόν τε φιλεῖ γίνεσθαι.

Ὁ ἡμέτερος σύνεργος Guenther Klaffenbach, Studienrat ἐν γυμνασίῳ τινι (ἔχομεν γὰρ ἤδη θαυμασίας ἐπωνυμίας τῶν ἀνωτέρων διδασκάλων), ἀναχωρεῖ αὖριον εἰς Βενετίαν, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ δύο περίπου ἑβδομάδας κάτεισιν ἢ καταπλεύσεται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ σημαίνει τὸν κελάδοντα ποταμόν· ὑπάρχει δὲ στηλοκόπης ἐπιμελῆς καὶ ὄξυδερκῆς, νῦν δὲ ποθῶν καὶ αὐτῶν τῶν λίθων ἔμπειρος γενέσθαι, ὧν τοὺς ἀρίστους ἔχει τὸ ὑμέτερον Μουσεῖον. Οὐκ ἔχει χρεῖαν τῆς παρ' ἡμῶν συστάσεως, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν φέρων τὴν καλλίστην σύστασιν· παρακαλῶ δὲ τὴν σὴν λογίωτα καὶ φιλοφροσύνην, ὅπως γνωρίζης αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς συναδέλφους τοὺς ἐν τῷ Μουσείῳ καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς χώρας ἐφόρους.

Σήμερον τὸ μεσημερινὸν γεῦμα παρὰ τῷ Φιλομωχίδῃ λαβὼν, πολλάκις ἠκούσαμεν τὸ ὄνομά σου παρ' αὐτοῦ μετὰ πλείστης εὐμενείας προφερόμενον. Ὁ προειρημένος γείτων νῦν ἐξεπόνησεν ἕκδοσιν τοῦ Εὐριπιδείου Ἴωνος, καὶ καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν οὐδεμίαν τῶν ἔργων πεποίηκε διακοπὴν.

Ἐκ τῶν Θηραϊκῶν καὶ Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἔμαθον τὰ νέα τοῦ Ἡφαιστου³⁹ θαύματα καὶ γεννήματα, ἅτινα εὐτυχῶς οὐδεμίαν ἐπήνεγκον ζημίαν εἰ μὴ κόνιν φαιὰν ἐνοχλοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους, ἴσως δὲ καὶ τὰς ἀμπέλους, καὶ κρότον τρομερὸν ὥσπερ «μπομπαρδισμόν».

Καὶ ταῦτα μὲν τοσαῦτα, κατὰ τοὺς Ἕλληνας. | Ἔρρωσο.

Καὶ ὁ μὲν διάβολος ἀπόλοιτο, ὁ δὲ Θεὸς βοηθησάτω τοῖς ἐν Μαρόκκῳ⁴⁰ ὑπὲρ τῆς πάτρας πρὸς τὴν τῶν Γαλατῶν πάλαι γνωστὴν ὠμότητα ἀμυνομένοις. Καὶ τοῖς ἐν Λιβανῶνι⁴¹ ἀνδρείως ἀγωνιζομένοις.

Ἄγγελον δὲ καὶ τὰς νέας τοῦ Ἀμφιαράου ἀρετάς, ὡς ἄξιος τοῦ θεοῦ καὶ πολυχρόνιος ἀρεταλόγος καθεστώς.

44. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,15×0,15)

Αμφ. 8 οκτωβρ. 25.

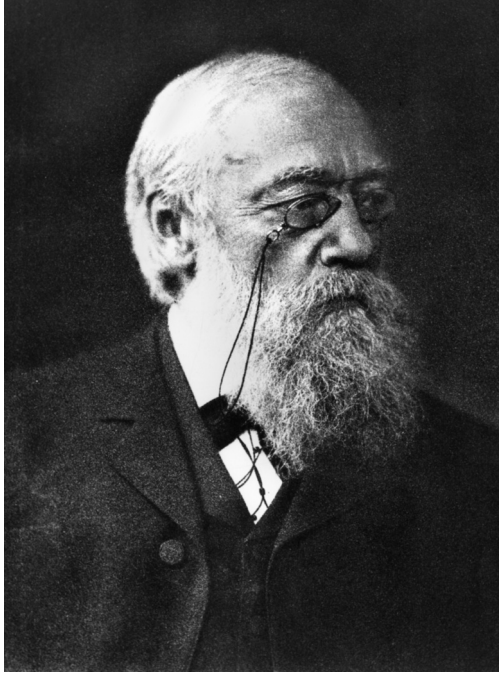
Αγαπητέ μου Ἰλάριε, ἔχω τὸ πρὸ τῆς αποδημίας σου δελτάριον· ἐν τοῖς ἀγροῖς βραδύτερός τις γίνεταί ἄνθρωπος περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι· σύγγνωθι οὖν ἢ ἐπίβαλέ μοι ποινήν ἢ ἂν σοι δόξη. Εκομισάμην δὲ καὶ τ' ἄλλα γράμματά σου καὶ σπεύδω, ἵνα μὴ αὐθις αὐ βραδύνω, νά σοι ευχαριστήσω ἐπὶ κάρτα. Διατρίβω ἐτι ἐνθάδε τά τε παλαιὰ συνερευῶν καὶ ἄλλα ἀναζητῶν, ἐλπίζω δὲ μᾶλλον ἢ ἔχω.

Χαίρω σφόδρα ἐπὶ τῇ τοῦ φιλάτου Πυρῶνος καθόδῳ καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Κελάδοντος ἡ, ἵνα καὶ τῆς Ολυμπίας μου ἀνα-

39. Ἐκρηξη τοῦ ἠφαιστείου τῆς Θήρας στίς 25 Αὐγ. 1925.

40. Ἐξέγερση τῶν Μαροκινῶν κατὰ τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν Γάλλων. Τῶν τελευταίων τονίζει τὴν ὠμότητα. Ἔζησε ἀρκετὰ ὁ Η. γιὰ νὰ ἰδεῖ καὶ τὴν ὠμότητα τῶν Τευτόνων.

41. Ἐννοεῖ ἐξέγερση στὴν τότε Συρία.

Wilhelm Dittenberger (1840-1906).

μνησθῶ, Κλαδάου ἀνδρὸς ἐκ τε τῆς σῆς συστάσεως καὶ τῶν αὐτῷ γεγραμμένων πάνυ γνωστοῦ, ὅταν δ' Αθήναζε ἐπανέλθω, ἐτι μᾶλλον χαιρήσω καὶ τὸ πᾶν ὑπὲρ αὐτῶν ποιήσω.

Τρισάσμενος δὲ εἶδον ὅτι ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Φιλομωμχίδου ευμενῶς τὸ ὄνομά μου ἐμνημονεύθη· ζῶη εὖ καὶ ἐπὶ μήκιστον τὸ χάρμα, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἡ δόξα τῆς Γερμανικῆς επιστήμης.

Βοηθησάτω, ναί, Ζεὺς τοῖς τε Μαυριτανοῖς καὶ τοῖς ἐν Λιβανίτιδι καὶ τοῖς Νινευῖταις⁴² ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν κατὰ τῶν Ἑσπερίων ἀγωνιζομένοις, δοκεῖ δέ μοι καὶ — καὶ —⁴³

Χαῖρέ μοι. | ὅλως σὸς | Λεοντομένης.

42. Ἐννοεῖ τοὺς ὑπὸ ἀγγλικῆ κατοχῆ Ἰρακινούς.

43. Πλουτ. *Κάτων* 27: Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι. Βλ. καὶ ἀρ. 38.

45. (Ἐπιστολή σὲ ἀπλὸ χαρτί. Ὁ Λ. τὴν ἔλαβε στὶς 10.6.26).

Ἰλαρος ὁ Νησιώτης Λεονάρδω | τῷ Μαιναλίῳ χαίρειν.

Περιηγηταὶ τινες ἐπίσημοι καὶ φιλόμουσοι, ὁ φιλόμαχος ὀδοντίατρος καὶ σπουδάσας τὴν μεσαιωνικὴν τέχνην διδάκτωρ Lubowski καὶ ὁ νομισματογνῶμων Lederer καὶ ἡ παρ' ἡμῶν κατοικοῦσα διδασκάλισσα ἑλληνικῆς φιλολογίας (Studienrätin) διδ. Reinherd παρεπεδήμησαν νεωστὶ εἰς Θῆραν καὶ ἐθαύμασαν οὐ μόνον τὰ ἔργα τοῦ Ἡφαίστου, οὐδὲ τὰ προγεγεννημένα τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαίαν πόλιν καὶ τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἐμαρτύρησαν, ὅτι πάντα ταῦτα εὐρίσκεται ἐν καλλίστῃ τάξει καὶ ἄκρα καθαριότητι, καὶ τοῦτο καίπερ τέφρας ἀρκετῆς ἀνατινασσομένης ἐκ τοῦ κρατῆρος. Ἀγγέλλομεν τοῦτο πρὸς τιμὴν ἅπαντος τοῦ Θηραϊκοῦ λαοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ ἐκεῖ ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ διευθύνοντος τὸ Μουσεῖον, καὶ τοῦ νῦν φύλακος τοῦ Μεσαβουνοῦ, ὄντος υἱοῦ τοῦ προτέρου, τοῦ φίλου μου Γεωργίου Βαμβακούση ἐπὶ κλησιν δὲ Μπαμπούρη Γωνιάτου, ὅστις λοιπὸν δηλοῖ ὅτι ἔσφραξε τὰς πατρῶας ἀρετάς.

Τὸ ἐναντίον φαίνεται ὅτι συνέβη ἐν Πάρῳ, ὅπου οἱ πρόσφυγες διαμένοντες ἐν τινι οἰκίματι ὑπὲρ τοῦ καλουμένου Μουσείου δεινὰ λύματα ἐπέφερον καὶ ἐπομένως φύλλων τεράστιον πλῆθος. Ἴσως ὁ κύριος ἔφορος τῶν Κυκλάδων μεταβὰς εἰς Πάρον μετὰ μεγάλου πίθου κόνεως ἐντομοκτόνου καὶ ἄλλων ἐργαλείων τῶν ὑφ' Ἡρακλέως παρ' Αὐγείᾳ καταλειμμένων ἐκτελέσει τὸν τοῦ Ἐπιμενίδου ἄθλον. Ἀλλὰ ταῦτα γέλωτος μόνον ἔγραψα καὶ συγκρίσεως τῆς πρὸς τοὺς μεμορφωμένους καὶ πεφωτισμένους ἐν Θήρᾳ πατριώτας.

Εἰ δ' ὑγιαίνεις, εὖ ἂν ἔχοι, ἡμεῖς δ' ὑγιαίνομεν. Καὶ ὁ Φιλομομιχίδης διδάσκει τρεῖς τῆς ἐβδομάδος τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρῶτην φοράν, ἅτε γέρων καὶ συνταξιούχος ὑπάρχων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σόλων ἐδιδάσκετο μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ βίου ἡμέρας.

Ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς Ῥόδου μέλει· ἄλλοι δὲ κρύπτουσι τὰ εὐρήματα αὐτῶν — ἀλλ' οὔτε Ἴταλοὶ οὔτε Ἕλληνες.

Καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ ἀγορὰ ἀνέστη ἤδη, καθὼς ἡ τῆς Ῥώμης;
Ἔξω, ἔξω τὰς καλύβας καὶ τὰ χόματα⁴⁴.

Ἔρρωσο σὺν πᾶσι τοῖς ἐν Ἑλλάδι Μουσαῦσταῖς,
ἔγραψα ἐν Εὐεσπερίδαις τῇ δ΄ Ἐθαρηλίῳ L κδ΄.

46. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,075×0,10)

Αθ. 17 ἰουν 26. | Αγαπητέ μου φίλε,

Επὶ μὲν τοῖς περὶ Θήρας εὐχάρην, τὰ δὲ περὶ τῶν ἐν Πάρῳ
ανεκοίωσα τῷ τμηματάρχη κ. Κουρουνιώτῃ.

Περὶ τῶν Αθηνῶν Ἀμερικανικῶν σκαφῶν ὁ κ. Hill εἶπέ
μοι ὅτι τὸν χειμῶνα ἐν Ἀμερικῇ θὰ μεριμνήσῃ περὶ χρημά-
των. Ἐννοεῖται, πρέπει τὰ πάντα νὰ ἀποκαλυφθῶσι.

Ἐκ τῆς καρδίας αἰεὶ χαίρω μανθάνων περὶ τοῦ Φιλομωμι-
χίδου θαῦμα ἀκμῆς. Θερμότατα χαιρετίζων διατελῶ ὅλος
ὑμέτερος | Λεονάρδος

47. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,010×0,145)

Ἀμφ. 2 Σεπτεμ., 26 (Hiller)

Ερίτιμε καὶ ἀγαπητέ μοι Ἴλαρε, | Σφόδρα εὐχάρην ἰδὼν
δελτάριόν σου ἐξ Ἑλλάδος, ἐτι δὲ μᾶλλον θὰ ἐχαιρον εἰς ἐν-
καιρήσῃς νὰ συλλατρεύσῃς καὶ τῷ Οἰκλείδῃ.

Ἐλαβον δελτάριον παρὰ τοῦ ἡμετέρου φίλου Νεωκόρου,
τοῦ δεινοῦ ἐρέτου, ὃν καὶ ἀργαλέως ἄλλος μαιμακτηριῶν κα-
τηάνησε.

Πολλὴν ἔχω σοὶ χάριν τῆς περὶ τῶν ἐνθάδε εὐχῆς. Ἀνεκα-
θηράμην τὸ θέατρον καὶ κατέταξα τὰ τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ
προσκηνίου μέλη, ἐκαθηράμην δὲ καὶ τὸν τὰ Διὸς ὕδατα ἐκ
τῆς ορχήστρας ἐκ τοῦ χαράδρου ἀποχετεύοντα οχετόν, ὃς
ἐνθα μὲν ποροστεγῆς ὢν ἐνθα δὲ συριγγώδης, καὶ τὸ βάθος
ἱκανὸν ἔχει ὡς 1, 25⁴⁵.

44. Οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς κλασικῆς ἀγορᾶς τῶν
Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦς Ἀμερικανοῦς ἄρχισαν τὸ 1924 μὲν τὸν Β. Η. Hill καὶ τὸν
Κωνστ. Κουρουνιώτῃ. Ἡ ἀνασκαφὴ ξεκίνησε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1931.

45. Πλήρης ἔκθεσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ 1926 *ΠΑΕ* 1926, 103-108.

Ἐρρωσο, φίλτατε Ασκληπιάδα, καὶ διατέλει πρὸς τῇ Γευ-
τονία καὶ τὴν Νέαν Ἑλλάδα φιλῶν. | σὸς | Λεοντομένης.

48. (Ἐπιστολὴ σὲ ἀπλὸ χαρτί. Ὁ Λ. τὴν ἔλαβε στίς 21.9.1926)

Ἰλαρος ὁ ἀσκητὴς καὶ κάτοχος τοῦ Ἀσκληπιῦ | Λεο-
νάρδῳ τῷ τοῦ Ἀμφιαράου ἱερατεύοντι διὰ βίου | χαίρειν.

Ἄσμενος ἔκομισάμην ἅ τῇ τοῦ Ἐρνέστου Κουρτίου γενε-
θλίῳ ἡμέρᾳ γέγραφε⁴⁶. ἐγὼ δὲ τότε πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων
προφήτην Ἡλίαν ἀνέβην, ὅστις καὶ ἐκ τοῦ ἐνθαῦτα Κυνορ-
τίου τὴν εἰς τὸν Οὐρανὸν πορείαν ἐποιήσατο, τὸ τοῦ Ἡρα-
κλέους ἐν τῇ Οἴτῃ μιμούμενος τόλμημα. Ὠραίαν δ' ἐκεῖθεν
ὄψιν εἶχον, τὸν τε Σαρωνικὸν κόλπον ἀποβλέπων καὶ τὸν Ἀρ-
γολικόν. Σήμερον δὲ περιμένω τὴν τοῦ ἐν Ἄλαις⁴⁷ ταῖς Σαξω-
νίσι Κάρωνος⁴⁸ ἀφιξίν· αὔριον δ' ἴσως τὴν Καββαδίου τοῦ
Ἐπιδαυρίου ἄνακτος καὶ νέου κτιστοῦ ἀναχώρησιν. Ἐπεθύ-
μουν οὖν πάντας τοὺς φιλομούσους ἄνδρας μάρτυρας εἰλη-
φέναι τῆς τάνδρὸς ἀκουράστου καὶ θαυμασίας φιλοπονίας·
καὶ νῦν δὴ καίπερ Κυριακῆς οὔσης κάθηται ἠλιόλουστος καὶ
ἐξετάζει τὰ τῶν οἰκοδομικῶν ἐπιγραφῶν κείμενα, γεγραμμένα
νῆ Δία ἐν στήλαις ὀγκώδεσι, μεταπεποιημέναις εἰς θυρῶν
κατόφλια καὶ τετριμμέναις τοῖς τῶν διερχομένων ποσίν.

Ἐγὼ δὲ μετρίως καταγίνομαι εἰς τὰς ἄλλας ἐπιγραφὰς
ἐπάνειμι δὲ κατὰ τὸ πιθανὸν Ὀκτωβρίου μηνὸς ἀρχομένου
Ἀθήναζε, δέχ' ἡμερῶν δὲ μετὰ τοῦτ' εἰς τὴν πατρίδα.

Καθαρόμενος τὸν ὀχετὸν ἔργον ἐτέλεσας ἄξιον τοῦ Ἡρα-
κλέους, ὅστις ἐν Φενεῶ καὶ Στυμφάλῳ τοῖς ζερέθροις τὴν
ὁδὸν ἀνέφωξεν. Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ τὸ θέατρον τοιοῦτον ὀχετὸν
κέκτηται· κατοικοῦται δ' ὑπὸ θηρίων χαριέντων τοῖς λαγωῖς
ὁμοίων.

46. Ὁ Ernst Curtius γεννήθηκε στίς 2 Σεπτ. 1814.

47. Halle.

48. Georg Karo, διευθυντὴς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτού-
του τῆς Ἀθήνας κατὰ τὸ διάστημα 1930-1936.

Περὶ δὲ τῶν νῦν ἀπανταχοῦ διαπεπραγμένων εὔστομα κείσθω· τοῖς δ' Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσιν ἴσως μελήσει καὶ ἡ αἰώνιος καὶ παγκόσμιος τῶν τε ἔθνων καὶ τῶν πολιτῶν μετ' ἀλλήλων εἰρήνη καὶ μέχρι τέλους ἀγάπη. Σὺ δ' ἴλαθι καὶ τῶ μέλλοντι χρόνῳ τοῖς παρ' Ὑπερβορείοις φίλοις σου. Ἔρρωσο.

ἔγραψα ἐν Ἱερῷ Ἐπιδαύρου | τῇ ιβ' μηνὸς Βοηδρομιῶνος
| ἔτει Κ Ε´

49. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,075×0,103)

Αμφ. 26.9.26 | Αγαπητέ μου Ἰλαρε,

Πέμπω εἰς Επίδαυρον τὴν παροῦσαν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σου εικάζων ὅτι θὰ σὲ εὔρη αὐτόθι ἐτι διατρίβοντα. Καὶ σὲ μὲν ὡς ἄλλοτε, ὡς φαίνεται, θὰ ἴδω, Κάρωνα δέ, ὃς καὶ μοι προήγγειλεν Αθήνησιν ὧν τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον, ὄψομαι, προχαίρω δ' ἐπὶ τούτῳ.

Ἄριστον δῶρον ἐπεμψάς μοι, τὰ Ἱστορικὰ ἐπιγράμματα, ἐπίτρεψον δέ μοι νὰ σοι συγχαρῶ ἐκ τῆς καρδίας ἐπὶ τῷ ευτυκτοτάτῳ καὶ χρησιμωτάτῳ πονήματι, οὗ καὶ πλείστων σοι χάριν οἶδα.

Εἶδον καὶ τὰ περὶ Καβαδίου· τῷ ὄντι γενναῖα ηργάσατο καὶ ἐργάζεται ὁ ἀνὴρ.

Τὸ ἐνθάδε ἔργον βραδέως χωρεῖ, πάνυ γὰρ γλίσχρα τὰ τῶν πραγμάτων νεῦρα παρέχεται.

Χαῖρέ μοι.

ὁ τὴν τε Γερμανικὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν Τευτονικὸν χαρακτῆρα αἰὲς τὰ μάλιστα τιμῶν | Ἀντιλέων.

50. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ δύο φύλλα χαρτιοῦ 0,06×0,075)

Αθ. 31.3.27 | Θυμολέων Ἰλάρῳ χαίρειν.

Καλὸν κέρδος ὅτι διασεσάφηκας τὰ ἐν ΑΕ, ἧς οὐκέτι ἐπιμελούμενος τυγχάνω, 1913_{125 F}.

Σφόδρα χαίρω ἐπὶ τε τῇ τοῦ IG II² ταχεῖα προόδῳ καὶ τῇ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ προσεχεῖ ἐπιδημίᾳ, παρ' οὗ καὶ ἐπιστολὴν τῆς 25.3.27 ἔχω σήμερον.

Εξ Ὠρωποῦ ὁ Ἀμφιεραῖστος ἔχει ἐτι τινὰ πρὸς ἐκδοσιν.

51. (Επιστολικὸ δελτάριο μὲ τὴν εἰκόνα: München, Hofbräuhaus)

Ἄρκάδα Θυμολέοντα καὶ Ἀττικόν, ἄνδρας ἀγαυοὺς | Οἰκλείδην λοιβαῖς κοινῇ ἱλασσαμένους | χαίρειν πόλλ' Ἰλαρος κέ-
λεται φίλος οὐξ Ἐπιδαύρου | αὔθις δὴν ποθέων κεῖν' ἐσιδεῖν
τέμενος. | 28.10.27

52. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,05×0,074)

Αθ. 21.12.27 | Ερίτιμε καὶ αγαπητὲ φίλε,

Ἐλαβα ἀμφοτέρα τὰ δελτάρια καὶ ευχαριστῶ εγκαρδίως
ἐπὶ τῷ ὥραίῳ ἐπιγράμματι.

Εύχομαι ὑμῖν ἐκ ψυχῆς ταχεῖαν ἀνάρρωσιν καὶ ευτυχίαν
τὰς ἐορτὰς καὶ τὸ νέον ἔτος. Καὶ ὁ Νεωκόρος ἐργάζεται γεν-
ναίως καὶ χαιρετίζει.

αεὶ ὁ αὐτὸς σύμμαχος καὶ φίλος | Θυμολέων

53. (Διπλὸ ἐπίγραμμα σὲ χαρτὶ 0,05×0,077)

Αθ, μηνὸς θαργηλιῶνος λ Λκη (30 μαῖ 28).

Θαρρυλέων Ἰλαρον καὶ Νηοκόρον προσαυδᾷ

ἔξοχά τ' ἐκτιμῶν καὶ πέρη κῆρι φιλέων.

Αθ. μηνὸς θαργηλιῶνος λα' Λκη.

Θαρρυλέων Ἰλαρόν τε προσαυδᾷ Νηοκόρον τε,

ἔξοχά τ' ἐκτιμῶν καὶ πέρη κῆρι φιλέων.

54. (Επιστολικὸ δελτάριο ποὺ φέρει φωτογραφία λίμνης
καὶ τὴν ἐξήγηση: Spreewald. Ὁ Λ. τὸ ἔλαβε στίς 18.6.1928)

Μάγνητάς τ' ἀπὸ Μαιάνδρου Ῥοδίους τ' ἀγερώχους, Ἀμ-
φιάραος ἔδωκε περὶ κλυτός, ᾧ θεράποντι — ἐσθλῶ ἀπ' Ἄρκα-
δίθην, ἐμοὶ δὲ φίλῳ καὶ ἀγητῶ.— τοῦνεκα δεξάμενος χάριτας
γ' ἱλαρὰς ἀπέπεμψα — ἀλλὰ σὺ μὲν χαίρων σκαπάνῃ χρῶ,
κτῶ δ' ἔτ' ἀμείνω.

Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ δελταρίου ἡ φράση:

ἐκεῖ δ' ἐρέσσει Νακόρος φιλήρετμος.

55. (Επιστολικὸ δελτάριο ποὺ ἀπευθύνεται: «Griechen-
land | Κύριον Β. Λεονάρδον | διευθυντὴν τοῦ Ἐπιγραφικοῦ

Μουσείου | καὶ ἀρχισκαπανέα τοῦ | Ἀμφιαρείου τοῦ | παρ'
᾽Ωρωπὸν | Ἀττικοβοιωτίας ». Ταχυδρομήθηκε σὺς 15.7. 1928)

Λαμπάδα Διογένους, θάμβος
μέγα, Κεκροπήθην,
3 δῶρα Λεοντομένους, Ἀμφιά-
ρεω προπόλου,
δεξάμενος, Βάκχῳ δ' ἀνακεί-
6 μενον ἔργον ἔραννῶι,
χαίρειν πολλὰ λέγω Μαινα-
λίῳν σε πρόμον.
9 Ἴλαρος ἔγραφέ με.
τοῖς τᾶς Ἴλαρᾶς γενεθλίοις.

56. (Ἐπίγραμμα σὲ χαρτὶ 0,076×0,10)

28.5.29 Hiller

ἐμμέτρων πλείστην σοι Θυμολέων χάριν οἶδε.
Τευτονίας δ' ἐχθροῖς τίσις ὠκέα γ' ἤξει ἅπασι.

57. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο μὲ παράσταση: Schloss Sans-
souci, Bibliothek. Ὁ Λ. τὸ ἔλαβε στὸ Ἀμφιάρειο σὺς 16 Ἰου-
λίου 1929).

Ἴλαρος ὁ νῦν Ἐπιδαύριος Θυμολέοντι τῷ ἐξ Ἀρκαδίας
Ἀμφιαρικήτη καὶ προφήτη χαίρειν.

Ἄρτι τὴν νεωτάτην ἐκ τοῦ ὑμετέρου τεμένουσ ἀγγελίαν
ἄσμενος κομισάμενος, πληροφορῶ τοὺς Ἀθήνησι φίλους, ἐὰν
ἐπιτρέπηται τοῦτο τὸ ἀηδὲς ῥῆμα, ὅτι ὁ Νεωκόρος ὁ ἡμέτε-
ρος καὶ ὑμέτερος ἀττικώτατος τῆ εἰκοστῆ καὶ πέμπτη τοῦ
Σεπτεμβρίου μετὰ τῆς τῶν θεῶν εὐμενείας εἰσελεύσεται εἰς
τὴν ὀγδόην τοῦ βίου δεκάδα, γεννηθεὶς τῷ ἔτει 1859. Θὰ κά-
νωμεν ἀπλοῦν καὶ λιτὸν συμπόσιον εἰς τιμὴν αὐτοῦ, τῆ προ-
τεραία ἐν τῷ ἐστιατορίῳ «Χρυσὸς τοῦ Ῥήνου». | Ἔρρωσθε |
Ὅλος πρόθυμος φίλος σας | Φ. Χίλλερ

58 (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ δύο χαρτιά 0,075×0,12)

Ἀμφ. 26.8.29. (Hiller)

Ἰλάρῳ τῷ παντωνύμῳ χαίρειν.

Ασμεναίτατα εκ τῆς ἐπιστολῆς σου ἔμαθον ὅτι ὁ ἡμέτερος καὶ ὑμέτερος καὶ ἀπάντων Νεωκόρος τῆ 25ῃ τοῦ προσεχοῦς μηνὸς τὴν ἑβδομηκονταετηρίδα τοῦ βίου ἑορτάζει· ἐπειδὴ ἐνθάδε χάριν τῶν ἀνασκαφῶν διατρίβων ἀγνοῶ τὰ τῶν καλλίστων ἑορτῶν παρακαλῶ σε θερμῶς νὰ καταθῆς παρ' ἐμοῦ τὸν συνεῖον; εἰς τὸ συμπόσιον ἔρανον καὶ εἰ τι ἄλλο καὶ μοι γράψης ὅ,τι οφείλω, καγὼ δ' ἐντεῦθεν τῆ 25ῃ φιλοτησίαν τῷ ἐριτίμῳ καὶ φιλάτῳ Νεωκόρῳ προπίομαι.

Θερμώτατα ἅπαντας ἀσπαζόμενος διατελῶ αἰεὶ ὑμῖν | Θυμολέων.

59. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο στὸ ὁποῖο εἰκονίζεται τοπίο χωρὶς ὑπόμνημα. Ὁ Α. τὸ ἔλαβε στὶς 10 Σεπτ. 1929)

Hahnenklee, Harz, 2. Σεπτ. 29.

Θυμολέοντι τῷ Μαιναλίῳ Ἰλαρος ὁ Ἐπιδαύριος χαίρειν.

Εἰς μὲν τὰς τοῦ Νεωκόρου τιμὰς τὸ πλεῖστον συνεισοίσει ἡ πρόποσίς σου, γενησομένη Ἀττικοῦ ῥητινίτου ἀμυστίδι· ἡμεῖς δὲ προπαρασκευάζομεν τοιαύτην τῆ πρὸ τῆς ἑορτῆς παννυχίδι. Χρημάτων δ' οὐ δεῖ· ἐὰν δ' ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία σχῆ τὴν διάθεσιν ἐκλογῆς νέων ἐπιτίμων μελῶν, οἴσθα, ὅτι ἡ Γερμανία οὐδένα κέκτηται ἀξιώτερον τοῦ Νεωκόρου. Ἄλλὰ τοῦτο κρύφα γράφω τῷ φίλῳ· φθόνος δὲ πᾶς καὶ ἐκ θεῶν καὶ παρ' ἀνθρώπων ἀπέστω.

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐπάνειμι εἰς τὸ Ἐπιζεφύριον πρὸς συντέλειαν τῶν Ἐπιδαυρίων λεξικῶν· συνέταξα δ' ἤδη τὸ Λάβδα τοῦ Sermonis graeci. Ἔρρωσθε σὺν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι.

60. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ δύο χαρτιά 0,072×0,097 καὶ 0,065×0,078)

Αμφ. 23 σεπτ. 29

Αγαπητὲ Ἰλαρε, χαῖρέ μοι.

Σφόδρα καὶ ἐγὼ θὰ χαρῶ ἐὰν ὁ ἡμέτερος Νεωκόρος ἐκλεγῆ ἐπίτιμος ἐταῖρος τῆς Αρχ. Ἐταιρείας. Τὸ πρᾶγμα εἶνε, ὡς καὶ ἐγὼ πέποιθα, δικαιοτάτον. Ἐπειδὴ διατρίβω νῦν ἐκτὸς τῶν Αθηνῶν, σκοπῶ νὰ παρακαλέσω δι' ἐπιστολῆς τὸν πρόεδρον τῆς Ἐταιρείας καθ. Παππούλιαν περὶ τούτου, πιστεύω δὲ ὅτι καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας καθ. Οικονόμος θὰ

συναιέση τῷ προέδρῳ· μόνον παρακαλῶ να μοὶ γράψῃς εἰ εγκρίνεις νὰ γράψω πρὸς τὸν πρόεδρον.

Χαίρω ἐκ τῆς καρδίας ἐπὶ ταῖς ἐργασίαις σου.

Ἡ Ἑλλὰς χαίρει τῇ Γερμανίᾳ ἐπὶ τῇ τελείᾳ αναρρώσει. αἰ σὸς | Λεοντομένης.

61. (Ἐπιστολὴ σὲ ἄπλῳ χαρτὶ. Ὁ Λ. τὴν ἔλαβε στὸ Ἀμφιάρειο στὶς 5. Ὀκτ. 1929)

ἐν Ἐπιζεφυρίῳ τῇ προτριακάδι μηνὸς Ἐνάτου 29

ᾧ φίλε Θυμολέων, | Περὶ τοῦ κλεινοῦ καὶ φίλου Νεωκόρου μετὰ πάσης εὐλαβείας γράφω τὰ ἑξῆς.

Φοβοῦμαι τὸν φθόνον τοῦ θείου καὶ μάλιστα τῆς τῆς Ἀθηνῶν μεδεούσης, ἐὰν γνώμη τις περὶ ἑλληνικῆς ὑπὸ ἄνδρὸς Ὑπερβορέου προταθῇ τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τῷ πλήθει τῆς Ἀθήνησιν Ἐταιρείας. Ἐὰν ὅμως καὶ σοὶ ἀρέσκοντα ἦ τὰ περὶ ὑμῶν τίμια καὶ φιλόφρονα, συμβουλευώ εἰπεῖν ταῦτα ὡς γνώμην τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἀρχιερέως, μὴ ποιῆσθαι δὲ μνήμην καὶ βαρβάρου ἄνδρός, Εὐμόλπου τινὸς Θρακὸς ἢ ὁμοίου τινός· ἦν δ' ὅμως ἀπαιτηθῇ καὶ τοῦτο, Θηραῖον ὀνόμαζε αὐτὸν ἢ Ἀρκάδα ἐκ Μαγουλιάνων τῶν Κοσμοπολιτικῶν. Καὶ τοῦτο μὲν χάριν τοῦ φθόνου· ἡ τιμὴ ὅμως ἀξιωτάτη ὑπάρξει τοῦ ἀρίστου ἄνδρος φιλαθηναίου ὑπερφυῶς (κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην).

Καὶ ταῦτα μὲν τοσαῦτα. Ἡ δ' ἑορτὴ πάνυ ἐγένετο καὶ ἀξία τοῦ ἄνδρός. Ὁ Φιλομωμιχίδης αὐτὸς ἀνεκοίνωσε τὰ συγχαρητήρια.

Μεθαύριον ὀψόμεθα τὸν μέγαν Ἐλευθέριον⁴⁹ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἡμετέρας ἀπελευθερώσεως. | Ἔρρωσ' ᾧ τέν. | Ἰλαρος.

[σημ. στὸ πλάι τῆς σελίδας: Πότερον χρὴ ἐρωτᾶν τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐταιρείας ἢ τὸν γραμματέα τὸν φίλον Οἰκονόμον (ἢ ἀμφοτέρους ἢ τὸ πλῆθος); Ζήτημα φαίνεται διπλωματικόν, ὡς νῦν λέγουσιν οἱ σοφοί· τὸ δὲ τέλος τὸ αὐτό.

49. Ὁ Ἐλευθ, Βενιζέλος ἐπισκέφθηκε τὸ Βερολίνο ἀπὸ 29 Σεπτ. μέχρι 1 Ὀκτωβρ. 1929.

62. Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,10×0,15)

Αμφ. 6 Οκτ. 29

Αγαπητὲ κ. Δημήτριε, (Παπούλια)

Επίτρεψόν μοι τὸ θάρρος νὰ σε παρακαλέσω θερμῶς ὅπως ἐν πρώτῃ ευκαιρία προτείνης ὥστε νὰ ονομασθῇ ἐπίτιμος ἐταῖρος (τῆς Αρχ. Ἑταιρείας) ὁ Prof. Dr. J. Kirchner, ὁ ἐκδίδων τὸ Corpus τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν· ὁ ἀνὴρ εἶνε γνωστότατος καὶ κατὰ πάντα ἀξίος τῆς τιμῆς, οὐδένα δὲ ἡ Γερμανία κέκτηται τούτου ἀξιώτερον. | Ἐλπίζων ὅτι ἡ παράκλησίς μου θὰ τύχη ευμενοῦς ἀποδοχῆς | διατελῶ μετ' ἀσπασμῶν | Β. Λ.

63. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,10×0,15)

Αμφ. 6 Οκτωβρ. 29.

Αγαπητέ μοι Ἰλαρε, | Χθὲς ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν καὶ σήμερον γράφω πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Αρχ. Ἑταιρείας κ. Παπούλιαν, συγγενῆ μου ὄντα, παρακαλῶν αὐτὸν θερμῶς νὰ προτείνῃ ἐν πρώτῃ ευκαιρία ὥστε νὰ ονομασθῇ ἐπίτιμος ἐταῖρος ὁ ἡμέτερος Νεωκόρος. Καίπερ μὴ ὦν σύμβουλος τῆς ΑΕτ. οὐδ' ἐπιμελητὴς τῆς ΑΕ, ἐλπίζω ὅτι ἡ ἐμὴ παράκλησις (οὐδένα ἄλλον μνημονεύω ἐν τῇ ἐπιστολῇ· ὀρθῶς ὁ Ἡρόδοτος λέγει φθονερόν τὸ θεῖον) δικαιοσύνῃ οὐσα, θὰ τύχη παρά τε τοῦ προέδρου καὶ τῶν συμβούλων ευμενοῦς ἀποδοχῆς.

Εχάρην ἐπὶ τῇ τοῦ Νεωκόρου ἑορτῇ καὶ ὅτι ὁ δαιμόνιος Φιλομωμιχίδης ἀνεκοίνωσε τὰ συγχαρητήρια. | Μετὰ ἀσπασμῶν | αἰεὶ πρόθυμος φίλος | Λεονάρδος.

64. (Πρόχειρο ἐπιστολῆς σὲ χαρτὶ 0,06×0,075)

Αθ. 16 Νοεμ. 29

Αγαπητέ μου Ἰλαρε, | Ἄσμενος ἀγγέλλω ὅτι ὁ ἡμέτερος Νεωκόρος, ὡς μοι εἶπε χθὲς ἑσπέρας ὁ πρόεδρος τῆς Αρχ. ἑταιρείας, ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ συμβουλίου αὐτῆς τῇ 9ῃ νοεμβρίου ἐπίτιμος ἐταῖρος. | Χαιρετίζω ἅπαντας | Β. Λεονάρδος.

65. (Ἐπιστολικὸ δελτάριο χωρὶς παράσταση)

1/ΠΙ/30

Ἐρίτιμε φίλε, | Καὶ πάλιν ἦλθεν ὁ Ἀμφιάραος εἰς τὴν οἰ-

κίαν μου πεμφθεις ὑπ' ἀνδρὸς καλοῦ καὶ φίλου, καὶ πάλιν ἐδέχθην τὸν θεόν, καίπερ οὐκ ἔχων ἐλπίδα τοῦ κληθῆναι Δεξιῶν⁵⁰ μετὰ τὸν ἀφηρωϊσμόν μου· εἶμαι δὲ Πausanias ἀπλοῦς, κατὰ γε τοὺς ὑμετέρους νόμους, ὥσπερ ὁ Φιλομώμιχος καὶ ὁ Νεωκόρος, καὶ παρ' ὑμῖν ὁ Θυμολέων· ἀλλ' ἔχω διάδοχον ἄριστον τὸν Κελάδοντα τὸν Ποταμόδωρον καὶ στέργω λίαν εὐχαρίστως τὴν ἀπελευθέρωσιν, καταγινόμενος ἤδη εἰς τὸν γλωσσικὸν θησαυρὸν τοῦ Νεωκόρου, τῶν τε ἐκδοθέντων ἤδη καὶ τῶν ἐκδοθησομένων μετὰ τῆς τῶν θεῶν εὐμενείας, τόμων. Ἔχομεν ὑγίειαν ἀρκετῶς καλήν· τὰ δ' οἴκοι σιγῶμεν, καίπερ οὐ κωλυθέντες ὑπὸ βοῶν τῶν ἐπιβεβηκότων ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ. Τὸ ἔαρ ἀργεῖ ἔτι. Αἱ δ' Ἀθῆναι ἔξουσιν τὸν ἡμέτερον Κᾶρον, ἀνδρα πολῦτιμον καὶ φίλον ἡμῶν.

Ἔρρωσθε σὺν πᾶσι τοῖς καλοῖς Ἀθηναίοις καὶ βαλανηφάγοις Ἀρκάσι καὶ θεοσεβέσιν Ἐπιδαυρίοις καὶ διὴ καὶ σὺν τοῖς κλεινοῖς Νησιώταις. | Ἰλαρος ἔγραφε.

66. (Ἐπιστολὴ μὲ τίτλο ὅπως στὸ ὑπ' ἀρ. 2. *AAE* 107/7.9. 1930)

Τῇ 2 Ἰουλίου 1930

Πρὸς τὴν Ἀθήνησιν Ἀρχαιολογικὴν | Ἐταιρείαν

Μετὰ λύπης βαθυτάτης καὶ συμπαθείας ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ τέως διευθυντοῦ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου Βασιλείου Λεονάρδου. Ἦτο ὁ μακαρίτης φίλος μου συσκαπανεὺς τῆς Ὀλυμπίας καὶ τότε ἤδη ἔθελεξεν ὅλους τοὺς συνεργοὺς διὰ τῆς ἰδιοφυοῦς ἀστείότητος καὶ εὐθυμίας. Ἐπειτα τὸν βίον του ἐθυσίασε τῷ Ἀμφιαράῳ. Ἐνῶ σχεδὸν ὅλος ὁ κόσμος ἐγίνετο κατ' ἔτος νευρικώτερος οὗτος ὁ ἀνὴρ ὑπομόνωσ πάνυ ἐξφοδόμησεν οὕτως εἰπεῖν τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅμοιος τῷ ἀειμνήστῳ Δημητρίῳ Φιλίῳ τῷ Ἐλευσινίῳ, ὃν βασιλέα Κελεὸν ὠνομάσαμεν διὰ τὴν τακτικότητην τοῖν θεοῖν λατρείαν. Κα-

50. Ὁ τραγικὸς ποιητὴς Σοφοκλῆς «ὑποδέχτηκε» τὸν Ἀσκληπιὸ στὴν Ἀθήνα καὶ μετὰ τὸν θάνατό του οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ ἀφιέρωσαν ἥρωο καὶ τὸν ὀνόμασαν Δεξιῶνα.

τασταθεις δὲ διευθυντῆς τοῦ Μουσείου ἄκραν εἰσήγαγεν εὐταξίαν· ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ φιλοξενίας ἐγένετο τῆς ἀληθεστάτης ἀντιπρόσωπος καὶ ἠὔξησε διὰ τούτου τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὸ συμφέρον τῆς ἐπιστήμης διότι οἱ ἐνεπίγραφοι λίθοι κολοβοὶ ὄντες καὶ ἐξίτηλοι δὲν ἀναγινώσκονται ὑφ' ἑνὸς καὶ διὰ μιᾶς ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ μετὰ πολλῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἀρίστων στηλοκοπῶν. Οὕτως τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον ἀέναον ἐγένετο καὶ διεθνὲς στάδιον πᾶσιν ἀνοικτὸν τοῖς κατὰ τοὺς ἠπιωτάτους νόμους συντρέχουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ ἡ Ἐφημερὶς πλεῖστα ὀφείλουσιν αὐτῷ.

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ μνήμη τοιοῦτου ἀνδρὸς οὔ ποτ' ὀλεῖται. | Φριδερίκος β. Χίλλερ | μέλος τῆς Ἐταιρείας.

67. (Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Π. Οἰκονόμου, Γραμματέως τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας)

Ἀξιότιμε κύριε Χίλλερ, | Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία πολὺ σᾶς εὐχαριστεῖ διὰ τὴν συλλυπητήριόν σας ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἀπωλείᾳ, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία ὑπέστη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου Λεονάρδου.

Ἐπῆρξεν ὄντως ὁ Λεονάρδος κράτιστος ἐπιστήμων καὶ ἐρευνητῆς, ἐτιμᾶτο δὲ παρ' ἡμῖν σφόδρα διὰ τὰς ἀρετάς του ταύτας. Ἀλλὰ καὶ φιλόξενος ὑπῆρξεν, ὅπως πάντες ἀνεξαίρετως οἱ Ἕλληνες. Φιλόξενος δὲ εἰλικρινῶς καὶ «ἀνεριθεύτως» κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ λαμπροτάτου ἐκείνου Στεφάνου Κουμανούδη, ἄνευ οὐδενὸς ὑπολογισμοῦ καὶ ὀπισθοβουλίας. Ὅτι δὲ ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι βαθέως ἐρριζωμένη φαίνεται ἐκ τῆς συνεχείας αὐτῆς.

Ἐὰν κάποτε φαίνεται αὕτη διακοπτομένη, δὲν πρόκειται περὶ πραγματικῆς διακοπῆς ἐκ μέρους ἡμῶν.

Διὰ ταῦτα πάντα ἀγαπῶμεν καὶ τιμῶμεν τὴν μνήμην τοῦ ἐπιφανοῦς συναδέλφου Λεονάρδου, εἴμεθα δὲ εὐγνώμονες καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν σας συμμετοχὴν.

Μετὰ πλείστων εὐχῶν εἰς μακροβιότητα καὶ ὑγείαν Ὑμετέραν διατελῶ ὅλως Ὑμῖν ἀφωσιωμένος, σεβαστὲ φίλε, Γ. Π. Οἰκονόμος | Ἐν Ἀθήναις | τῇ 8ῃ Ἰουλίου | 1930.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

1. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1884, σ. 10-13· 95-96.
2. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 1-13· *ΑΕ* 1885, σ. 93-158.
3. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1886, σ. 51-56.
4. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 14-23· *ΑΕ* 1886, σ. 53-74.
5. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1887, σ. 59-63.
6. Ἀρχαῖα Βαρβασαίνης τῆς Ἡλείας, *ΑΔ* 1888, σ. 19.
7. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 24-33· *ΑΕ* 1889, σ. 1-50.
8. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1890, σ. 31-33.
9. Ἐπιγραφαί ἐκ τῶν ἐν Λυκοσοῦρα ἀνασκαφῶν, ἀρ. 1-5. *ΑΔ* 1890, σ. 43-45.
10. Ἀνασκαφαί ἐν Λυκοσοῦρα, *ΑΔ* 1890, σ. 113.
11. Ἐπιγραφή ἐκ Θελπούσης, *ΑΔ* 1890, σ. 147-148.
12. Ἀνασκαφαί ἐν τῷ δήμῳ Ἐλευσῖνος τῆς ἐν Ἀρκαδία, *ΑΔ* 1891, σ. 98.
13. Ἀνασκαφή ἐν τῷ δήμῳ Ἐλευσῖνος τῆς ἐν Ἀρκαδία, *ΠΑΕ* 1891, σ. 23-25.
14. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 34-60· *ΑΕ* 1891, σ. 71-142.
15. Εὐρήματα παρὰ τὴν Κερατέαν τῆς Ἀττικῆς, *ΑΔ* 1892, σ. 24-27.
16. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 61-90· *ΑΕ* 1892, σ. 33-56.
17. Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ | εἰς τὸν | Πλουτάρχου Ἐρωτικόν. | Ἐναίσιμος πραγματεία | ἦν | τῆι Φιλοσοφικῆι Σχολῆι | τοῦ | ἐν Ἐρλάγγῃ Πανεπιστημίου Φριδερίκου Ἀλεξάνδρου | ἐπὶ Διδακτορία | γράψας προὔθηκε | Βασίλειος Ι. Λεονάρδος | Διδ. ἰατρικῆς, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, | Ἀρκὰς ἐκ Δημη- τζάνης, | Ὑποστὰς καὶ τὴν προφορικὴν δοκιμασίαν τῆι ἰδ' / κς' Ἰουλίου αὐξδ' | Ἀθήνησι | Τύποις Α. Κωνσταντινίδου | αὐξδ'.
18. Ἀνασκαφή ἐν Λυκοσοῦρα, *ΠΑΕ* 1895, σ. 28.
19. *Μουσεῖον Ὀλυμπίας*, 1895 (= *Ἡ Ὀλυμπία*, σ. 266 κέ.).
20. Κοῦρος ἐξ Ἀττικῆς, *ΑΕ* 1895, σ. 75-84.

21. Λυκοσούρας ἐπιγραφαί, ἀρ. 1-2· *AE* 1895, σ. 263-274.
22. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1896, σ. 25-26.
23. Ἀνασκαφή Λυκοσούρας, *ΠΑΕ* 1896, σ. 26.
24. Ἀνασκαφαί τοῦ ἐν Λυκοσούρα ἱεροῦ τῆς Δεσποίνης, *ΠΑΕ* 1896, σ. 95-126 πίν. 1-4.
25. Λυκοσούρας ἐπιγραφαί, ἀρ. 3-16· *AE* 1896, σ. 101-130.
26. Λυκοσούρας ἐπιγραφαί, ἀρ. 17-29· *AE* 1896, σ. 217-242.
27. Ἀνασκαφή Λυκοσούρας, *ΠΑΕ* 1897, σ. 28.
28. Λυκοσούρας νόμος Ἱερός, *AE* 1898, σ. 249-272.
29. Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου λίθοι, *AE* 1898, σ. 271.
30. Λυκοσούρας ψήφωμα, *AE* 1899, σ. 43-48.
31. Λυκοσούρας σήκωμα ἐπιγεγραμμένον, *AE* 1899, σ. 47-52.
32. Σημείωσις εἰς τινὰς τῶν ἐκδεδομένων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν, *AE* 1900, σ. 111-112.
33. Ἡ Ὀλυμπία (Ἀθήνησι 1901).
34. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1903, σ. 33-35.
35. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1904, σ. 27-28.
36. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1906, σ. 83-85.
37. Ὁ μοσχοφόρος τῆς Ἀκροπόλεως, *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος* (Ἀθῆναι 1906) σ. 49-60.
38. Εἰς Θυσσανοῦντος ἐπιγραφάς, *Ἐφημ. Ἀρχ.* 1907, σ. 216, ἀρ. 10+11 καὶ 13, *AE* 1908, σ. 317-318.
39. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1907, σ. 119-120.
40. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1909, σ. 119-120.
41. Εἰς Κυνοσάργους ἐπιγραφὴν, *AE* 1911, σ. 128.
42. Λυκοσούρας ἀγάλματα ἐπὶ νομίσματος, *AE* 1911, σ. 193.
43. Εἰς Λευκάδος Κορινθιακὴν ἐπιγραφὴν, *AE* 1911, σ. 262.
44. Εἰς Ἰθάκης ἐπιγραφὴν, *AE* 1911, σ. 262.
45. *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Λεύκωμα* (προσαρτημένο στὴν *AE* 1912 μὲ ἰδιαιτέρη σελίδωσι 1-8).
46. Εἰς Πειραιῶς ἐπίγραμμα, *AE* 1913, σ. 106.
47. Εἰς Ἀττικῆς ἐπίγραμμα, *AE* 1913, σ. 232.

48. Ἀμφιαρείου ἀνασκαφαί, *ΠΑΕ* 1913, σ. 113-116.
49. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΑΕ* 1913, σ. 237.
50. Ἀττικὸν ψήφισμα τοῦ 320/9, *ΑΔ* 1, 1915, σ. 195-224.
51. Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον, *ΑΔ* 2, 1916, Παράρτημα, σ. 63-76.
52. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1916, σ. 65-67.
53. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΑΕ* 1916, σ. 118-121.
54. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 91-92, *ΑΕ* 1917, σ. 39-48.
55. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 93-94, *ΑΕ* 1917, σ. 231-237.
56. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΑΕ* 1917, σ. 239-242.
57. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 95-97, *ΑΕ* 1918, σ. 73-100.
58. *IG* II 455· *ΑΕ* 1918, σ. 100-104.
59. *IG* II 1032· *ΑΕ* 1918, σ. 104-108.
60. Ἀμφιάρειον, *ΑΕ* 1918, σ. 110-113.
61. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 98-122, *ΑΕ* 1919, σ. 54-88.
62. *IG* XII, 9, 285, *ΑΕ* 1919, σ. 88.
63. Ἀμφιάρειον, *ΑΕ* 1919, σ. 99-102. *ΠΑΕ* 1921, σ. 30-31.
65. Ἀμφιάρειον, *ΑΕ* 1922, σ. 101-111.
66. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1922/23, σ. 48-49.
67. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 123-126· *ΑΕ* 1923, σ. 36-52.
68. Ἀμφιάρειον, *ΑΕ* 1923, σ. 166-169.
69. Ἀμφιάρειον, *ΠΑΕ* 1924, σ. 96-101.
70. Ἀμφιάρειον, *ΠΑΕ* 1925, σ. 33-35.
71. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1926, σ. 103-108.
72. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 127-160, *ΑΕ* 1925/26, σ. 9-45.
73. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1927, σ. 27-32.
74. Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί, ἀρ. 161, *ΑΕ* 1927/28, σ. 176.
75. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1928, σ. 41-45.
76. Ἀμφιαρείου σκαφαί, *ΠΑΕ* 1929, σ. 57-60 (δημοσιεύτηκε μετὰ θάνατον).

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

(δεδημοσιευμένα ή ού)

Αλφαβητικῶς (φ. 27)

Α

αλεξάνεμον *paravant* (απαντᾷ αλεξάνεμος -ον, -ία) «*Αθήναι*» 25.2.09.

απαρεστία (ή) 1.8.09.

αιετοῦχος (στήλη) *ΑΔ* 1915, 195.

αιετιαία γωνία *ΑΔ* 1915, 196.

αναγραφεία *ΑΔ* 1915, 202, 204.

απόκλιτος *ΑΕ* 1899, 46.

αποτόμως (=απολύτως) μαθ-ή ακρίβεια *ΑΔ* 1915, 200.

αναγνωστός *ΑΕ* 1885, 96.

ανεκκόλαπτος «*Καιροί*» 13.3.01 (Λ[εονάρδος]).

αλέαντος (=αλείαντος) *Πρακτ. ΑΕ* 1896, 104 σημ.

ασύμβατος *ΑΔ* 1915, 201.

ανεξίξενος

ανεχέξενος

αλεξίπηλον (ποδηλάτου, άμάξης κλπ.) *mudguard* 21.10.98, εφημ.

«*Αθήναι*» 23.12.08.

αίρετιάω -ῶ ὄρα σπουδόπηφος.

Β

βιβλιοκρίται (τονισμός) «*Αθήναι*» 28.5.08, 16.3.09.

Γ

γονυδέτης ή κνημίδετης (=καλτσοδέτης, -α) *Καιροί* 7.3.01 (Λ).

γυναι(κο)ψηφία, - φικοί, ὄρα σπουδόπηφος.

γαμμόσταυρος (αστειότερον) *swastika*.

γαμμοειδής

γεῖσον ὑποτυμπάνιον *ΑΔ* 1915, 196.

Δ

δυσεκρίζωτος «*Αθήναι*» 2.12.08.

δυσαρχία (=κακή διοίκησης λ.χ. Τουρκίας) εν «*Καιροῖς*» 15.10.900

μεταφράσει μου τοῦ ἄρθρου τοῦ Davidson «Τὸ αἴσχος τῆς Ευρώπης».

δίσαυλος; (=διπλοῦς αυλὸς) πρβ. Τρισαύλης (Παυσαν. 8, 15, 4),
πρβ. Δυσαύλης.

δυσξύμβλητα *AE* 1899, 45.

διακριδὸν *ME* 51.

δίπελμον (πρβ. δις κεκαττυμένον *ΠΑΕ* 1909, 120).

Ε

ευτέκμαρτον *AE* 1908, 318.

έσθημα *ME* 51.

εχρήν *ME* 51.

ελλογουμένων *AE* 1911-1913 (πρόγραμμα *AE*).

συνελλογουμένων *AE* 1910 β'.

ευθυγραφία Αμφιαρ. Ισαυρικοῦ μνημεῖον (χειρόγραφον).

ερυθρόπυρος (red-hot) «*Καιροὶ*» 7.2.01 (Λ).

εικονοφόρος (πρβ. ζωφόρος) (τὸ εικονοφόρος εδημοσίευσά τὴν
λέξιν ἐν «*Καιροῖς*» ἐν μεταφράσει ἄρθρου τοῦ Α. Rose).

εικονοῦχος = illustré εφημερίς, περιοδικὸν κλπ.

εφεσίψηφος ὄρα σπουδόψηφος.

εκφραστός «*Ἀθῆναι*» 13.7.09 μετάφρασις ἐπιστολῆς Martini ὑπὸ
Α. πρβ. Μιστριώτην.

έκτυμμα *ΑΔ* 1915, 195.

ελλειψιόσημος

ελλειψεοειδῆς *ME* 57.

ελλειψειδῆς

είσω *AE* 1899, 48.

έξήκοντα *AE* 1899, 48.

Ζ

ζητοειδῆς (= zigzag) πρβ. τεθλασμένη.

ζωφὸς *AE* 1910, 426, *AE* 1912, 270 (ὄρα φάκελον «αγγεῖα»).

Η

ήμίκαρτοι «*Ἀθῆναι*» 28.5. 8.

semitonsi «*Ἀθῆναι*» 25.2.09.

ἡμιθόλιον «*Ὀλυμπία*» 234 (εγράφη ὑπ' ἄλλων ἡ λέξις «Κωνσταντι-
νούπολις» τοῦ De Amicis (μεταφρ.))

ηλεκτρήλατος «*Ἀθῆναι*» 16.3.09.

ἦκω. ἐξήκοντα *ΑΕ* 1899, 48.

ἦκιστον ὄρα ὕστατον.

Κ

κεῖμαι, κείσθω *ΠΑΕ* 1896, 97.

κοτινοστεφής Λεονάρδος, *Ὀλυμπία* 309.

κατίσχω (= ενεργῶ κατάσχεσιν) εφημ. «*Ἀθῆναι*» 2.12.08 (Λ.)

καινολέκτης (= πευθήν) εφημ. «*Καιροὶ*» 7.2.01 (Λ.)

κνημιδέτης ἢ γονυδέτης (= καλτσοδέτης) «*Καιροὶ*» 7.3.01 (Λ.)

κακότονος «*Ἀθῆναι*» 29.1.09.

Κειρομενός «*Ἀθῆναι*» 2.2.09.

κακομαχία (κακομαχῶ ὑπάρχει) ἐν «*Καιροῖς*» 15.10.900 (μετάφρα-
σίς μου τοῦ ἀρθροῦ τοῦ Davidson «Τὸ αἶσχος τῆς Ευρώπης»).

κονισόβη *ΕΜ* τῷ ὑπ 19716 (αρ. 350).

κροταφικὴ ἐξοχὴ *ΑΔ* 1915, 196.

Λ

Λεξιφόρος ψευδώνυμόν μου «*Ἀθῆναι*» 2.3.06 (δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν
ἐδημοσίευσαι καὶ ἀλλαχοῦ τὴν λέξιν).

λευκόπεδος (λήκυθος) (1900) «*Ὀλυμπία*» 71 (πρβ. χαλκόπεδος).

Λατινόφυλος (= Γάλλοι, Ἰταλοί κλπ.).

λευχίματα (= ἀσπρόρρουχα) «*Ἀθῆναι*» 25.2.09 ὅτι ἐν «*Κλειῶν*» νο-
μίζω.

Μ

μελάγγραφος *ΑΕ* 1912, 1ον/2ον τεῦχος ἐξώφυλλον.

μελάμμορφος (λουτροφόρος) *ΠΑΕ* 1907, 119.

μειξελληνικός «*Ἀθῆναι*» 9.3.09 (περὶ Rose) (Λ.) (ἀμφίβολον τὸ
ορθὸν τῆς συνθέσεως).

μισάττικος «*Ἀθῆναι*» 16.3.09.

μονόστηλος / δίστηλος (σελίς) *ΑΕΑ*(ναγραφή), *ΑΕΛ*(εὔκωμα).

μονάριθμος / διάρριθμος σελίδωσις *ΑΕΑ*(ναγραφή), *ΑΕΛ*(εὔκωμα).

μοχλικὸν βόθριον

μοχλοβόθριον

μολυβδοχοεώ ὄρα περιμεμολυβδοχοημένη.

μέντοι *ΠΑΕ* 1906, 83.

μισόκαινος, μισοκαινία (=misonicismus) «*Ἀθήναι*» 9.3.09 (περὶ Rose).

Ἔστειλα τὰς λέξεις τῷ Α. Rose (New York) πρὸ πολλοῦ (Λ.).

μισοκενία ἔδωκα ἐγὼ τὴν λέξιν εἰς τὴν μετάφρασιν ἀρθρου (γενο-

μένην ὑπὸ ἄλλου) *Ἐφημερ. Αρχαιολ.* 1905, 46.

Μισόμαλλος ψευδώνυμόν μου «*Ἀθήναι*» 28.5.08.

μεταξόνιον (δηλ. διάστημα).

μεταστίχιον *ΑΔ* 1915, 196.

μεταγραμμάτιον *ΑΔ* 1915, 196.

μετάκεντρον *ΑΔ* 1915, 196.

μονύαλος (επιθ.) «*Ἀθήναι*» 29.1.09, 25.2.09.

Ξ

Ξενοθηρία (ή) πρβ. Ξενολατρία, Ξενομανία

πρβ. Πίνδ. Πυθ. 3, 23 (τὸ ἄνω ἔδωκα πρὸ ἡμερῶν τῷ Τ. Κανδη-
λώρφ, σήμερον δὲ [6.2.01] ἔχει τὴν λέξιν Ξενοθηρία ἐν τοῖς
«*Καιροῖς*»).

Ξενιζόντως ἐν «*Ριζοσπάστη*» 5.12.08 (Λ.).

Ο

όδωνυμία «*Ἀθήναι*» 23.1.06 (πρβ. «*Ἀθήναι*» 16.3.09).

ὀδοκόρος «*Ἀθήναι*» 11.2.06.

ὀρμόλιθοι (σφραγιδόλιθοι) *ΑΕ* 1912 περιεχόμενα πινάκων 3ου/4ου

τεύχους, ἐξώφυλλον, ἐσώφυλλον.

οκτωειδής (-δῶς) *ΑΕ* 1899, 46· *ΑΕ* 1912, 258 (Κουρουνιώτης εἶχε:

8μόρφου).

ὄστλιγγες *ΑΕ* 1899, 46.

οχετηγὸς ἀνὴρ *ΠΑΕ* 1903, 34.

Π

προσυνηγορῶ (=ἐκ προαισθήσεως, ἐκ τῶν προτέρων συνηγορῶ)

«*Ἀθήναι*» 16.3.09.

πεντέμοιρος *ΠΑΕ* 1904, 27.

πεντεμερής

πεντέστυλος *ΠΑΕ* 1913, 113.

πειοειδής

πειόσχημος

πόστος -η -ον *ΑΔ* 1915, 198, 200, 203, 221.

περιμεμολυβδοχοημένη *ΠΑΕ* 1913, 115.

πρόπειρα *ΑΕ* 1898, 250 (πρβ. διά-, από-).

πλεοναχῶς *ΑΕ* 1898, 254.

πέρας (επιρρημ.) *ΜΕ* 55. *ΑΔ* 1915, 222.

πεῖρα. πρό-, διά-, από- .

πεζοδρόμιον 29.3.10. Ρητὸν μάλλον.

πεζοβάσιον (Λ.) (πρβ. καταβάσιον). [Πρβ. Κουμανούδη, πεζοπάτιον].

προσεθνής; (=international).

 πανεθνής «*Ὀλυμπία*» 40 (²).

πηγολογία (=βιβλιογραφία)

περιγλυφή *Πρακτικά* *ΑΕ* 1896, 104 σημ.

πανίς (=Fauna), κατὰ τὸ χλωρίς «*Ὀλυμπία*» 9.

πηλοβασία εφημ. «*Ἀθῆναι*» 11.2.06.

 πηλοβατῶ «*Ἀθῆναι*» 11.2.06.

 πηλοκόρος «*Ἀθῆναι*» 11.2.06.

Παλαικορίνθιος (protokorinthisch) κλπ.

παστοκράτωρ = alcōviste «*Ἀθῆναι*» 25.2.09.

 παστοφόρος «*Ἀθῆναι*» 25.2.09.

Σ

σπουδόψηφος, -ία, -φιάω, -ῶ, -φιῶσαι (αἰ) (σουφραζέται)

 αἰρετιάω -ῶ (= ποθῶ τὸ αἰρετόν) -ῶσαι (αἰ) , -ίασις

εφεσίψηφος

φιλόψηφος

γυναι(κο)ψηφία, - φικοί (πρβ. γυναικόφρονες)

πρβ. σπουδαρχιάω -ῶ, σπουδαρχέω -ῶ «*Ἀθῆναι*» 10.6.08 καὶ 13.6.08.

σπουδάρχης, -αρχίας (αντίθ.: φυγαρχία), σπουδαρχίδης, σπουδαρχαιρεσίας

πρβ. μισθαρχίδης, στρατωνίδης, αρχομανία.

σπειρομαίανδρος ([στὴν παρένθεση σχέδιο μὲ μολύβι σπειρομαι-

άνδρου, κατὰ Τσουντά σπειροκύματος, laufender Hund]) «Ὀλυμπία» 297, 305 (1).

σηκοπροδόμιος ([διαγεγρ.: είσοδος] θύρα) (ουκ αξιόζηλος σύνθεσις).
 συνεθνής (τὸ συνεθνὲς καθῆκον. εν Πανσανία [;] (Λ.) Rose), Λ. εν
 «Ἀθήναις» 15.12.06.

προσεθνής;

semitonsi = ἡμίκαρτοι «Ἀθῆναι» 25.2.09.

στοιχικός ΑΔ 1915, 214.

σελῖς: μονόστηλος / δίστηλος ΑΕΑ(ναγραφή), ΑΕΛ(εύκωμα).

μονάριθμος / διάριθμος σελίδωσις ΑΕΑ(ναγραφή) ΑΕΛ(εύκωμα).

σίλλυβος ΑΕ 1910, 423/4.

στιγμή: δίστιγμος τελεία (:) εν χειρογράφῳ ἱεροῦ νόμου Αμφιαρ.
 στχ. 6

τρίστιγμος τελεία ΑΕ 1885, 97.

Τ

τροχιαστική ὁδός (tramway) «Ἀθῆναι» 16. 3. 09.

τυφλόστομος αμφορίσκος Β. Λ. εν ΑΕ 1910, 428.

τυφλόστομον αμφορείδιον Β. Λ. εν ΑΕ 1912, 268.

τυπικόκοσμος (= τυπίοις κεκοσμημένοις) ΑΕ 1912, 270.

ταυοειδής ΜΕ 55.

τίθημι: εντέθηκεν ΑΕ 1899, 48

κατατέθηκα ΠΑΕ 1909, 120.

Υ

ύψιλόφωνος (δὲν ετυπώθη).

ύποπτέρνιον (= πτέρνα ύποδήματος) ΠΑΕ 1909, 120.

ύποτυμπάνιον ὄρα γεῖσον.

ύστατον, ουχ ἥκιστον last, not least «Ἀθῆναι» 29.6.09.

Φ

Φυγόλωτος (τὴν λέξιν εσχημάτισα ἤδη εν Βιέννη (1879-1883) ψευ-
 δώνυμόν μου «Ἀθῆναι» 26.5.08 καὶ ἀλλαχοῦ καὶ «Ριζοσπάστις»
 5.12.08.

φελλάγρα (η) εἶπα τῷ Στεφ. Κουμανούδη, ἀλλὰ μοι εἶπε ὅτι ἄλλος
 προέτεινε τὴν λέξιν. (Γεράκης). «Ἀθῆναι» 25.2.09. Ὅρα καὶ Κου-

μανούδη Συναγωγή Νέων Λέξεων.

Φιλεσπέριος «*Ἀθῆναι*» 25.9.08.

φιλόψηφος ὄρα σπουδόψηφος.

φιλόμαλλος = μαλλιαρίζων «*Ἀθῆναι*» 25.2.09.

φιλεθνία / (εία) (η), μετέφρασα τὸ Nationalismus ἐν ἐπιστολῇ Martini πρβ. Μιστριώτην «*Ἀθῆναι*» 13.7.09.

Χ

χαρτότυπον (=έκτυμμα) *AE* 1898, 261.

χρή. εχρήν *ME* 51.

Ψ

ψήφωμα κλπ. *AE* 1899, 43-48.

ΣΗΜ. Σὲ δελτίο (φ. 26) ὑπάρχει τούτη ἡ σημείωσις: «*Ἀθ. 27.11.07 | Ἄξιότιμε κύριε | Ἐνταῦθα | («Ἀθηνῶν»).*

Ἄντὶ τοῦ φιλομόφιλος – φιλομοφιλία, ἐν οἷς συγγέεται τὸ φῦλον καὶ φυλή, προσφορώτερον νομίζω νὰ λέγηται φιλάρρην – φιλαρρενία.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον

ΑΕ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς

Αθ Ἀθῆναι

Αμφ Ἀμφιάρειον

ΒCH *Bulletin de Correspondance Hellénique*

Κ Κάλαμος

ν.σ. νέον στυλ, νέον ἡμερολόγιον

πρ. προσωνύμιο

φ. φάκελος τῶν καταλοίπων τοῦ Βασιλείου Λεονάρδου στὸ Ἄρχεῖο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας

ψ. ψευδώνυμο

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ*

- ἄγαλμα 89
 Ἀγγελῆς 100
 Ἀγησίλαος Σπάρτης 57
 Ἅγιος Σώστης 21
 Ἅγιος Ἴος Σπάρτης 57
 Ἀγορὰ Ἀθηνῶν 110
 Ἀζάν 98
 Ἀθῆναι 13, 72, 79, 83, 85, 92, 103, 116, 118
 Ἀθῆναι, ἐφ. 35, 37, 40
 Ἀθηναϊκός, πρ. 60
 Ἀθηναῖοι 84
 Αἰγαίου νῆσοι 76
 Αἰσχίνης 46
 Αἰσχύλος 100
 Ἀκαδήμεια (Βερολίνου) 82, 96, 98, 101
 Ἀκαδημία Ἀθηνῶν 60, 64
 ἄκερσοκόμης 35
 ἄκρόπολις 89
 Ἀλβιωνίζων, ψ. 60
 Ἀλεξανδρῆς Ἀπόστολος 17
 Ἀλεξανδρινοὶ 41
 Ἀλέξανδρος ὁ μέγας 44
 ἄλις Ὀλυμπίας 13
 Ἀμερική 110
 Ἀμφιαραϊκέτης, πρ. 60, 92, 114
 Ἀμφιάραος 60, 82, 90, 91, 93-95, 102, 105-107, 111, 113, 114, 116-118
 Ἀμφιάρεια 98, 73
 Ἀμφιάρειο, -ν 5, 12, 13, 14, 16, 28, 54, 58, 59, 65, 67, 69, 70, 72, 73, 85, 92, 103, 114
 Ἀμφιεραϊστής, πρ. 60, 112
 Ἀναγυροῦς 101
 Ἀνδρονίκου ὠρολόγιον 45
 Ἀνθρωπολογικὸν Μουσεῖον 13
 Ἀντιλέων, ψ. 60, 112
 Ἀπλογράφος, ψ. 38, 40
 Ἀπολλώνιος 99
 ἀπόπαξ 29
 Ἀρβάνιος (Ἀρβαντιόπουλος) 77, 78
 Ἀρβαντιόπουλος Ἀπόστολος 20, 23, 24, 64
 Ἀργολικὸς κόλπος 111
 Ἀργολίς 76
 Ἀργοστόλι 90
 Ἄρης 49, 82
 Ἀριστόξενος 49, 60
 Ἀριστοτέλης 47, 61
 Ἀριστοτελικός, ψ. 47
 Ἀριστοφάνης 116
 Ἀρκάδες 118
 Ἀρκαδία 3, 76-78, 81, 97, 98, 101, 113, 114
 Ἀρκάς, ψ. 60, 86
 Ἀρκὰς ἐκ Μαγουλιάνων 116
 Ἀρτεμίδωρος Περγαῖος 98
 ἀρχαῖκοι Ἀπόλλωνες 14
 Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ 16, 17

* Στὸ Εὐρετήριο δὲν περιλαμβάνονται οἱ λέξεις τῶν σελίδων 120-129.

- Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία πολλαχοῦ 79, 100, 102, 103, 115, 116, 118
Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς 4, 24, 33, 41, 42, 55, 119· ΑΕ καῦσις 43
ἀρχαιολογική χύτρα 21
Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Λεύκωμα 29, 55
Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 28, 81, 82
 Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον 18
 Ἀρχέδαμος: ὁ νυμφόληπτος 98· Ἄ. ὁ Θηραῖος 101
 Ἀρχίδαμος 1ος Σπάρτης 57
 Ἀρχίλοχος Πάριος 105
 Ἀρχιμήδης 97
ἀρχισκαπανεὺς 114
 Ἀσιμῆς, βουλευτῆς 87
 Ἀσκληπιάδας 111
 Ἀσκληπιάς 60
 Ἀσκληπιδός 111
 Ἀσκληπιός 91, 104
 Ἀτλαντὶς 49
 Ἀττικὴ 76, 98
 Ἀττικός, πρ. 60
 Ἀττικός ὁ καὶ Ἀρκαδικός, ψ. 60
 Αὐγείας 109
 Αὐλή (βασιλική) 51
 Αὐτοκράτωρ Γερμανίας 52, 53
 Ἀχαῖα 12, 85
- Βαβυλωνία*, κωμ. 64
 Βάκχος 114
 Βαμβακούσης Γεώργιος 87, 89, 95, 109
 Βαρατάσης, νομάρχης Ἴονίων Νήσων 19
 Βαρβάκειο (Μουσεῖο) 54
βαρβαρωνμία 44
 Βασιλειάδης Σπυρίδων 36, 45
 βασιλεύς, βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος 49, 50, 53
 Βάσσαι 22
 Βάχλια 69
 Βενετία 106
 Βενιζέλος Ἐλευθέριος 17, 116
 Βερναρδάκης Δημήτριος 73
 Βερολίνο 80, 82
 Βερσάκης Φριδερίκος 19, 20, 21, 23, 77, 85
 βιβλιοθήκη Μαρασλῆ 47
 Βιέννη 4
 Βιζυηνὸς Γεώργιος 47
 Βλάχος Ἄγγελος 47
Βοικιάδα 82
 Βόλος 25· Βῶλος 24
 Βούτσι 69
 Βραχυρρήμων, ψ. 60
 Βυζαντινὸς Γαβριήλ 21
 Βυζάντιος Σκαρλάτος 62, 63
 Βύρων (Byron) 96· Βύρων (συνοικισμὸς) 71
- Γαλάται 80, 107
 Γαλλικὴ Ἀκαδημία 37
 Γαρδικας Γεώργιος 42, 44
 Γενικὴ Διεύθυνσις Ταχυδρομείων 4
 Γενικῆς Ἐφορείας κατάργησις 17
 Γενικός Ἐφορος 17
 Γερμανία 15, 24, 52, 53, 101, 104, 115, 116
 Γερμανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον 52
 Γερμανικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς 51

- Γερμανοελληνική Έταιρεία 92
 Γερμανοὶ 53, 80, 104
 Γεφυραῖος, πρ. 60, 80, 84
 Γιαννόπουλος Νικόλαος 85, 90, 92
 γνῶθι σαυτὸν 64
 Γοργολέων, ψ. 60
 Γουδιῆ ἐπανάσταση 17
 Γουλιέλμος (Kaiser) 52
 Γραμματικός, ψ. 60
 Γριτσόπουλος Τάσος 1
 Γρυπόσπολις (Greifswald) 99
 Γωνία Θήρας 87
 Γωνιάνδρεια 95
 Γωρυτός, ψ. 60

 Δαμοφῶν 77
 Δεινολέων, ψ. 60
 δεκαπεντασύλλαβος Λ. 57
 Δελφοὶ 17
 Δεξίων 118
 Δῆλες 19· Δῆλος 101
 Δημητριάδης Κωνσταντῖνος 12
 Δήμητρος ἱερὸν 21
 Δημητσάνα 3, 101
 δημοτική 35, 36
 Δίκη Ναυπλίου 45
 Διμήνι 26
 Δῖνος (Κωνσταντῖνος βασιλεὺς) 94
 Διογένης 114
 Δοερπάγρετον τετρήμερον (Dörf-
 feld-ἀγρεύω) 94
 Δραγάτης Ἰάκωβος 23, 46, 49,
 86, 87, 93
 Δρίβτσα 69
 Δωδεκάνησα 76
 Δωδώνη 52, 67

 Δωριεῖς 101

 Ἐγκαστρομένου Σοφία 67
 Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον
 13, 27, 72
 Εἰρηναῖος ὁ ἐξ Ἰλάρων, ψ. 80
ἐκδοτικὸν πέτευρον 55
 Ἐκκλησιαστής, πρ. 60, 92, 102, 112
 Ἐλευσίς 13, 98· Ἐ. Ἀρκαδίας 69
 Ἑλλάς, Ἑλληνες πολλαχοῦ
 Ἑλληνογερμανικὴ Ἐταιρεία 84
 Ἐπανάσταση τοῦ Γουδιῆ 17
 ἐπεχῆς 34
 ἐπιγράμματα 49
 Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον 14-16,
 26-28, 54, 70, 72, 85, 106, 119
Ἐπιγραφικὸν πιτάκιον 55
 Ἐπιδαυρία 91· Ἐπιδάυριοι 118·
 Ἐπίδαυρος 76, 91, 112, 113
 Ἐπιζεφύριον 92, 93, 97, 101, 105,
 115, 116
 Ἐπιμενίδης 109
 Ἐρμῆς (Πραξιτέλους) 50
 Ἐρρῖκος Στέφανος 29
 Ἐρως ὁ ἐκ Θεσπιῶν 106
 Ἐσπέριοι 108
Ἐστία, ἐφ. 34, 35
 Ἐταιρεία τῆς Ἐθνικῆς Γλώσσης 38
 Εὐαγγελίδης Δημήτριος 23, 67
Εὐαγγελικά 45
 Εὐαγγελισμός, νοσ. 16, 72
 Εὐβοία 87
 Εὐεσπερίδαί 83, 110· -ται 86, 88
 Εὐκλείδης 98
 Εὐλεξίς, ψ. 60
 Εὐμολπος 98, 116

- Εὐρήμων, ψ. 60
 Εὐριπίδης 92
 Εὐρώπη 80
- Ζ**άκυνθος 20, 47
 Ζᾶνες 50
 Ζεὺς 76, 78, 84, 97, 106, 108, 110, 111
 Ζησίου Κωνσταντῖνος 43
- Ἡ**λίας, προφήτης 111
 «Ἡμερολόγιον» Βρετοῦ 37
ἡμίκαρτοι 36, 37
ἡμμαλλιαροὶ 36, 37
 Ἡπειρος 44
 Ἡραῖον Ἄργους 13
 Ἡρακλῆς 109, 111
 Ἡρόδοτος 105, 117
 Ἡσύχιος 29
 Ἡφαιστος 107, 109
- Θ**αρρυλέων, ψ. 60
 Θάσος 91
 Θεοδωράκης Μίκης 73
 Θεσπιάι 13, 106
 Θεσσαλία 92· Θεσσαλοὶ 84
 Θήρα 82, 98, 101, 109, 110
 Θηραῖος, ψ. 60, 82
 Θισσοάτας, πρ. 95
 Θουκυδίδης 91
 Θούλη 97
 Θρασυλέων, ψ. 60· Θ. ὁ Ἄρκας 81
 Θυμολέων, ψ. 60, 80, 112-116, 118
- Ἰ**ατρικὴ Σχολή 4
 Ἰένα 92, 93
- ἱερὸν Δῆμητρος 21
 Ἰθάκη 76
Ἰκέτιδες 100
 Ἰλάριος 107· Ἰλ. ὁ Νησιώτης 60, 106· Ἰλαρος 76, 77, 82, 87, 89, 91-93, 96, 103, 104, 110, 112, 114, 115, 117, 118· Ἰλ. ὁ ἀσκητῆς 111· Ἰλ. ὁ Ἀρχεδάμου 60, 86· Ἰλ. ὁ Θεραῖος 95· Ἰλ. Θηραφέτης 80· Ἰλ. ὁ Νησιώτης 101, 105, 109· Ἰλ. ὁ παντόνυμος 114· Ἰλερ 100
 Ἰλισὸς 85
 Ἰος 90
 Ἰουδαῖοι 111
 Ἰπποδάμεια 50
 Ἰσιακὴ λατρεία 92
 Ἰσιδος ὕμνος 90
Ἰστορικὸν Λεξικὸν 60, 61
 Ἰταλοὶ 109
 Ἰωάννου Φίλιππος 37
Ἰων 107
- Κ**αββαδίας Παναγιώτης 13, 17, 18, 53, 54, 66, 67, 72, 85, 90, 91, 100, 111, 112
 Κακοσάλεσι 90
 Κάλαμος 65, 72, 82, 86, 88
 Καλλιτεχνικὴ Σχολή 27
 Καρασουτάς Ἰωάννης 36, 45
καρηκομόων 35
 Καροῦζος Χρῆστος 68, 72· Καρούζου Σέμνη 72
 Καρυστόνικος 104
 Καστόρχη Σοφία 3
 Καστόρχης Δ. 65· Καστόρχης Εὐθύμιος 3, 43

- Καστριώτης Παναγιώτης 51, 53, 66, 67, 68, 72
κατάλυσις ψιλοῦ πνεύματος 38, 42
Κατερινοπούλου οἰκογένεια 65
Κάτων 103
καῦσις *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* 43
Κειρομενός, ψ. 60
Κεκροπία 114
Κεκροπίδης, πρ. 98
Κελάδων, πρ. 60, 104, 105, 107·
Κ. ὁ Ποταμόδωρος 118
Κελεός 118
Κελτικὸν γένος 80
Κεραμεικός 13, 80, 84
Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος 23, 25, 26, 29, 105
Κερασιά Ἀρκαδίας 22
Κέρκυρα 19, 20, 21, 52
Κλάδαος ἀνὴρ, πρ. 108
Κλεομένειος πόλεμος 76
Κλέων 97
Κλιβοκᾶ, θέση 69
Κλοντηρόπουλος 16
Κοινὸν τῶν Ἀμερικανῶν 49
Κονδάκης 66
Κονδὲς Σπῦρος 18, 85
Κοντοβάζαινα 69
κοιτολισμὸς 76
Κόντος Κωνσταντῖνος 36, 61, 62, 73, 76
Κοπανᾶ, συνοικία 71
Κοραῆς 37
Κορομηλᾶς Λάμπρος 17
Κοτζιάς Νικόλαος 67, 68
Κουμανούδης Ἀθανάσιος 13, 55·
Κ. Στέφανος 4, 13, 62, 63, 95, 119
κοῦροι 14
Κουρουσιώτης Κωνσταντῖνος 23, 25, 66, 71, 110
Κουρτίδης Ἀριστοτέλης 47
Κρανίδι 35
Κραῦγης 81
Κριτίος καὶ Νησιώτης 87, 88
Κυδαθηναῖοι 98
Κυκλάδες 76, 98
Κυλλήνη 98
Κυνίσκα 57
Κυνόρτιον 111
Κυπαρίσσης Νικόλαος 89, 90
Κωνσταντινίδης Ἀγαθοκλῆς 46
Κωνσταντινίδης Μιχαῆλ 62
Κωνσταντῖνος βασιλεὺς 42
- Λάδων 69
Λαέρτης 102
Λακωνία 12
Λαμπαδάριος 66
Λαμπάκης Γεώργιος 64
Λάμπρος Σπυρίδων 84
Λάππας Μίνως 47
Λειψία 82, 84
Λεξιοδίφης, ψ. 60
Λεξιφάνης, ψ. 60
Λεξιφόρος, ψ. 60
Λεονάρδος Βασιλείος πολλαχοῦ·
Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων 12·
διευθυντῆς τοῦ ΕΜ 14· Τμημα-
τάρχης τῆς Ὑπηρεσίας 17· ἐπι-
στροφή στὸ ΕΜ 28· Ἐπιμελητῆς
ΑΕ 24· παραίτηση ἀπὸ ἐπιμέ-
λεια ΑΕ 43· συνοικέσια 64· κοι-

- νωνική ζωή 66· ἀρχεῖον 71· ἀπο-
 χώρηση ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία 71·
 θάνατος 72· προτομή 73· συλ-
 λυπητήριο Hiller 118· εὐχαρι-
 στήριο Γ.Π. Οἰκονόμου 119·
 λεωφόρος Λ. 73
 Λεονάρδος Ἰωάννης 3
 Λεόντος, ψ. 60, 94
 Λεοντομένης, ψ. 60, 80, 108, 111,
 114, 116· Λ. Θισσαῖος 100
 Λέπιτις ἡ μεγάλη 96
 Λημναῖος Ἀθανάσιος 73
 Λιβανίτις 108
 Λιβανὸν 107
 λίθων κοσμητῶν ἄριστος 80
 Λυαῖος 98
 Λυκόσουρα 13, 14, 69, 81

Μάγνητες 113
 Μαϊάνδρος 113
 Μαινάλιος, πρ. 60, 105, 109, 114,
 115
 Μακεδονία 44
 Μαλάμος Κ. 84
μαλλιαρικός 35· *μαλλιανοὶ* 36
 Μαραθονομάχοι 98
Μαρασλή βιβλιοθήκη 47
 Μαρινᾶτος Σπυρίδων 41
 Μαρόκκον 107
 Μαυριτανοὶ 108
 Μεγάλη πόλις 81
 Μέθανα 91
 Μεθάνη 91
 Μεθυδριεύς, πρ. 60, 82
 Μεθώνη 91
 Μέλαν δάσος 92

 Μενάρδος Σῆμος 61
 Μενδρεσὲ ἀνασκαφαὶ 44
 Μενίδι 13
 Μεσαβουνὸ 87, 109
 Μεσσηνία 12, 85
 Μεταφράστης, ψ. 60
 Μετοχικὸν Ταμεῖον 71
 Μηλιάδης Γιάννης 72
 Μισογός, ψ. 60
 Μισόμαλλος, ψ. 38, 61-64
 Μισοσκούθης, ψ. 60
 Μισοτύραννος, ψ. 60
 Μιστριώτης Γεώργιος 22, 31, 37,
 38, 41-43, 45, 47, 62, 63
 Μιτσὸς Μάρκελλος 24, 71
 Μόναχον 84, 96
 μοσχοφόρος Ἀκροπόλεως 14
 Μοῦσαι 102
 Μουσεῖον Ἀρχαιολογικῆς Ἐται-
 ρείας 5
 Μουσεῖον Ὀλυμπίας 13
 Μπαλᾶνος Νικόλαος 54
 Μπαμπούρης Γωνιάτης 109
 Μπίρης Κυπριανὸς 59
 Μύκονος 18, 19
 Μυλωνᾶς Κυριάκος 55
 Μυτιλήνη 67

Ναυπλία 13
 Ναυπλίου δίκη 45
 νενικήκαμεν 79
 Νεωκόρος, πρ. 60, 102, 103, 110,
 113-118· Νακόρος φιλήρετρος
 113· Νηοκόρος 113
 νησιῶται 118· Νησιώτης 87
 Νίκαι 96

- Νίκη (Παιωνίου) 50
 Νικολαΐδης Νικόλαος 59
 Νινευίται 108
 Νομισματικό Μουσείο 71
 νόμος, ΒΧΜΣ΄ 16, 17
ντελβέδια του καφέ 61
- Ξενοκώδης 104
 Ξενοφών 34
- Όβιδιος 99
 Όδερ 105
 Όδέρα 106
 Όδίτης, ψ. 60
Όδύσσεια 102
 Οϊκλείδης 110, 113
 Οικονόμος Γεώργιος Π. 53, 56, 59, 67, 71, 73, 103, 115, 116, 119
 Οινόμαος 50
 Οϊτη 111
 Όλυμπία 12, 15, 49, 50, 51, 72, 107, 118
Όλυμπία, Ή 12, 56, 58
 Όμηρος 84
 Όνομαστής, ψ. 60
 όπερέττα 47, 48
 Όράτιος 99
Όρέσεια 45
Όρεστειακά 45
 Όρθορρήμων, ψ. 60
 όρκιος (Ζεύς) 50
 Όρλάνδος Άναστάσιος 23, 54
 Όρχηστής, ψ. 60
 Ούιλαμίδης (Wilamowitz) 60, 95
 Ούρανιώνες 100
 Οΰσεδομ 105
- Ούτις, ψ. 60
 Όφενβαχ 48
- Παλαιπερκώσιος 60
Παλαρόδιος, ψ. 60, 94
 Παλαισικιάθιος 60
 Παλαμάς Κωστής 3, 47
 παλατιανός 35
 Πάν 98
 Παναγία (St. Märgen) 92
πανδεχές 61, 64· *πάνδοχον* 61
 πανεπιστήμιον 102, 106· πανεπιστήμιον Φριδερίκου Άλεξάνδρου Έρλάγγης 13
 Παπαδάκις Νικόλαος 23, 31
 Παπαναστασίου 66
 Παπαρρηγόπουλος Δημήτριος 36, 45
 Παπαρρηγοπούλου κτήμα 73
 Παπασπυρίδη Σέμνη 67, 68
 Παππούλιας Δημήτριος 25, 58, 115, 117
 παραδοξονίκης 79
 Πάρος 109, 110
 Πausanías 69, 118
 Πειραιεύς 46, 106
 Πελοπόννησος 12, 25, 69, 91
 Πένταθλος, ψ. 60
 Περαία τών Ροδίων 78, 79
 Περατή 86
 Περικλής 41, 96
 περιοδονίκης 79
περιπτά άρχαία 16
 Περιχόλη (Perichole) 48
 Περσεφόνη 69
 Πηλοκόρος, ψ. 60

- Πιαλή Τεγέας 22
 Πιττάκης Κυριακός 73
 Πλάτων 34, 61
 Πλούταρχος 13
Ποιητική Ἀριστοτέλους 47
 Πολίτης 66, 81
 Πολύβιος 81
 Πολυτεχνείο (Μουσείο) 27, 54
 Πουρνάρας Ἄγγελος 70
 Πριήνη 98
 Πρόδρομος 104
πρωτοαττικός 14
 Πύργος Ἡλιδος 3
 Πύρρος 44
 Πυρὼν 107

Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος Ρίζος 36, 45
 Ραδάμανθς (Μίνως Λάππας) 47
 Ραμνοῦς 54
 Ρήνεια 19, 20
Ριζοσπάστης, ἐφ. 34, 35, 37
 Ῥιπαῖα ὄρη 80
 Ρόδιοι 113
 Ρόδος 98, 99, 101, 109
 Ροῖδης Ἐμμανουήλ 73
 Ρουσόπουλος Ἀθανάσιος 53, 55
 Ρωμαῖοι 99
 Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος 18, 19, 21, 22, 54
 Ρώμης ἀγορὰ 110

Σακελλαρίδης Θεόφραστος 48
 Σακελλάριος Ἀθανάσιος 62
 Σαλαμινοκλῆς 104
Σαλώμη (ἔργο τοῦ O. Wilde) 46, 49

 Σάμος 101
 Σαρδῶ 105
 Σαρωνικός 111
 Σεβαστόπουλος Δ. 37
 Σεῖχ – ουλ – ισλάμης 19
 Σέσκλο 26
 σίκινις 47
 Σικυὼν 85
 Σκάλα Ὀρωποῦ 73, 90
 Σκιᾶς Ἀνδρέας 54, 85
σκουπίδια 61
 Σκυλίτσης 40
 Σκυροκλῆς 104
 Σμίκρος 89
 Σολωμὸς Διονύσιος 3, 47
 Σόλων 109
 Σούνιον 54
 Σοῦρσος, ἀρχιτέκτων 58
 Σοῦτσοι (Παναγ. καὶ Ἀλέξ.) 36, 45
 Σοφοκλῆς (Εὐαγγελινὸς Ἀποστολίδης, τῆς Βοστώνης) 62
 Σπάτα 13
 Στάης Βαλέριος 14, 18, 20, 23, 24, 51, 53, 54, 64, 66, 67
 Στάης Σπυρίδων 67
 Σταματάκης Παναγιώτης 5, 12, 73
 Σταυρόπουλος Δημήτριος 18, 19, 23
 Στέφανος Κλὼν 13
 στηλογραφική 4
 Στύμφαλος 111
 Στυῆξ 98
 συμμαχικὸς πόλεμος 76
 συσκαπανεὺς 118
 σχέδιο ἀνασκαφῆς Ἀμφιαρείου 58
 Σχολεῖον τῶν Τεχνῶν 3, 4

- σωματοτήρ 80, 100
 σωματοφύλαξ 76
 Σωτηριάδης Γεώργιος 45
 Σωτηρίου Γεώργιος 85
- Τ**
 Τάναγρα 84
 Τεγέα 21
 Τελεσίνοσ Κέτιος 89
 Τευτονία 100, 101, 111, 114
 Τηλέμαχος, ψ. 60, 84
 Τηνοκύδης 104
 Τίμαρχος (κατὰ Τιμάρχου) 46
 Τίρυνς 13
τοιχική ἀνασκαφή 65
 Τονωτής, ψ. 60
τοπογραφική ἀνασκαφή 65
 Τοπωνυμική Ἐπιτροπεία 44
 Τοσίτσα, ὁδὸς 27
 Τριβωνιανός (Δημ. Σταυρόπουλος) 19
 Τριήραρχος, ψ. 60
 Τροζίν 91
 Τρόπαια 69
 Τσιριμῶκος Ἰωάννης 17
 Τσούντια Χρῆστος 14, 18, 25, 26, 45, 54, 66
 τυποθετεῖον 94
- Υ**
 Ὑπέρβολος 97
 Ὑπερβόρειος, -εος 86, 97, 106, 112, 116
- Φ**
 Φάληρον 48, 66
 Φαραῖ 85
 Φαραντᾶτος Δημοσθένης 71, 72
 Φάρασαλα 78
- Φαρσάλου ἄντρον 85
 Φασηλίται 87
 Φειδίας 102
φείδου τοῦ τῶν ἄλλων χρόνου 14, 34
 Φενεὸς 111
 Φθιώτις 12
 Φιγάλεια 22
 Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος 31, 71
 Φιλάρετος, Γ. 34, 37
 Φιλεσπέρτιος, ψ. 60
 φιλήρετιμος 113
 Φίλιος Δημήτριος 14, 16, 66, 118
 Φίλιππος (ὁ Ε΄) 91
 Φιλόδημος, ψ. 35, 60
 Φιλόζωος, ψ. 60
 Φιλόκαλος, ψ. 39-41
 Φιλομωμίδης, πρ. 60, 96, 103, 104, 107-110, 116, 117
 Φιλομόμιχος, πρ. 60, 98, 118
 Φιλόμομος, πρ. 60, 98
 Φιλόξενος, ψ. 60
 Φιλοποίμην Κρατύγιος 81
 Φιντικλῆς Σπυρίδων 5, 54, 68, 69
 Φλωρεντία 96
 Φλωρεντινὴ τραγωδία (A Florentine Tragedy) 46
 Φραγκφούρτη 52
 Φρύνιχος 102
 Φυγόλωτος, ψ. 36, 37, 60
 Φυγοπόνηρος, ψ. 46, 60
 Φωκὶς 12
- Χ**
 Χαβιαραῖ, Χαβιαραῖδες (οἱ ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτιας Χ.) 78, 79, 103
 Χαιρώνεια 13

- Χαλκούτσι 73
 Χάος 106
 Χάραδρος 5
 Χαριτωνίδης Χαρίτων 73
 Χατζής Ἀντώνιος 54
 Χατζιδάκις Γεώργιος 61, 63, 64, 73
 Χερρόνησος 78
 Χίος 101
 Χίτλερ 96
 Χολλείδης 98
 Χόρσεια 13
χυδαϊστικός 35
- Ψευδώνυμα** 59
 ψιλοῦ πνεύματος κατάλυσις 42
ψυχαρικός 35
- ᾿Ωδεῖον Λότνερ 48
 ᾿Ωδεῖον Περικλέους 67, 68, 85
 ᾿Ωρολόγιον Ἀνδρονίκου 45
 ᾿Ωρώποιοι 99
 ᾿Ωρωποκλῆς, ψ. 60, 93
 ᾿Ωρωπὸς 73, 114
- Bacon Francis H.** 18
Bailly François Anatole 29
Bart 24
Beloch Karl Julius 105
Boeckh August 82
Brückner Alfred 60, 80
Buschor Ernst 24
- Carthaginem esse delendam** 102
Curtius Ernst 111
- Dickins Guy** 77
- Diels Hermann** 95
Dittenberger Wilhelm 16, 20
Domaszewski Alfred von 84
Dörpfeld Wilhelm 5, 15, 16, 85, 94
Dow Sterling 16
Du Cange (Δουκάγγιος), Charles du Fresne sieur du Cange 62
Dugas Charles 20
- Eichthal Gustave d'** 37
Erlangen 13
- Friedens-König** 77
- Graindor Paul** 90
Greifswald (Γρυπόσπολις) 99
- Halle (᾿Αλλαί)** 111
Herwerden Henrik van 61
Heyse Johann Christian 62
Hill B. H. 110
Hiller, Frhh Heinrich Hiller von Gaertringen πολλαχοῦ
Holleaux Maurice 70
- Karo Georg (Κᾶρος, Κάρων)** 51, 52, 111, 112, 118
Kern Otto 106
Kirchner Johannes 18, 60, 70, 79, 85, 87, 88, 104, 105, 117
Klaffenbach Günther 98, 104, 106
Kolbe Hans Georg 79, 105
Krumbacher Karl 45, 73
Kubitschek Wilhelm 77
- Lattermann Heinrich** 77, 79

- Lederer 109
 Liddell Henry George 62
 Lolling Habbo Gerhard 14, 16
 Lubowski 109
- Mc** Kinley William 49
 Möbius Hans 99
- Noack Ferdinand 84, 85, 96
noli turbare circulos nostros 97
- Pouilloux** Jean 1
pereat diabolus 104, 105
- Quidam**, ψ. 60
- Rehm** Albert 101
 Reinherd 109
 Robert Carl 77
 Robert Louis 1, 31, 70
- Rodenwaldt Gerhard 96
- Sanctis** Gaetano De 105
 Schenkl Karl 62
 Schliemann Heinrich 13, 67
 Scott Robert 62
sospitator Lycosurae 77
 Studniczka Franz 82, 83, 85
Supplementum Epigraphicum Graecum 29
- Welter** Gabriel 85, 99
 Wiegand Theodor 96
 Wilamowitz - Moellendorf Ulrich
 von 84, 85, 102
 Wilde Oscar 46
 Wilhelm Adolf 70, 73, 76, 77, 84,
 93, 97, 98
- Ziebarth** Erich 100

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ

1837 – 1909

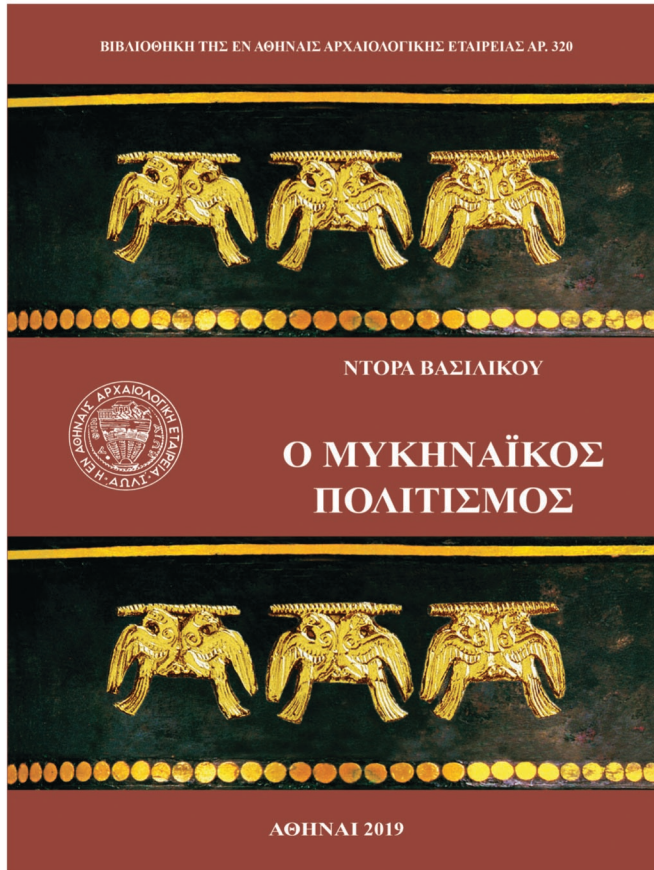
Σχήμα 17×24 εκ.

Διατίθεται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Αθήνα 106 72,
τηλ. +30210 3647585 • Fax +30210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr

Ύποστέλλεται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.

ΝΤΟΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ

Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Σχήμα 17×24 εκ.

Διατίθεται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Άθήνα 106 72,
τηλ. +30210 3647585 • Fax +30210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr
Άποστέλλεται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.